

^KÜRD

xalqı mübariz və qəhrəman xalqdır
Heydər Əliyev

DIPLOMAT

№ 39 (551) 18 - 24 Cəməl, Oktyabr il 2023
Ji meha şubatê sala 2003-a tê weşandin

Həftəlik İctimai-siyasi qəzet
Rojname heftename civakî û siyasî

Qiyməti: 40 qəpik
Hêjaye:

**Bilirsən, nə etmiş kürdlər bir zaman?
Qurtarmış İslamı çox ağır dardan!**

**Qədim Avropanın xaçpərəstləri,
Yüz illər sındırmış göy məscidləri.**

**Müsəlman keçmişin öyrənsə əgər,
Kürdün dərgahına daim baş əvər.**

Səbāhəddin Eləglu

Səh. 2

**Prezident İlham Əliyev 2 sayılı Sumqayıt Şəhər
Xəstəxanasının yeni binasının açılışında iştirak edib**

Səh. 2

**Nêçîrvan Barzanî: bizavên rizgarkirina
revandiyên Êzidî dê berdewam bin**

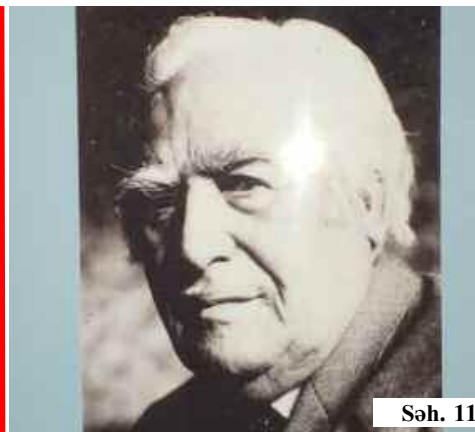
Səh. 2

**2 Pêşmerge şehid ketibûn: Serok Barzanî
ji malbatên şehidan re sersaxî xwest**

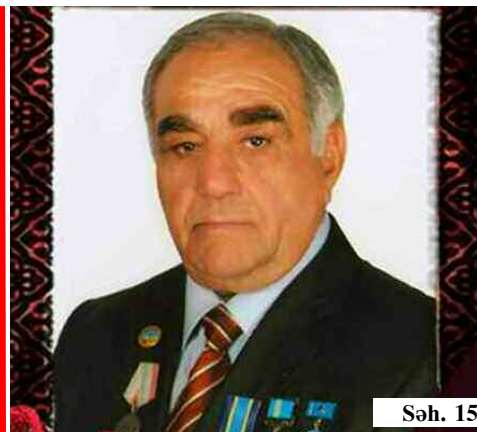
Səh. 2

**Serokwezîr Mesrûr Barzanî û Parêzgarê
Banka Navendî ya Iraqê civiyan**

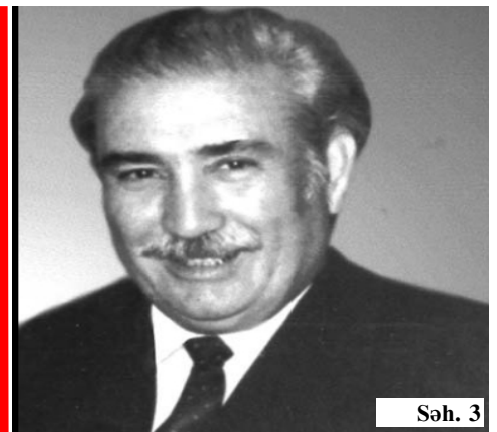
Səh. 11

**Piştî 39 Salan, Hêjî Cegerxwîn
Dibistana Ziman û Kurdewariyê Ye**

Səh. 15

**Bîranîna Rojnameger, Helbestvan û
Derdkêşê Çanda Kurd Hesenê Hecîsilêman**

Səh. 3

**KÜRD XALQININ DƏYƏRLİ OĞLU, AZƏRBAYCAN NƏSRİNİN QARTALI
SÜLEYMAN HÜSEYN OĞLU RƏHİMOVUN VƏFATINDAN 40 İL ÖTÜR**

**Prezident İlham Əliyev Mehdi Hüseynzadə adına
Sumqayıt şəhər stadionunda yaradılan şəraitlə tanış olub**

**ŞƏRƏF XAN BİDLİSİNİN "ŞƏRƏFNAMƏ"
ƏSƏRİ KÜRD XALQININ TARİXİ MƏNBƏYİ KİMİ**

1905-06-cı illərdə erməni-müsəlman davasında Kürd Xalqının rolu

Tuncer Bakirhan: Bi deshilatê re ti hevdişinê me tune ne!

Azərbaycanda Şəddadi Kürd dövləti

**Ercan Çağlayan: Yüzyıllık muhasebe...
Türkiye Cumhuriyeti'nin Kürtçe politikaları**

Səh. 16

**Aslıka Qadir İro li Stockholmê
di nav hezkiriyên xwe da bû**

Səh. 9

**Hevseroka HDPyê ya
Mûşê hat desteserkirin**

Səh. 8

**Şerê Israîlê -Hamasê;
Dewleta Kurdistanê û Filistinê**

Səh. 15

Gohar Mamo

Prezident İlham Əliyev 2 saylı Sumqayıt Şəhər Xəstəxanasının yeni binasının açılışında iştirak edib

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev oktyabrın 23-də 2 saylı Sumqayıt Şəhər Xəstəxanasının yeni binasının açılışında iştirak edib.

Səhiyyə naziri Teymur Musayev dövlətimizin başçısına xəstəxanada yaradılan şərait barədə məlumat verdi.

Bildirildi ki, 150 çarpayılıq xəstəxananın bina və qurğuları 6,1 hektar sahədə inşa edilib, tikililərin ümumi sahəsi 18 min 288,4 kvadratmetrdir.

Qeyd edildi ki, səhiyyə ocağının tikinti işlərinə 2019-cu ildə başlanılıb və 2022-ci ildə başa çatdırılıb.

Xəstəxana poliklinika, təcili tibbi yardım, 30 çarpayılıq terapiya, 30 çar-

payılıq cərrahiyyə, şüa diaqnostika, hemodializ, oftalmologiya, endokrinoloji terapiya, endokrinoloji cərrahiyyə, nevrologiya, 10 çarpayılıq əməliyyat bloku, reanimasiya və sair şöbələrdən, həmçinin laboratoriyadan, digər tikili və qurğulardan ibarətdir.

Müalicə ocağı müasir tələblərə cavab verən və böyük vəsait tələb edən tibbi avadanlıqlar – çoxkəsikli kompüter tomoqrafiyası (KT), rəqəmsal teleskopik rentgen cihazı, rəqəmsal DR rentgen qurğusu, oftalmoloji müayinə üçün mikroskop, oftalmoloji cərrahi əməliyyatlar üçün PHACO AMO cihazı və iki ədəd rəqəmsal stasionar ultrasəs müayinə cihazı ilə təchiz olunub.

Xəstəxananın həyati abadlaşdırılıb, yaşıllıq sahələri salınıb.

Qeyd edək ki, Prezident İlham Əliyevin tapşırığı ilə son illər Azərbaycanda səhiyyə sisteminin təkmilləşdirilməsi, onun maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi istiqamətində mühüm işlər görüldü. Bu sahədə aparılan davamlı islahatlar, həyata keçirilən layihələr sayəsində ölkəmizdə əhaliyə göstərilən tibbi xidmətlərin keyfiyyəti və əhatə dairəsi yüksəlib. Görülən işlər əhalinin sağlamlığının qorunmasına, onların hərtərəfli tibbi xidmətlərlə əhatə olunmasına imkan verir ki, bu da vətəndaşlar tərəfindən məmnunluqla qarşılanır.

Prezident İlham Əliyev Mehdi Hüseynzadə adına Sumqayıt şəhər stadionunda yaradılan şəraitlə tanış olub

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev oktyabrın 23-də Mehdi Hüseynzadə adına Sumqayıt şəhər stadionunda yenidənqurmadan sonra yaradılan şəraitlə tanış olub.

Sumqayıt Şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı Zakir Fərəcov dövlətimizin başçısına stadionda görülən işlər barədə məlumat verdi.

Qeyd edək ki, Mehdi Hüseynzadə adına Sumqayıt şəhər stadionunun yenidən qurulmasına Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2019-cu il 21 noyabr tarixli Sərəncamına əsasən 2020-ci ildə başlanılıb. Tikinti işləri mərhələli şəkildə icra

edilməklə 2022-ci ildə başa çatdırılıb. Tamaşaçı tutumu 9502 nəfər olan stadionun ərazisi 6,8 hektardır. İyirmi iki sektordan ibarət stadionda 545 nəfərlik VIP və KİV tribunası da yaradılıb, ərazi abadlaşdırılıb, yaşıllıq zonaları salınıb.

Bildirildi ki, tikilialtı sahədə cüdo, boks və karate zalları fəaliyyət göstərəcək. Burada, eyni zamanda, 2 trenajor otağı, 40 nəfərlik konfrans zalı, inzibati otaqlar, jurnalistlər, hakim, həkim, şərhçilər, məşqçilər üçün otaqlar və digər texniki-köməkçi otaqlar var.

Son illər ölkəmizdə idmanın inkişafına böyük

diqqət və qayğı göstərilir. Bunun nəticəsidir ki, bu gün Azərbaycan idmançıları beynəlxalq yarışlarda yüksək göstəricilər əldə edir, üçrəngli Bayrağımızı ucaldırlar. Bütün bunlar göstərir ki, ölkəmizdə idmanın inkişafının və onun kütləviliyinin təmin olunması istiqamətində dövlət siyasəti uğurla davam etdirilir. Bu diqqət və qayğı həm də yeni nəslin sağlam ruhda böyüməsinə, gənclərin idmana marağının artırılmasına yönəlib ki, belə idman obyektlərinin istifadəyə verilməsi bu məqsədin həyata keçirilməsində mühüm rol oynayır.

2 Pêşmerge şehîd ketibûn: Serok Barzanî ji malbatên şehîdan re sersaxî xwest

Serok Mesûd Barzanî ji malbatên Pêşmergeyên ku li Çiyayê Qereçoxê şehîd ketibûn re sersaxî xwest.

Doh saet derdora 16:00an li Mexmûrê di navbera Pêşmerge û artêşa Îraqê de şer derketibû.

Di şer de du Pêşmergeyên bi navê Qehar Cehwer Qehar û Hawrê Cewher Rehman canê xwe ji dest dabû.

Ofîsa Serok Barzanî ragihand ku

Serok Mesûd Barzanî bi rêya telefonê bi her du malbatan re axiviye û ji wan re sersaxiyê xwestiye.

Wezareta Pêşmergeyan li ser şer û pevçûnên Pêşmerge û artêşa Îraqê yên li Mexmûrê daxuyaniyek da.

Wezareta Pêşmergeyan da zanîn ku ev şer û pevçûnên doh ên li Mexmûrê "xemnak" in û ji her du aliyan qurbanî hene.

Nêçîrvan Barzanî: bizavên rizgarkirina revandiyên Êzidî dê berdewam bin

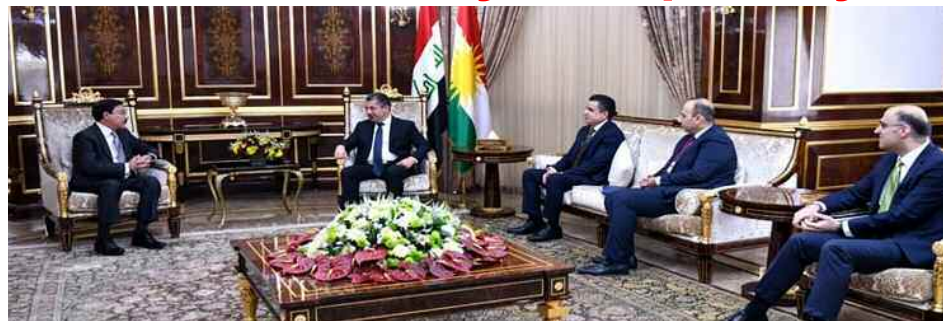
Duh roja Pêncşemê, 19ê Cətmeha 2023ê, Serokê Herêma Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî pêşwaziya çalakvana Êzidî, helgira xelata Nobelê ya Aştîyê û Seroka Rêxistina Nadyayê ya Pêşengiyê, Nadiya Murad, kir.

Li gor ragehandineka Serokatîya Herêma Kurdistanê, Serok Nêçîrvan Barzanî û Nadya Murad di hevdişnekê de li ser rewşa Êzidiyan û piroseyê vegeriya awareyên Êzidî ji kempan bo ser warê xwe li Şingalê û deverê, rolê rêxistinên navdewletî ji bo arîkarîkirin û hevkarîya Êzidiyan û merasimên doh ên vekirina monumenta qurbaniyên Êzidiyan

li Şingalê axivîn. Herdu aliyan tekez li ser giringiya hebûna aramî û seqamgiriya deverên Êzidiyan kir ji bo ku awareyên Êzidî vegerin cihên xwe. Herwesa wan behsa astengên di rêya civaka Êzidiyan de û çawanîya arîkarîkirina wan kir û spasiya wan welatan kir ên ku bi her reneke arîkariya Êzidiyan dikin.

Ji aliyê xwe ve Nêçîrvan Barzanî, zêdebarî destxweşiyê ji bo merasimên doh ên monumenta qurbaniyên Êzidî, tekez li ser giringiya dokumentkirina tawanên DAİŞê li beranberî Êzidiyan û bizavên rêgirtinê li dubarebûna wan tawan kir.

Serokwezîr Mesrûr Barzanî û Parêzgarê Banka Navendî ya Iraqê civiyan

Serokwezîrê Herêma Kurdistanê Mesrûr Barzanî îro 19ê Cətmehê pêşwazî li Parêzgarê Banka Navendî ya Iraqê Elî Muhsin El-Allaq kir.

Di hevdişinê de, guftûgo li ser pêşxistina hevahengiya di navbera Herêma Kurdistanê û Hikûmeta Federal, bi taybetî banka navendî de, di warê çakسازیya sektora bankî û hewlên rûbirûbûna şuştina pereyan û karê ji bo aramiya aborî hatin kirin. Serokwezîr amaje bi proje û

destpêşxeriya (Hejmara Min) kir û spasiya piştgirî û hevahengiya Serokê Banka Navendî û Serokwezîr Mihemed Şiya Sûdanî kir û tekez li ser wê yekê kir ku pêşketina Herêma Kurdistanê, pêşketina ji bo tevahiya Iraqê û berjewendîya hemû welatiyan e.

Herdu alî li ser giringiya berdewamkirin û pêşvebirina hevahengî û hevkarîyê ji bo geşepêdana aborî û aramiya darayî hevnerîn bûn.

KÜRD XALQININ DƏYƏRLİ OĞLU, AZƏRBAYCAN NƏSRİNİN QARTALI SÜLEYMAN HÜSEYN OĞLU RƏHİMOVUN VƏFATINDAN 40 İL ÖTÜR

Süleyman Rəhimov 1900-cü ilin oktyabrında Zəngəzur mahalının Qubadlı rayonunun Əyin kəndində anadan olmuşdur. İbtidai təhsilini ikisinifli rus məktəbində almışdır. İlk təhsilini kənddə almış, sonralar texnikum və ali məktəb bitirmişdir. 1921-ci ildə Xanlıq kəndində yeni açılmış məktəbdə müəllim işləməyə başlamışdır. Şuşada pedaqoji kursda oxuduqdan sonra uzun müddət Zəngəzur mahalının müxtəlif rayonlarında müəllimlik etmişdir. 1928-ci ilin payızında dostu Əli Vəliyevlə Bakıya gələrək ADU-nun tarix fakültəsində təhsil almış, eyni zamanda Qaraxəhərdə ikincövbəli savad kursunda yaşlı fəhlələrə dərs demişdir.

Ədəbi fəaliyyətə 1930-cu ildən başlayan Süleyman Rəhimovun ilk əsəri "Şamo"dur. Bununla belə o 50 il bu əsərinin üzərində işləmiş və ona əlavələr etmişdir.

Süleyman Rəhimov 1939-1940, 1944-1946 və 1954-1958-ci illərdə Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin sədri olmuşdur. Azərbaycanın Laçın, Samux, Şahbuz və Nəraşen rayonlarında rəhbər partiya işlərində çalışmışdır (1934-1937). Azərbaycan K(b)P Bakı şəhər komitəsində təbliğat üzrə katib (1940-1941), Azərbaycan K(b)P MK-da təbliğat və təşviqat şöbəsinin müdür müavini (1941-1944), Azərbaycan Nazirlər Soveti yanında Mədəni-Maarif İşləri Komitəsinin sədri (1945-1958) vəzifələrində işləmişdir.

Azərbaycan Jurnalistlər İttifaqının "Qızıl qələm" mükafatına (1972) layiq görülmüşdür. Üç dəfə Lenin ordeni (1946, 1970, 1975), "Qırmızı Əmək Bayrağı" (1959), "Şərəf nişanı" (1942) ordenləri və medallarla təltif edilmişdir, 1960-cı ildə xalq yazıçısı, 1975-ci ildə Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adları almışdır.

1983-cü il oktyabrın 11-də vəfat etmişdir.

Rəhimov Süleyman Hüseyn oğlu - nasir, 1938-ci ildən AYB-nın üzvü, Azərbaycanın xalq yazıçısı (1960), Sosialist Əməyi Qəhrəmanı (1975).

Süleyman Rəhimov 1900-cü ilin oktyabrında Zəngəzur mahalının Qubadlı rayonunun Əyin kəndində anadan olmuşdur. İbtidai təhsilini ikisinifli rus məktəbində

almışdır. 1921-ci ildə Xanlıq kəndində yeni açılmış məktəbdə müəllim işləməyə başlamışdır. Şuşada pedaqoji kursda oxuduqdan sonra uzun müddət Zəngəzur mahalının müxtəlif rayonlarında müəllimlik etmişdir.

1928-ci ilin payızında dostu Əli Vəliyevlə Bakıya gələrək ADU-nun tarix fakültəsində təhsil almış, eyni zamanda Qaraxəhərdə ikincövbəli savad kursunda yaşlı fəhlələrə dərs demişdir.

Ədəbi fəaliyyətə 1930-cu ildən başlayan Süleyman Rəhimovun ilk əsəri "Şamo"dur. Bununla belə o 50 il bu əsərinin üzərində işləmiş və ona əlavələr etmişdir.

Süleyman Rəhimov 1939-1940, 1944-1946 və 1954-1958-ci illərdə Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin sədri olmuşdur. Azərbaycanın Laçın, Samux, Şahbuz və Nəraşen rayonlarında rəhbər partiya işlərində çalışmışdır (1934-1937). Azərbaycan K(b)P Bakı şəhər komitəsində təbliğat üzrə katib (1940-1941), Azərbaycan K(b)P MK-da təbliğat və təşviqat şöbəsinin müdür müavini (1941-1944), Azərbaycan Nazirlər Soveti yanında Mədəni-Maarif İşləri Komitəsinin sədri (1945-1958) vəzifələrində işləmişdir. Azərbaycan Jurnalistlər İttifaqının "Qızıl qələm" mükafatına (1972) layiq görülmüşdür. Üç dəfə Lenin ordeni (1946, 1970, 1975), "Qırmızı Əmək Bayrağı" (1959), "Şərəf nişanı" (1942) ordenləri və medallarla təltif edilmişdir, 1960-cı ildə xalq yazıçısı, 1975-ci ildə Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adları almışdır.

1983-cü il oktyabrın 11-də vəfat etmişdir.

Şamo (I, II c. 1931, 1940), Saçlı (1944)

"Ata və oğul" (1949)

"Mehman" (1953)

"Ana və abidəsi" (1967)

"Mahtəvan" (1968)

"Seçilmiş əsərləri" (üç cildə, 1968-1981)

"Ağbulaq dağlarında"

"Medalyon"

"Ötən günlər dəftərindən"

"Qafqaz qartalı"

"Qoşqar qızı"

"Aynalı"

"Qardaş qəbri"

"Su pərisi"

"Uğundu"

"Şamo" - xalq yazıçı Süleyman Rəhimovun romanı.

Ədəbi fəaliyyətə 1930-cu ildən başlayan Süleyman Rəhimovun ilk əsəri "Şamo"dur. O "Şamo" ki, bütün ömrü boyu onun üzərində işləyib. Doğrudur, arada yeni əsərlər də yazıb: "Aynalı", "Qardaş qəbri", "Su pərisi", "Uğundu" və sairə. Lakin ədibin özü üçün də ən əziz əsər "Şamo" olub. Düz əlli ilə yaxın onun üzərində işləməkdən doymayıb. Maraqlıdır ki, elə ilk çap əsəri də "Şamo"dur. Böyük ədib tənqidi məqalələrinin birində yazırdı: "Yazıçılıq - istedad, zəhmət, bir də cəsərdir. Bu cür olmasa, yazıçı olmaz. Yazıçılıq əsl qəhrəmanlıqdır. Həyatda qorxaqdan kişi çıxmayan kimi, yazıçılıqda da qorxaqdan kişi yazıçı çıxa bilməz. Yazıçılıq xarüqələdə cəsərdir".

"Şamo"dən söz düşmüşkən, yazıçı bu əsərini həqiqətən çox sevirdi. Yaratdığı qəhrəmana o qədər dərinə bağlanmışdı ki, hətta övladlarından birinin adını Şamo qoymuşdu. İnkaredilməz faktıdır ki, Süleyman Rəhimov geniş nəfəsli, çox sanballı yazıçı idi. Xalq həyatının incəliklərinə dərinə bələdliyi yaratdığı epik lövhələrə canlılıq gətirmişdi.

Azərbaycan nəsrində Süleyman Rəhimov əslində roman-epopeya yaratmışdı. Amma bugünün prizmasından bu əsərlərə diqqət yetirəndə böyük yazıçıların da zamanın təzyiqindən kənara çıxa bilməməsi diqqət çəkir. Süleyman Rəhimov seçdiyi ədəbi qəhrəmanlara tək cəmiyyətin deyil, həm də dövrün prinsipləri əsasında yanaşmaq məcburiyyətində

olub. Ermənilərə qan udduran, milli mənafə uğrunda savaşa qalxan, bu gün də haqqında nəinki tək cəmiyyətdə, bütövlükdə Azər-

man Rəhimov ədəbiyyatımızda tək cəmiyyətə maraqlı yazıçı deyildi. O, həm də milli hisslərlə yaşayıb-yaradan böyük insan idi. Dövrün ab-havası,

baycanda danışılan qeyrtəli vətən oğlunun - Sultan bəyin "Şamo"da mənfi obraza çevrilməsi dövrün tələbi idi. Sovet quruluşu yazıçıdan məhz əsl bəylərin üstündən qara xətt çəkib guya xalq içindən çıxmış süni qəhrəman yaratmağı tələb edirdi. Buna görə də Sultan bəylər xalqa çox eybəcər şəkildə təqdim edilir, süni surətdə uydurulmuş obrazlar zirvəyə qaldırılırdı. Bu ziddiyyətlərin qovuşuğunda Süleyman Rəhimovun xalqa bağlılığı, vətən sevgisi onun bu əsərdə yeni müsbət obrazlar yaratmasına imkan verirdi. Süjet xətlərini genişləndirmək, oxucunun rəğbətini qazanmaq, bəlkə də daha çox ədəbiyyatda əbədi qalmaq üçün Süleyman Rəhimov əgər bir tərəfdən Lenin ideyalarını alqışlayırdısa, digər tərəfdən də milli kökə, adət-ənənəyə sadıq, qorxmaz, namuslu, cəngavər, orijinal qadın obrazlarını qələmə alırdı. Çünki belə anaların bətnindən ancaq igid və mərdlər doğula bilər. Milli şüura başqa cür xidmət etmək mümkün deyildi. Sü-

sozial həyat tərzi, sovet quruluşunun qanun və diktələri yazıçının yaradıcılığından təsirsiz keçməyə bilməzdi. Çünki ötən əsrin 20-ci illərindən başlayan represiyalar qara caynaqlarını Azərbaycanın hər yerinə ilişdirmişdi. Fikir verin, Şamo adı çoban oğlundan məşhur inqilabçıya qədər bir ömür yolu keçir. Guya haqq-ədalət uğrunda mübarizəyə qoşulur. Amma söykənəcəyi nə olur - bolşeviklərin müraciətləri. Cəngavər bir igidin inandığı yanlışlıq onun nakam ölümü, həlak olması ilə nəticələnir. Müəllif əslində qəhrəmanını öldürməyə də bilərdi. Bəlkə də böyük sənətkarımızın uzaqgörənliyi idi ki, bütün çarpışmaların, inqilabların sonu uçurumdur, məğlubiyyətdir. Fikir verin, müsbət qəhrəmanlar - partizanlar, inqilabçılar müxtəlif vaxtlarda həlak olurlar. "Mənfi" surətlər, məsələn, elə Sultan bəy xaricə qaçır. Bunlar rəmzi mənə daşıyır və elə mətləblər pıçıldayır ki, istər-istəməz Süleyman Rəhimovu yenidən tanımaq istəyirsən.

Əvvəli ötən sayımızda

Amma təəssüflər olsun ki, mən sizin Qalaya tamaşa edə bilmədim. Yazıq xan səfərbərliliyindən rus sərdarının bu hiyləsini anlamayıb buyurdu ki, nə eybi var, Gəncəyə bir neçə gün gec gedərsiniz. Buyurun, gedək bir-iki gün bizə qonaq olun. Qalaya tamaşa edin. Sərdar bir az fikirləşdikdən sonra dedi ki, bir gecə-gündüz hüsurunuzda qonaq olmaq asandır. Bu söhbətdən sonra onlar qoşunla Qalaya tərəf üz qoydular. Xan bağı deyilən yərə çatarkən sərdar qoşuna əmr etdi ki, bu qəder adamın şəhərə girməyinə ehtiyac yoxdur. Bir neçə yüz nəfər mənimlə Qalaya gəlsin, qalan qoşun biz geri qayıdanacan burda gözləsin. Rus sərdarı neçə yüz əsgər götürüb, Qalaya xanın hüsuruna gəldi. Qalaya daxil olan kimi sərdar dönüb rusca öz əsgərlərinə əmr edərək sıraya düzdü. Xan soruşdu ki, nə üçün əsgərləri sıraya düzdünüz. Sərdar buyurdu ki, əsgərləri sizin şərəfinizə sıraya düzdüm. Bundan sonra sərdar rusca əsgərlərə nə dedisə, onlar tələsik yürüyüb bürç və bari

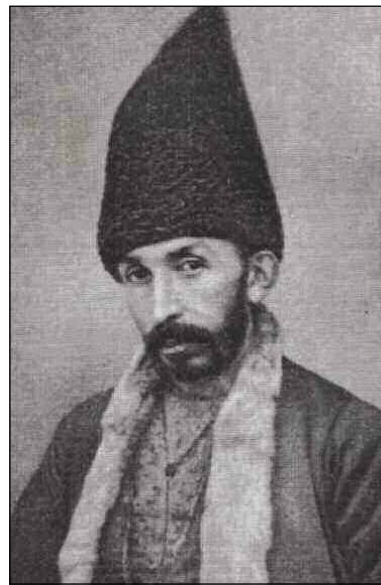
ki, mənə kömək əlinizi uzadasınız. Bundan sonra cənabınıza tabe oluram. Xan həmin ərizəni bir Qur'ani-Şərifin arasına qoyub, onu da möhürləyib, şahə göndərdi. Bunun da mənası o idi ki, and olsun bu Qur'ani-Şərifə ki, cənabınıza tabe olacağam.

Şahənşah ərizəni alan kimi dərhal 12 minlik qoşun toplayıb, topxanası ilə birlikdə İbrahimxəlil xanın oğlu Əbülfət ağanın sərkərdəliyi ilə xanın köməyinə göndərdi. Bu tərəfdən rus sərdarını bu əhvalatdan xəbərdar etdilər. Sərdarın əmri ilə həmin saat gecə vaxtı bir neçə yüz əsgər toplanıb, xəbər gətirən adamın sərəncamına verildi.

Qoşun aşağı bürçün altında yerləşən lağımdan keçərək Şuşakəndə gəldi. Qoşunun başçısı Şuşakənddən bir neçə erməni bələdçisi götürüb dağların etəkləri ilə gizlincə İbrahimxəlil xanın məskənə saldıqı yərə tərəf hərəkət etdilər. Qoşun xanın səngərlərinə çatarkən İbrahimxəlil xan çadırında öz dövlət əyanlarının əhatəsində əyləşib, söhbət edə-edə qızıl qəlyan çəkirdi. Bu məclisdə mənim, yəni,

ildə «Tarixi-Qacarıyyə»də və «Qarabağ tarixi»ndə şərh edilir. Oxumaq istəyənlər həmin tarix kitablarına müraciət edə bilərlər. Bizim məqsədimiz isə bu illərdə erməni tayfası ilə müsəlmanlar arasında baş vermiş əhvalatları (iğtişaş və qırğınları) bəyan etməkdir. Elə ki rus dövləti Qafqaz məmləkətinə hakim oldu, hər yerdə sakitlik yarandı. Heç bir millətin bir-biri ilə işi yox idi. Hər kəs öz işi ilə məşğul idi və hər millət öz qanunu ilə məbədlərində ibadət edirdilər. Heç bir millət bir-birinə hücum etmədi. Xüsusən, ermənilərlə müsəlmanlar arasında çox vaxt məhəbbət və dostluq olub, bir-biri ilə alış-veriş edirdilər. Xanlıqlar zamanında ermənilər və müsəlmanlar arasında belə mehribançılıq var idi. Hətta İbrahim xan erməni mülklərindən Məlik Şahnəzərin qızı Hurizad xanımı özünə kəbinli arvad etmişdi. Həmin Hurizad xanımın Böyük məscidin həyətinə hal-hazırda vaqviyyəti var. Əfsuslar olsun ki, erməni tayfasının indi təbiəti dəyişib. Zahirələri batinləri ilə bir deyil. Zahirən özlərini dost kimi göstərsələr də, batinləri ədavətlidir. Özləri də görürlər ki,

qundaqsaz İsaballı adlı bir erməni başqa ermənilərlə birlikdə müsəlmanların şəbeh gətirməyini təqlid edərək istehza edərləmiş. Müsəlmanlar hadisədən xəbərdar olan saat dükən-bazarı bağlayıb Xan bağına getdilər və şəhərin hakimi Cəfərqulu xanı Qalaya gətirdilər. Şəhərdə böyük bir qovğa üz verdi. Böyük-küçük hamı hakim tərəfə üz qoydular. Bu hal-dan çox qorxuya düşmüş hakim nə qədər istədi ki, müsəlmanları sakitləşdirdin, mümkün olmadı. Axır, bir bəhanə ilə aradan çıxıb evinə getdi. İğtişaş get-gedə şiddətlənirdi. Onun qarşısını almaq üçün Şuşakənddə olan digər şəhər hakimi Ala bəyi gətirdilər. Ala bəy atlı meydana daxil olan kimi xalq onu araya aldı. Mirhadi adlı bir seyid irəli gəlib Ala bəyi çəkib atdan yerə saldı və vurub baş-gözünü yardı. Xalq üz qoydu ermənilərin üstünə. Ermənilər tamam dükəndən çıxıb qaçdılar. Kimisi dükəni bağladı, kimisi bir qapısını örtüdü, kimisi də buna firsət tapmayıb ayaqyalın üz qoydular qaçmağa. Bir para uzaqgörən müsəlmanlar qaçan ermənilərin bir parasını evlərinə

sonra əyləşdilər. Hava soyuq olduğuna görə bir az quyunun kənarında oturub qızındıqdan sonra xurcunlarında

Hicri 1321-ci (miladi 1903) il tarixində müsəlman kəndindən olan Məhəmməd və Salman adlı iki qardaş öz yüzbaşılara etiraz əlaməti olaraq qaçıb meşənin içində kömür yandıran Aleksan adlı dağlı bir erməninin yanına

1905-06-cı illərdə erməni-müsəlman davasında Kürd Xalqının rolu

bəndeyi-həqir Nəvvab Mir Möhsünün ana babası mərhum Əmiraslan bəy də iştirak edirdi. Birdən xana xəbər verdilər ki, rus qoşunu sənin üstünə gəlir, Xan qalxıb neçə dəfə təkrarən dedi:

— Ey kafir, ey kafir!..

Dərhal əmirli atlılarından birisi bir güllə atıb əsgərin birini öldürdü. Bu zaman rus əsgərləri dərhal birlikdə onların üzərinə atəş açdılar. Güllələrin bir neçəsi İbrahim xana dəydi və kürsüdən yıxıldı. Xanın övrət-uşağı tökülüb onun bədənini qucaqlayıb ağlaşmağa başladılar. Atılan güllələrdən neçəsi onlara, əyanlara və nökrələrə dəydi. Qalanlar isə hərə bir şey götürüb, müxtəlif tərəflərə qaçdılar. Əmiraslan bəy dərhal mərhüm Gövhər ağanı və qızıl qəlyanı götürüb qaçdı. Məzlum xanın ev əhli və uşaqlarından salamat qalanlarını onun adamları götürüb qırğından xilas etdilər. Əmiraslan bəy isə Gövhər ağanı möhkəm və təhlükəsiz bir yerdə gizlədi. Sonra isə gəlib bir az yemək əldə edib, Gövhər ağaya gətirdi. Gövhər ağa gözü yaşlı istər-istəməz bir neçə loxma yedi. Əmiraslan bəy Gövhər ağanı birtəhər sakitləşdirib, sonra öz evinə gətirdi.

Digər tərəfdən İbrahim xan öldürüldükdən sonra onun atlı dəstələri də dağılıb hərəsi bir tərəfə gətdi. Hadisə yerindən uzaqlaşan xan atlıları Nabatxan deyilən yerdə Əbülfət ağanın qoşununa rast gəldilər. Əbülfət ağa gördü ki, bir neçə atlı sürətlə hərəkət edirlər. O, nökrələrinə buyurdu ki, o atlıları qaytarıb, onun hüsuruna gətirsinlər. Atlılar İbrahim xanın başına gələn əhvalatı eşitcək hönkür- hönkür ağladıqdan sonra qoşunla ordan geri, İrana qayıtdı ki, şahdan yeni fərman sadir ola.

Xülasə, bu əhvalat ətraflı şək-

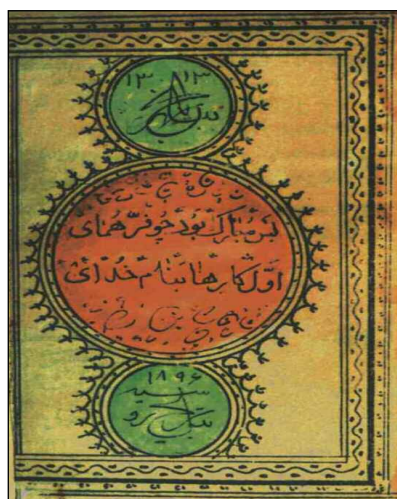
təbiətlərinin bu cür ədavətli olmasından həmişə zərər çəkirlər.

BAĞIRQAN DAĞI

Bu halda bir neçə gəlmə erməni tayfasının törədiyi əhvalatlardan yazmaq lazımdır. Əvvəla, mərhum İbrahim xanın hökmranlığı zamanında Pənahabad, yəni Şuşa qalasının şərq tərəfində Bağırqan dağı deyilən yerdə bir uca qaya vardı. Həmin dağda öz təbəələri ilə Avan Koxa adlı bir erməni yaşayırdı. Avan Koxa öz təbəələrinə buyurmuşdu ki, harda əllərinə müsəlman düşsə, tutub onun hüsuruna gətirsinlər. Avan Koxanın əmrilə tutulmuş müsəlmanı çılpaqlayıb üzü üstə yerə yığardılar. Sonra onun arxasının dərisindən dörd barmaq enində bıçaqla boynundan qom ətinəcən iki tərəfdən xətt çəkirdir və dərinin ucunu aşağı aydırılmış ağacın qüvvətli bir budağına bənd edib budağı buraxırdılar. Ağacın budağı qüvvətlə yuxarı qalxanda o yazıq müsəlmanın dərisi boynuna qədər soyulardı və onun bağırtısı o dağa düşərdi. Bu əhvalatı görənlər və eşidənlər də bağırı qan olardı. Buna görə də həmin qayaya «Bağırqan dağı» adı vermişdilər.

QƏDİMDƏ ERMƏNİ-MÜSƏLMAN DAVASI

1260-cı (miladi 1844) il tarixdə

gətirib, mühafizə edib sakitləşdirdilər. Cahil müsəlmanlar isə ermənilərin vurub baş-gözlərini yardılar. Xülasə, şəhərin hakimi birtəhər müsəlmanları sakit edib erməniləri böyük fəlakətdən qurtardı.

Hicri 1294-cü (miladi 1877) ildə rus-osmanlı müharibəsində rus dövlətinin ordu başçılarından bir neçəsi erməni tayfasından idi. Həmin ermənilər Qars şəhərini tutarkən düşmənçiliklə nə qədər müsəlman kitabları və Qur'ani-Şərif əllərinə keçirdisə, yandırırtdılar.

Həmin tarixdə ermənilərin böyük sənətkarları İrəvan şəhərində Üçkilsədə (Eçmiədzin) maşın tərtib edib, 9 milyon qəlp eskinas pul kəsdilər. Dövlət xəbərdar olub, qəfləten tökülüb həmin pulu və maşını müsadirə edib, pulkəsənləri və kəsdirənləri tutub cəzalandırdı.

Hicri 1321-ci (miladi 1903) il tarixində müsəlman kəndindən olan Məhəmməd və Salman adlı iki qardaş öz yüzbaşılara etiraz əlaməti olaraq qaçıb meşənin içində kömür yandıran Aleksan adlı dağlı bir erməninin yanına gəldilər. Həmin iki qardaş ermənilə hal-əhval etdikdən

gəldilər. Həmin iki qardaş ermənilə hal-əhval etdikdən sonra əyləşdilər. Hava soyuq olduğuna görə bir az quyunun kənarında oturub qızındıqdan sonra xurcunlarında olan yeməyin hamısını çıxarıb, yarisını erməniyə verdilər, qalanını isə özləri yedilər.

Əhvalatdan xəbər tutan bu iki cavanın ata-anası hər gün yemək və çörək gətirib həmin kömür-anada onlara verirdilər. Bu əhvalat bir neçə gün belə davam etdi. Yəni bir gün onlara dadlı yeməklər gətirdilər. Cavanlar yeməyi yarıya bölüb, yarisını erməniyə verib, yarisını özləri yeyib, isti vura-vura yuxuya gətdilər. O məlun erməni özündən savayı, qabaqcadan daha iki erməni gətirib orda gizlətməmişdi. Elə ki cavanlar yatdı, ermənilərin hər üçü durub əllərində balta yavaş-yavaş gəlib, o biçarələrin başlarını iki parə etdilər. Cavanlar birçə dəfə çıxırıb canlarını tapşırdılar. Sonra o məlun ermənilər o biçarələri uryan edib, paltarlarını və ciblərini soyub, bədənlerini kömür quyusuna atıb yandırdılar.

Yenə bu günlərdə Əfətli kəndinin müsəlmanlarından iki nəfər şəxsi Balıca kəndinin erməniləri hiylə ilə tutub öldürmüş və meydlərini yandırmışlar.

Hicri 1321-ci il (miladi 1903) tarixdə rus-yapon müharibəsi zamanı bir qarabağlı erməni yapon dövlətinə dəyəri bir milyon yarım manat olan bir gəmi peşkəş elədi. Bu zaman rus dövlətinin başı müharibəyə qarışdığına görə ermənilərdən çağırılmış əsgərlər dövlətə xəyanət edərək dəstə-dəstə silahları ilə bərabər, Osmanlı və İran dövlətlərinə qaçdılar. Qəre, öz məzhəblərinin qaydası ilə andlarına yalan çıxıb müxtəlif xəyanətlər edirdilər.

Ardı var

Səhifəni hazırladı: Tahir Süleyman

AZƏRBAYCANDA ŞƏDDADİ KÜRD DÖVLƏTİ

(Əvvəli ötən saylarımızda)

Qeyd etmək lazımdır ki, gürcü mənbələrində göstərilən bu hadisə obyektivliyi ilə fərqlənən Münəccimbaşının "Cami əd-düvəl" əsərinin "Şəddadilər" fəslində tamamilə başqa tərzdə təsvir edilmişdir. Burada göstərilir ki, 417 (1026/1027) –ci ildə Abxaz çarı Arran ölkəsinə hücum edib Şəmkürü bir neçə gün mühasirə etdi. Fəzl isə böyük bir qoşunla ona qarşı hərəkət edib

Göstərilən əsəri, IX cildi, səh. 153-154). Qeyd etmək lazımdır ki, xəzərlərlə Fəzlin bu müharibəsi haqqında İbn əl-Əsir tərəfindən verilən məlumata başqa mənbələrdə təsadüf edilmir. Fəzlin göstərilən müharibədə on min adam tələfat verməsi haqqında olan xəbəri qəbul etsək, bu hadisənin Şəddadilər dövlətinə çox böyük zərbə olduğunu müəyyən etmək olar. bundan başqa İbn əl-Əsirin

dur ki, Fəzl böyük oğlu Musanı vəliəhd seçmişdi. Görünür, bu və sair səbəblər Əskuyəni atasına qarşı qiyam qaldırmağa məcbur etmişdir. Fəzl oğlu Əskuyənin qiyamını yatırmaq üçün Musanın başçılığı altında Beyləqana qoşun göndərmişdi. Musa Beyləqanda olan qardaşı üzərinə hücum etdiyi zaman 38 gəmi ilə Şirvanda olan ruslar Araz çayı vasitəsilə üzərək bu nahiyyəyə gəlmişdilər. Musa ibn

və hərəkət etmək məqsədi güdmüşür. Lakin V. Minorskinin əlavə etdiyi materialdan məlum olur ki, onun fikrincə körpünün tikilməsi əsasən hərbi məqsəd daşıyır (V. Minorski. Şəddadilər, səh. 45). Belə bir fikri M. Altmanın kitabında da görmək olar (M.M. Altman. İstoriçeskiy oçerk qoroda Qyandji. Baku 1949. səh. 23). Qeyd etmək lazımdır ki, XI əsrin əvvəllərində Azərbaycan feodal dövlətləri Rəvvadilər və Şəddadilər arasında bəzən feodalizm dövrünə xas olan çəkişmə mövcud idi. Əsasən Azərbaycan ərazisində yerləşən rəvvadilər Muğana hücum etmişdilər. Bunu Qətran Təbrizinin qəsidələrindən də müəyyən etmək olar (Kəsrəvi Təbrizi. Göstərilən əsəri, II cild, səh. 95). Qətran Təbrizinin şerlərindən aydın olduğu kimi Rəvvadilər sülaləsindən olan Təbriz hakimi Vəhsudan o zaman Azərbaycana gələn oğuzlardan bir dəstəsini Şəddadilərin üzərinə göndərmişdi (M. X. Şərifli. Rəvvadilər dövləti haqqında, Az. SSR EA Tarix İnstitutu əsərləri,

Fəzlun " adlanırdı (Həmdullah Qəzvini. Nüzhət əl-qələb, səh. 84). Fəzlin Arazdan cənuba keçməsi, şübhə yoxdur ki, Rəvvadiləri narahat etməyə bilməzdi. Buna görə də Fəzl müəyyən tədbirlər görməli idi. Arazın cənub tərəfi ilə müntəzəm rabitə yaratmaq üçün Araz üzərindən belə bir körpünün salınmasına ehtiyac var idi. Qeyd etmək lazımdır ki, ümumiyyətlə Azərbaycan ərazisində Araz üzərindən bir neçə yerdə körpü mövcud idi. Fəzlin tikdirdiyi körpü isə güman edildiyinə görə Xudafərin adlanan körpü olmalıdır (V. Minorski. Şəddadilər, səh. 27). Xudafərin körpüsü indi dağılmışsada qalan hissələrindən onun möhkəm tikildiyini və çox mühüm əhəmiyyətə malik olduğunu görmək olar. (Qeyd etmək lazımdır ki, Araz çayı üzərində iki Xudafərin körpüsü olmuşdur. On beş və on bir aşırımlı körpülər. Yazılı mənbələr on beş aşırımlı Xudafərin körpüsünün VII əsrdə Sasanilər sülaləsi dövründə tikildiyini göstərir. On bir aşırımlı körpü isə yuxarıda

döyüşə başladı və onu qaçmağa vadar etdi. Baqratın 10.000-dən artıq əsgərini qırdı, Abxaz hakimi məğlub olub geri qayıtdı. (V. Minorski. Şəddadilər, səh. 17.) Gəncə əmiri Fəzl ilə Abxaz çarı III Baqrat arasında baş verən Şəmkür müharibəsi haqqında yuxarıda göstərilən hər iki mənbənin ziddiyyətli məlumatı məsələni obyektiv surətdə aydınlaşdırmaq üçün üçüncü bir mənbənin olmasını tələb edir. Lakin hələlik əlimizdə digər bir mənbə olmadığı üçün bu müharibənin gedişi və nəticəsi haqqında qəti fikir yürütməyi lazım bilmədik. Bunu da qeyd etmək lazımdır ki, hər iki mənbənin ehtiras hissi ilə tərtib edildiyini görmək çox da çətin deyildir. IV Baqratla (1027-1072) Gəncə əmiri Fəzl arasında müharibə olması haqqında yenə də gürcü mənbələrində məlumat verilir. (M. F. Brosse. Histoire de l'Arménie. səh. 316-317) Fəzlin xəzərlər üzərinə hücum etməsi haqqında İbn əl-Əsir 421 (1030)-ci il hadisələri ilə əlaqədar məlumat verir. O yazır ki, Kürd Fəzlun 421 (1030)-ci ildə xəzərlər üzərinə hücum etdi. Onlardan çox adam qırdı, əsir tutdu və böyük miqdarda qənimət aldı. Öz ölkəsinə qayıdanda o çox yavaş gedirdi, xəzərləri tamamilə darmadağın etdiyini düşünərək özünü təhlükəsiz hesab edirdi. Lakin xəzərlər onları təcili olaraq qovub adamlarından və onlara gələn könüllülərdən on mindən artıq öldürərək, topladıqları qənimətləri və müsəlman qoşunlarının mallarını əllərindən alıb geri qayıtdılar. (İbn əl-Əsir.

bu məlumatından aydın olur ki, Şəddadilər dövlətinin qoşunu əsas etibarilə iki hissədən, yəni müntəzəm daimi qvardiyadaan və könüllülərdən ibarət idi. qoşuna bilavasitə Şəddadi əmirləri (padşahları) özləri başçılıq edirdilər. Şəddadi dövlətinin hərbi qüvvələri və onların sayı barədə məxəzlərdə məlumat verilmir. Yalnız Münəccimbaşının "Cami əd-düvəl" əsərinin "Şəddadilər" fəslindən göründüyü kimi, 1026-cı ildə abxaz çarı Arrana hücum etdiyi zaman Fəzl böyük bir qoşunla onu qarşılayır və onun on mindən artıq əsgərini qırır. (V. Minorski. Şəddadilər, səh. 17). Düşmən hərbi qüvvələrinə on min nəfər tələfat verən bu "böyük qoşun" şübhəsiz ki, miqdarca düşmən qoşunlarından çox olmalıdır. 421 (1030)-ci ildə Fəzlin oğlu Əskuyə atasına qarşı qiyam qaldıraraq Beyləqanda müstəqil olmuşdu. Əskuyə qoşun toplayaraq atasına və qardaşı Musanın əleyhinə çıxmışdı. (Yenə orada) Beyləqan Arran dövlətinin tərkibində idi. Əskuyə buradan atasının əleyhinə çıxaraq Beyləqanı müstəqil etmişdi. 505 (1111/12)-ci ildə Məsud ibn Namdarın topladığı yerli məlumatdan da Beyləqanın bəhs edilən dövrdə Şirvan və Gəncədən asılı olmadığı göstərilir (V. Minorski. Şəddadilər, səh. 45). Beləliklə güman etmək olar ki, Əskuyə atasının əleyhinə çıxaraq Beyləqanda müstəqil olmuşdu. əskuyənin atasına qarşı qiyam qaldıraraq müstəqil olmağa vadar edən səbəblər məlum deyildir. Lakin təkə bu məlum-

Fəzl ruslarla razılaşaraq onları gəmilərdən çıxarıb özünə kömək etmək üçün Beyləqana gətirdi. Onların köməyi ilə Beyləqanı tutdu və qardaşı Əskuyəni əsir edərək öldürdü (V. Minorski. Şəddadilər, səh. 17). Beləliklə, qiyam yatırıldı, Beyləqan yenidən Şəddadilər dövlətinə qaytarıldı. I Fəzlin uzun müddətli hakimiyyəti dövründə bir sıra böyük müharibələr və daxili ara müharibəsinin olmasına baxmayaraq, o, ölkənin və dövlətin daxili işləri ilə məşğul olurdu. Fəzl etdiyi müharibələrin əksəriyyətində qələbə çalmışdı. onun dövləti feodal monarxiya tipli dövlət idi. Bu dövlət feodal münasibətlərinin inkişaf etdiyi dövrdə meydana gəlmiş və inkişaf etmişdi. Əldə olan çox az məlumatdan aydın olur ki, Fəzl müharibələrdən və hərbi işlərdən başqa ölkənin iqtisadi məsələlər, xüsusilə ticarət münasibətləri məsələsi ilə də məşğul olurdu. Münəccimbaşının "Cami əd-düvəl" əsərindən göründüyü kimi, Fəzl 418 (1027/28)-ci ildə Araz çayı üzərində böyük və möhkəm bir körpü tikdirmişdir. Bu körpünü Münəccimbaşı "əsəri-əzim" adlandıraraq onun böyük bir abidə olduğunu göstərir. (Yenə orada.) Araz çayı üzərində belə bir körpünün salınması həqiqətən böyük bir tarixi əhəmiyyətə malik idi. Bu körpünün tikdirilməsini iki nöqtəy-nəzərdən qiymətləndirmək olar. V. Minorski qeyd edir ki, Fəzl Araz çayı üzərində belə bir körpünü tikdirməklə ya ticarət, ya da Azərbaycan torpaqlarına hücum

Bakı 1957, XI cild, səh. 31). Məlum olduğu kimi hələ I Fəzl Arazın cənub sahillərinə çatmışdı. Qaracadağ nahiyyəsində təqribən əlliyyə qədər kəndi əhatə edən bir nahiyyə "Cilan –

göstərilirdi kimi 1027-ci ildə Şəddadi hökmdarı I Fəzl tərəfindən tikilmişdir. -Namiq Həsənov)

(ardı var)

Səhifəni hazırladı: Namiq Həsənov

ŞƏRƏF XAN BİDLİSİNİN “ŞƏRƏFNAMƏ” ƏSƏRİ KÜRD XALQININ TARİXİ MƏNBƏYİ KİMİ

(Əvvəli ötən sayımızda)

1453-cü ildə Həsən bəy (Uzun Həsən) Amid qalasında (Diyarbəkdədir) taxta oturdu. O, az müddət ərzində Kürdüstanın bir hissəsini Azərbaycan, Ermənistan, İraq-Əcəm, İraq-Ərəb və Fars torpaqlarını öz hakimiyyətinə tabe etdi. Onun hakimiyyəti dövründə Kürdüstanın bir sıra əmirlikləri də işğal edildi. O, həmin əmirlikləri qarət edir və yandırır. Mənbələrdəki məlumata görə Ərzincan vilayətinin əmiri Məlik Xələf müqavimətsiz təslim olmaqla bərabər, 10 batman¹⁹ qızıl və 50 batman gümüş verməklə həmin vilayəti məhv olmaqdan xilas etmişdir (43, 241-242).

Həsən bəyin xələfləri zamanında Ağqoyunlu hakimiyyəti zəiflədiyinə görə Kürdüstan yenə də Osmanlı, Misir hökumətlərinin nüfuzu dairəsinə düşmüşdü. Beləliklə, Kürdüstan XV əsrin axırnadək dəfələrlə bir istilacıdan digər istilacının əlinə keçmiş və onun iqtisadiyyatı dah da pozulmuşdu. Lakin o dövrlərdə bir sıra kürd əmirlikləri öz müstəqilliklərini saxlaya bilmişdi (76, 240-266).

Uzun zaman davam edən xarici basqınlar və daxili tayfa müharibələri nəticəsində təqətdən düşən bir xalq-kürdlərin XVI əsrin əvvəllərində Osmanlı və Səfəvi dövlətləri kimi qüvvətli qonşuları var idi. Əvvəldə olduğu kimi, həmin dövrdə də müxtəlif kürd tayfaları arasında əmirlik vəzifəsi və torpaq mülkiyyəti nəsil-dən nəslə keçən monarxiya sistemli əmirliklərə bölünürdü. Bu əmirliklərin ictimai dayağı tayfa üzvləri hesab olunurdu. Onun iqtisadi əsasını isə torpaq üzərində xırda feodal, xüsusi mülkiyyət forması və bu mülkiyyətə arxalanən istismar üsulu təşkil edirdi. Tayfanın üzvləri əmir üçün müxtəlif mükəlləfiyyətlər daşıyır və onun hərbi səfərlərində iştirak edirdi. Kürdlər arasında feodal üçün hərbi xidmət əsrlər boyu daimi bir peşə şəklini almışdı. Buna görə də kürd əmirləri qüvvətli dövlət qarşısında özünü hərbi xidmətçi, zəif dövlət qarşısında isə müstəqil bir hökmdar kimi hiss edirdi. Bidlisin qeyd etdiyinə görə kürdlər arasında qüvvətli və sayca üstünlük təşkil edən tayfalar əsirət (76, 18) adlanırlar. XVI əsrin əvvəllərində Kürdüstanda bir neçə qüvvətli və nisbətən müstəqil əsirətlərə təsadüf olunurdu. Bunlardan biri mərkəzi Mərəş əyaləti olmaqla, sərəncamında çoxlu kürd əmirləri olan türkmən Əlaəddövlə Zülqədər, digəri isə mərkəzi Sabuqbulaq (Mehabad) olmaqla Mukri tayfasının başçısı Seyfəddin oğlu Sarom idi. Keçmişdə olduğu kimi, həmin əsrdə də əmirlər arasında davam edən daxili vuruşmalar Kürdüstanın siyasi cəhətcə birləşməsinə imkan vermirdi. Bidlisi öz əsərində Kürdüstandakı bu vəziyyəti göstərərək yazır: «Hər biri bir tərəfdə özbaşına mütləqiyyət bayrağı qaldıraraq, sərbəst olaraq dağ zirvəsində daldalanır... Aralarında Tövhidən²¹ başqa heç bir mənada birlik yoxdur» (76, 16-17; 103, 450).

Beləliklə, XVI əsrin əvvəllərində hələ siyasi cəhətdən mərkəzləşməmiş kürd əmirləri başqa təcavüzdən özlərini qorumaq üçün qonşuluqlarındakı iki qüvvətli dövlətdən birinə istinad etməli idilər. Sünni məzhəbinə yaxın olan kürd əmirləri osmanlılar tərəfə meyl göstərməli idilər. Lakin kürd xalqı ilə Azərbaycan xalqı arasındakı tarixi dostluq və əməkdaşlıq kürdlərin əksəriyyətində Səfəvilər dövlətinə arxalanmağa meyli artırır (22, 7). Çünki kürd xalqı özünü xarici basqınlardan qorumaq üçün Azərbaycan ərazisində təşkil olan Səfəvilər dövlətinə ümid gözü ilə baxırdı. Lakin I Şah İsmayıl Səfəvinin Kürdüstan haqqındakı yanlış siyasəti bu ümidi heçə çıxartdı. Şahın Kürdüstan üzərinə ilk hücumu Savuqbulaq nahiyyəsini qəsb etməklə başlandı.

I Şah İsmayıl 1505-ci ildə Qızılbaş sərkərdələrindən Durmuş xan Şamlu, Əbdi bəy Şamlu, Saruəli Möhürdar Təkəlu, Bayram bəy Qaramanlu və Xulafa bəyin başçılığı ilə Sarom üzərinə böyük ordu göndərdi. Lakin Sarom bəy bu müharibədə qalib gəldi və öz müstəqilliyini qorudu. O dövrün mənbələrindəki məlumata görə həmin müharibədə qızılbaşlar çoxlu itki verdilər və adları çəkilən sərkərdələrdən Durmuş xan Şamlu, Bayram bəy (59, 90) və Xulafa bəy salamat geri qayıtdılar.

«Həbib əs-Siyər» əsərinin müəllifi bu hadisədən bəhs edərkən I Şah İsmayıl Səfəvinin Kürdüstan haqqındakı istilacı siyasətini pərdələyərək yazır: «Sarom Kürdüstan qarətçiləri ilə birlikdə yol kəsməklə məşğul olduğu üçün şah onun üzərinə qoşun göndərdi. Sarom qaçdı və dinsiz kürdlərdən bir çoxları öldürüldü. Şah ordusu böyük qənimətlə geri qayıtdı» (112, 42). Qunabadi qeyd edir ki: «Şah ordusu ilə kürd dilavərləri arasında şiddətli müharibə oldu. Sarom qaçdı, kürdlərin çoxu qılincdən keçirildi və qan su yerinə axdı» (113,

102).

Bidlisi göstərir ki, «Sarom Qızılbaşların təcavüzündən özünü qorumaq üçün I Sultan Səlim xana tabe oldu» (76, 289).

Bizim üçün Bidlisinin yazdığı daha doğru və düzgün məlumat hesab edilir çünki o, Səfəvilər dövləti ilə kürd əmirləri arasında gedən vuruşmaları öz əsərində dəqiq surətdə qeyd edir və dövrün ziddiyyətlərini müəyyən qədər açıb göstərirdi.

Müasir İran tədqiqatçısı Rza Pazuki²² 1507-1508-ci illərin hadisələrindən bəhs edərək Saromın Gürcüstan hakimi olduğunu qeyd edir və 1507-ci ildə qızılbaşlar tərəfindən öldürüldüyünü irəli sürür. Mənbələrə istinadən həmin müəllifin müddəası düzgün deyildir (70, 285).

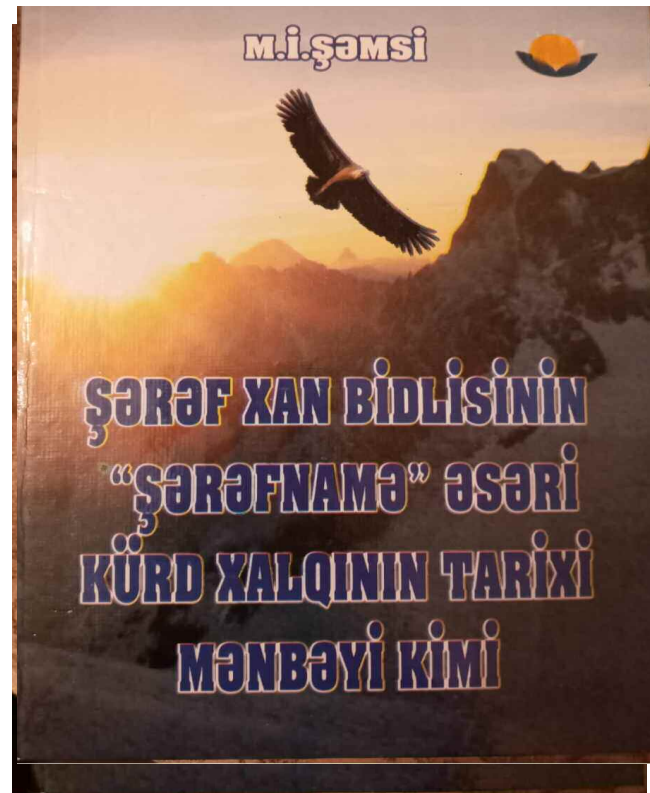
XVI əsrin əvvəllərində Kürdüstan ərazisinin böyük bir hissəsinə sahib olan qüvvətli hökmdarlardan biri də əvvəldə qeyd edildiyi kimi Əlaəddövlə Zülqədər idi. Bu sülalə 1339-cu ildən 1515-ci ilə qədər Mərəş, Əlbistan, Xarput, Amid, Urqə və s. Kürd vilayətlərinin hökmdarı olub, 80 min evdən ibarət olan Zülqədər tayfasına və bir çox kürd tayfalarına başçılıq etmişdir. Bu sülalənin son nümayəndəsi Əlaəddövlə, o zaman Kürdüstanı öz nüfuz dairələrinə bölüşdürən Misir və Osmanlı sultanları ilə müdrik siyasət apararaq öz müstəqilliyini qorumaqla bərabər, onlardan maddi istifadələr də edirdi. Məsələn, İskəndər Münşinin yazdığına görə Rum nümayəndəsi onun sarayına gəldikdə, o öz xadimlərindən bir neçə nəfərinə Misir paltarı geydirib Rum nümayəndələrinə deyirdi: «Misir nümayəndəsi gəlib sizin əleyhinizə məndən kömək istəyir. Lakin mən sultanla dost olduğum üçün onların təklifini rədd edirəm» (47, 33). Misir nümayəndəsi gələrkən yenə də eyni vəziyyəti təkrar edirdi. Buna görə də Əlaəddövlə Zülqədər həmişə deyirmiş ki, «iki qızıl quşum vardır, biri qızıl, digəri isə gümüş yumurtlayır» (47, 33).

Beləliklə, onun qüdrət və nüfuzu günü-gündən artır və 70-dən çox kürd əmiri Əlaəddövlə hökumətinə tabe olur. I Şah İsmayıl Səfəvi ilə vuruşmada məğlub olan Ağqoyunlu Sultan Murad 1506-cı ildə Mərəş əyalətinə gəlir və Əlaəddövlənin qızı ilə evlənir. Bundan sonra türkmən ordusu ilə Əlaəddövlə ordusu birləşərək böyük bir qüvvə təşkil edir. Bu qüvvədən istifadə edən Əlaəddövlə digər kürd əmirliklərini və o cümlədən Mosul vilayətini də öz hakimiyyətinə tabe edir. Bundan sonra o, Diyarbəkir əyalətini ələ keçirmək istəyirdi, lakin 1507-ci ildə Diyarbəkir hakimi Əmir bəy Mösullu türkmən I Şah İsmayıl tabe olur və buna görə də şah ona xan ləğəbi verir. Sonralar isə Təhmasib Mirzənin lələsi və Xorasan vilayətinin hakimi təyin edilir (113, 293). Diyarbəkir qalası hələlik Əlaəddövlənin əlində qalır. O, öz nəvbəsində Diyarbəkir üzərinə hücumu hazırlayır. Odur ki, bunu duyan I Şah İsmayıl 1507-ci ildə Əlaəddövlənin üzərinə qoşun göndərdi. Hər iki ordu Əlbistan çölündə üz-üzə gəldi. Üç gün davam edən qanlı vuruşmadan sonra Qızılbaşlar yalnız Diyarbəkir qalasını Əlaəddövlə ordusundan ala bilirdi.

Dövrün bir sıra müəllifləri həmin müharibədə həlak olan insanların qanından Əlbistan torpağının qırmızı rəngə boyandığını qeyd edirlər (112, 43-45). Əlaəddövlə qalan ordusu ilə Mərəş tərəfə çəkildi. I Şah İsmayıl Diyarbəkir əyalətini Xan Məhəmməd Ustaclu-ya tapşırı. Lakin Diyarbəkir mahalındakı Qara Həmid əmirliyinin hakimi Qayıtmas bəy²³ tabe olmadı və ixtiyarındakı Amid qalasını möhkəmləndirdi. O, Xan Məhəmməd Ustaclu ilə apardığı müharibədə məğlub oldu.

Həsən bəy Rumlu yazır ki: «Təkcə Amid qalasının alınmasında 7 min nəfərdən artıq adam öldürüldü (59, 94). Bu məğlubiyyətdən sonra Qayıtmas bəy Mosullu Mərəş hökmdarı Əlaəddövlə Zülqədər ilə ittifaq bağladı. Onların 10 min nəfərlik qoşununa Əlaəddövlə Zülqədər oğlu Qasım bəy (Saro Qaplan adı ilə məşhurdur) başçı təyin olundu. Qasım bəy 1507-ci ilin qış aylarında Diyarbəkir üzərinə hücum etdi. Bu müharibədə yenə də Xan Məhəmməd qalib gəldi. Qasım bəy və Qayıtmas bəy Mosullu öldürüldü. Beləliklə də, Qara Həmid şəhəri tutdu və qalanı isə Xan Məhəmməd Ustaclu tərəfindən işğal edildi.

Həsən bəy Rumlu göstərir ki: «Həmin müharibədə Qasım bəyin 10 min nəfərlik qoşununa qarşı, Xan Məhəmməd Ustaclunun yalnız 2 min nəfər qoşunu vuruşdu və qalib gəldi» (59, 95-96). Bidlisi Xan Məhəmməd Ustaclunun qalib gəlmə səbəbini öz əsərində belə izah edir: «Xan Məhəmməd Ustaclu Süleymani Kürd tayfasının başçısı Mir Diyaəddin (Ziyaəddin) ilə qohum oldu. Buna görə də Süleymani tayfası qılinc gücü ilə Diyarbəkir qorudu və Saro Qaplan öldürüldü

(76, 265). Kürdüstan ərazisində baş verən bu müharibələrdə ən çox kürd xalqının məhv olduğunu güman etmək olar.

Qazi Əhməd Qəzvini yazır ki: «Bu məğlubiyyətdən sonra Əlaəddövlə Zülqədər 14 min qoşun toplayıb, böyük oğlu Qur Şahrux və kiçik oğlu Əhməd bəyi həmin qoşuna başçı təyin etdi. O, bu böyük qüvvəni yenə də Diyarbəkir üzərinə göndərdi, lakin məğlub oldu» (101, 270-71). Əlaəddövlə 1515-cü ilə qədər müstəqilliyini saxladı. Lakin həmin ildə Kürdüstan ərazisi I Sultan Səlim tərəfindən işğal edilərkən vuruşmada öldürüldü (48, 146; 102, 119).

I Şah İsmayıl Diyarbəkir əyalətini və ona tabe olan bir sıra qala və əmirlikləri işğal etdi. Lakin o, bununla kifayətlənməyib Əkil, Mösul, Səncər, Mardin, Ərzincan, Xarput, Ərciş və bir sıra başqa əmirlikləri də müharibə yolu ilə aldı. Şah Çəməşkezkə vilayətini işğal etmək üçün Nureli xəlifənin başçılığı ilə oraya qoşun göndərdi, lakin həmin vilayətin əmiri Hacı Rüstəm bəy müqavimət göstərmədi və öz əmirlərini Qızılbaşlara təslim etdi. O, hələ 1503-cü ildə Sultan Bayəzidin Səfəvilər əleyhinə olan təklifini də rədd etmişdi. Bundan sonra Şah İsmayıl tərəfindən Ərzincan vilayətinə hakim olan Nureli Xəlifə, həm də Çəməşkezkə hakimi oldu, sonra Eraq əmirliyi Əhməd bəydən zorla alındı.

Şah Cəzirə əyalətini işğal etmək üçün üç dəfə oraya qoşun göndərdi, lakin hər dəfə məğlub edildi. «Şərəfnamə»də göstərilərinə görə Cəzirə hakimi Əmir Şərəf yalnız bir vuruşmada şah qoşunlarından 1700 nəfər öldürmüş və çoxlu əsir almışdı (76, 124). Lakin Əmir Şərəfin ölümündən sonra onun qardaşı Şah Əli bəy I Şah İsmayıl tabe oldu.

Şah İsmayıl Səfəvi kürd əmirliklərini işğal etdiyi zaman (1505-ci il) 12 nəfər adlı-sanlı kürd əmiri Şah İsmayıl tabe olmaq məqsədilə böyük hədiyyələrlə Xoy və Təbriz tərəfə hərəkət etdi. Bidlisi yazır ki: «Kürdüstan əmirləri Təbrizə çatan kimi şahın əmrilə zəncirlənib həbsə alındılar» (76, 125). Həmin ildə 11 nəfərdən ibarət ikinci bir qrup kürd əmirləri Təbrizə Şah İsmayıl tabe olmağa gətdilər. Onların taleyi də əvvəlki 12 nəfərin taleyi ilə birləşdi. Bu əmirlərdən bəziləri yalnız Çaldıran müharibəsi (1514) zamanı imkan tapıb Kürdüstana gələ bildilər.

Beləliklə, I Şah İsmayıl Səfəvi istila etdiyi əmirliklərdən başqa, həbsə aldığı əmirlərin də torpaqlarını Qızılbaş sərkərdələrinə tapşırı. Bidlisinin yazdığına görə «O, Cəzirə əyalətini Xan Məhəmməd Ustaclının qardaşı Ulaş bəy, Əkil əmirliyini Mənsur bəy və Bidlis vilayətini də əvvəl Qurd bəy, sonra isə Əvəz bəyə tapşırırdı» (76, 125-416).

I Şah İsmayıl Səfəvinin Kürdüstandakı mənfi siyasəti, Təbrizə gedən kürd əmirlərinin kollektiv surətdə həbs edilməsi, Kürdüstan ərazisinin Qızılbaş sərkərdələrinə verilməsi və bu sərkərdələrin kürdlərə nisbətən mənfi münasibətləri, kürdlərlə Qızılbaşlar arasındakı dini ittifakları artırır. Bütün bunların hamısı Səfəvi hökumətinə qarşı Kürdüstanda böyük narazılığa səbəb oldu.

Səhifəni hazırladı: Tahir Süleyman

Kürdlər və Kürdüstan

Kürdlərin coğrafiyası və yerləşməsi

Əvvəli ötən sayımızda

1877-78-ci illər müharibəsi qurtarmağa macal tapmamış, türk nüfuzunun laxlaması nəticəsində yeni Həkarı, Bahdınan² və Botan kürdləri üsyana başladılar.

1) Assuriyada maraqlı qazıntıları ilə məşhur olan yerli sakin. Bax. Turaev. İstori Drev. Vostoka, 1913, 1, 37.

2) Başqa sözlə Amadiya

Üsyanın başında yenə həmin ailənin nümayəndələri, yeni Bədirxanın oğlanları dururdu. Onlardan biri Türk Ali Qəragahının polkovniki idi. Onların məqsədi keçmiş müstəqilliyi qaytarmaq idi. Soranda yenə türk dəstəsi qırıldı, ancaq sonra üsynin başçıları tutuldu və üsyən söndü.

1880-ci il hərəkəti bir qədər xüsusi xarakterə malikdir. Üsyanı qaldıran 1878-ci il müharibəsində türklərə əməli kömək göstərmiş ruhani hakimiyyətinin nümayəndəsi, Kürdüstanda çox sayılan Şeyx Übeydulla idi. Məqsəd yenə də kürdlərin müstəqilliyi məsələsi idi. Lakin onun həyata keçirilməsinə İran ərazisində başlanmalı idi. Kürdlər böyük qüvvə ilə Urmiyanı mühasirə etdilər, Urmiya gölünü şərqdən ötür keçdilər, Binabı tutdular və Təbrizə doğru istiqamət göturdülər. Burada əsl çaxnaşma baş verdi, küçələrdə xüsusi darvaza və alaqaqlar¹ tikildi. Bizim konsulluq arxivi köçürməyə hazırlaşdı. Ancaq Urmiyanın azadlığı üçün makulular hərəkətə gəldilər, bizim sərhəddə general Alxazovun komandası altında xüsusi Naxçıvan dəstəsi bir yerə toplandı. Farslar Marağa altında müqavimət göstərdilər. Nəhayət, kürdləri geri oturdular. Müəyyən bir ideya ilə başlanan bu hərəkət adı bir soyğunçuluğa çevrildi. Mən olduğum yerlərdə eşidirdim ki, nəhayət, kürdlər özləri yenə qərətlərini daşıma vasitələri tapmadıqları üçün geri çekildilər. O zaman «Qolos» qəzetinin xüsusi müxbiri kimi Azərbaycana gedən Q.Arakelyan bu günlərdə² yazırdı ki, Übeydullanın hücumundan ermənilər əziyyət çəkməyiblər, ancaq külli miqdarda şiələr, farslar məhv olub və qərət olunublar. İran ciddi etiraz etdi. Şeyx Übeydulla Konstantinopola göndərildi.

1) Başqa sözlə, özünəməxsus barrikada.

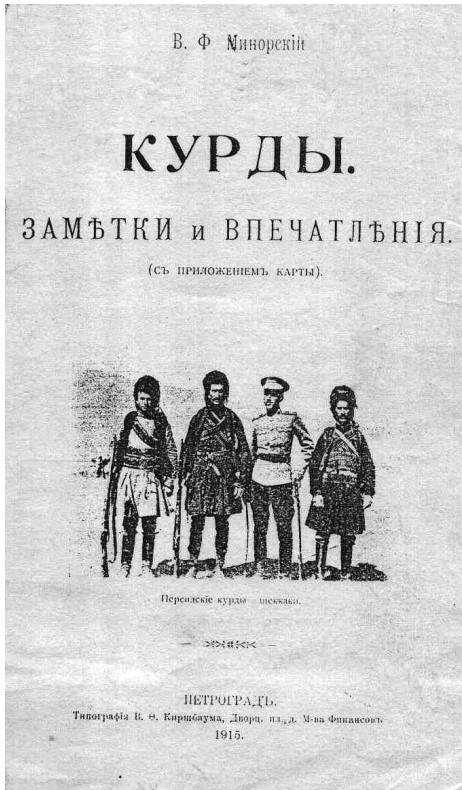
2) İzv. Kav. Otd. İ.R.Q., XVII, 1904, «Kurdi v Persii»

Yenidən Qafqaz yolu ilə Azərbaycana qaçdı, yenə tutuldu, Məkkəyə sürgün olundu. Oradan isə Türkiyə inqilabından sonra, ancaq onun kiçik oğlu, indi türk senatoru¹ olan Şeyx Əbdül Qadir qayıtdı.

Keçən əsrin kədərli 90-cı illərində türklər erməni milli hərəkətinin qarşısını almaq üçün kürdlərdən kobud bir silah kimi istifadə etmişdilər ki, bu onların yeni tarixində xüsusi qeyd olunmalıdır. Bəzi inqilabçıların terrorçuluq hərəkətinə qarşı ermənilərin yaxın qonşusu, bu vaxtadan patriarxal ucqarlarda², elə indi də onlarla dözülsə bir şəraitdə yaşayan kürdlərin yaxından iştirak etdiyi dəhşətli qırğın başladı. Əməli siyasətə maraqlı baxışın ifadəsi Şeyx Übeydullaya aid edilir. Silahdaşları ona xristian qırğını düzəltməyi təkid edəndə o, sanki deyib «Biz kürdlər türklərə ancaq xristianlara müqabil kimi lazımq. Xristianlar olmasa, türklər bizi təqib etməyə başlayacaqlar».

1891-ci ildə Anadolu vilayətlərində islahatlar aparmaq üzrə Ali Komissar olmuş məşhur Şakir paşa kürdlərdən kazaklar kimi qeyri-nizami dəstələr yaratmaq fikrinə düşdü. Şakir paşa hərbi mükəlləfiyyət çəkməmiş kürd xalqını tədricən türklərlə məlum münasibətə cəlb etmək və onları intizam və qayda çərçivəsinə salmaq məqsədini güdüdü. Həqiqətən, 1892-ci ildə Konstantinopol və Bağdadda köçəri ərəb və kürdlərdə Türkiyəyə bağlılığın başlanğıcını həyata keçirmək üçün xüsusi «əşirət məktəbləri»nin əsası qoyuldu.

1) Kürdlərin yeni tarixi haqqında rəqş hərbi yazıçıları Kartsev, xüsusilə, P.İ.Averyanov tərəfindən çoxlu maraqlı materiallar toplanmışdı («Rusiya ilə müharibədə kürdlər... XIX əsrdə»). Öz şəxsi müşahidələ-

rimlə tamamlanmış faktların çoxunu da mən onlardan götürmüşəm. Übeydullanın üsyani haqqında polkovnik Kamsarakanın işi və ingilis Göy kitabı mövcuddur. Correspondence respecting the Kurdish invasion of Persia, Turkey, 1881, №5»

2) Rəsmi şəxslər bu münasibətlə, məs: Vəndaki Myukys və b. Nahiyyələrin təsərrüfat müdiri kürd Mutiulla ağanın xidmətləri barədə şahidlik etmişlər.

Ancaq bu məktəblər az yaşadı. Şakir paşa tərəfindən düşünülmüş islahatın həyata keçirilməsi əslində tez və xüsusi xərc tələb etmədən yeni silahlı qüvvələr yaratmaq kimi xalis hərbi plan Zeki paşaya tapşırıldı. Belə təşkilatların-«Həmidyyə dəstələri»nin nə dərəcədə uğurlu olmasını mühakimə etmək bizlik deyil. Türklər özləri axır ki, qeyri-nizami Həmidyyənin nizami yüngül süvariye («xəff süvari») çevirməyin zərurətini dərk etdilər.

Sultan Əbdülhəmid kürdlərdən albanlar kimi öz məqsədləri üçün istifadə edərək, onların mülki qaydalara itaət etməmələrinin hər cür təzahürünə güzəştə baxırdı. Ancaq Konstitusiyaya qəbulundandan sonra bu mənada kürdlərin vəziyyəti xeyli pisləşdi. Məlum olduğu kimi, Gənc Türklər hərəkətinin tezliklə ümumi «Osmanlı vətəni» yaratmaq adı altında türkləşmə siyasəti yeridən çox kobud türk şovinizminə çevrildi. Diqqət qəbilə başçıları- nın irsi hakimiyyətini zəiflətməyə yönəlmiş və onlarla yanaşı, sonra isə bilavasitə onların yerinə yerli dilləri, şəraiti -

1) «Həmidyyə» haqqında xeyli hərbi ədəbiyyat vardır. Məs, bax. F.F.Qəznovğ Kurdi i Kudskaya Konniua, vğ İzv. III t. Kav.Voen. Okr. 1907, 20. bilməyən, inzibati təcrübəsi olmayan, ancaq bunun əvəzində gurultulu nitqlərlə müşayət olunan milli bayramlar düzəltmək, donanmaya «könüllülər» yığmaq və s ilə məşğul olan komitə məmurları gəlməyə başladı. Bütün bunlar kürdlərin xoşuna gəlməyə bilirdi.

Təhsilli kürdlərin həmişə fəxr etdikləri adlar xatırlanmasa, tarixi oçerk natamam olar. İlk məşhur kürd, bütün dünyada Səlahəddin kimi tanınmış, Misir, Suriya və Mesopotamiyada 1169-cu ildən XIII əsrin axırına qədər yaşamış Əyyubilər sülaləsinin banisi, xristian Yerusəlim çarlığını fəth etmiş, ingilis I Riçard, fransız Filip Avqustun uğurlu rəqibi Səlahəddin Əyyubi idi. İranda 1750-ci ildən 1779-cu ilə qədər əsasını Kərim xan Zəndin

qoyduğu sülalə hökmdarlıq etmiş və onun şəxsi iradəsi öz humanistliyi ilə fərqlənmişdir.

Ancaq bu iki tarixi şəxsiyyət əsasən öz xalqından kənarda fəaliyyət göstərmişdir¹. Sırf yerli, müstəqil sülalələrə gəlincə belələri aşağıdakılardan ibarətdir.

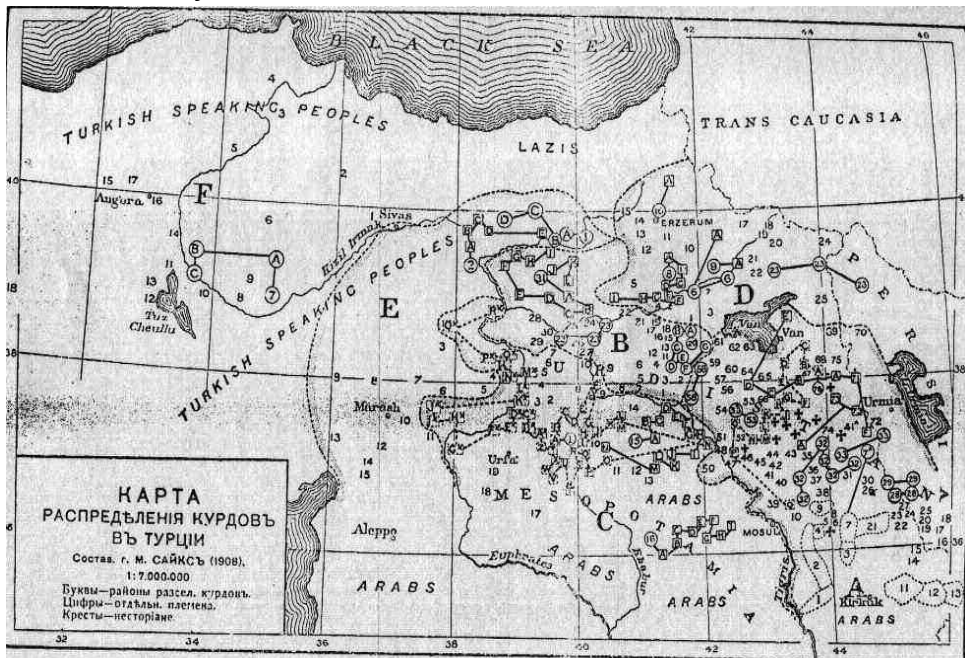
1.Diyarbəkrdə yuxarıda adı çəkilən Mərvanilər (990-1096)

2.Cənub-şərqi Kürdüstanda Hüsəvilər (959-1015). Deynəver və Şəhrizurda. Daha kiçik, asılı knyazlıqlar haqqında mən artıq dedim: Ərdəlan, Süleymani, Behdınan, Rəvənduz, Həkarı, Şəmdınan, Bohtan,

1) Bura XII yüzilliklərdə Cənubi Zaqafqaziya hakimiyyət sürmüş kürd Şəddadiləri də aid etmək lazımdır. Onlar Ani-də iki məscid ucaltmışdılar. (N.Y.Marr, soçin., 123 Sm. L. Pul, Musulğmanskie dinastii, dobav. V.V.Bartolza, 295).

Bayazid və s. bizim zamana qədər qismən yaşamışlar. Müasir əşirət başçıları mahiyyət etibarilə faktiki olaraq həmin vəziyyətdədirlər. Hələ indiki yüzilliyin əvvəlində Diyarbəkrdən cənuba (Şəhrəvaranda) «Milli» qəbilə başcısı İbrahim paşa yaxşı halda türk vassalı idi. O, hətta bəzi ərəb qəbilələrini özünə tabe edib vergi («huva») alır və vəziyyətin ağası idi².

Kürdüstana və kürdlərə xas olan zəhəri tarixi məlumatlar belədir. Onların perəkəndəliyi və birliyin olmaması əhəmiyyətli dərəcədə coğrafi şəraitlə izah olunur. Çətin keçilən dağlar silsiləsilə ayrılmış vadilər, coşqun çaylar siyasi həyatda və məişət feodalizmində parçalanma yaratmışdı. Ancaq kürdlərin bütün varlığına hopmuş və kürd hərəkətləri tarixində öz əksini tapmış azadlıq, müstəqillik hissi daha güclüdür. Onların tutduqları yerlərin ilk mədəniyyətinə ümumkürd təsirini diqqətdən qaçırmmaq olmaz. Akademik Marrın bizim istinad etdiyimiz məqaləsi əlamətdar yarımşərlövə daşıyır «Qabaq Asiyada Kürd xalqının³ mədəni əhəmiyyəti məsələsinə dair» və həm xristian və həm müsəlman təriqətlərinə⁴ nüfuz etmiş bəzi dini ideyaların xüsusi inkişafı, şübhəsiz ki, kürd mühitinə mənsubdur. Həmçinin kürd dili bu -

1) Biz 1828-ci ildə Bayazidi tutub, sonuncu nüfuzlu kürd knyazı Bəhlul paşanı apardıq. Sonralar o, türklər tərəfindən bərpə olundu, 1855-ci ildə isə bizim tərəfimizdən yenə əsir alındı.

2) Konstitusiyaya elan olunmasından sonra 1908-ci ildə İbrahim paşa üsyən qaldırdı, Əbdül Əziz dağlarına qaçdı və orada öldürüldü. (Qordlevski)

3) «Tarixin unutduğu xalq» (Marr)

4) Məs: Nə vaxtsa öz ləyaqətində bərpə olunacaq ölmüş ruha ehtiram. Aşağıda yezidilər haqqında müqayisə - vaxtadan ətraf xalqlara böyük təsir göstərir. Əgər, hətta kürd zülmünə o fakt əlavə olunsay ki, Bitlis vilayətinin bəzi yerlərində ermənilər öz dillərini unu-

dub kürdcə danışılar¹, onda dağ aysorlarının «kürd mahnıları oxumaq, kürd nağılları danışmaq kimi ümumi adətinin mövcud olması necə izah olunsun²».

III

Kürdlərin yaşayışı, təbəqə və tipi

Hamiya məlumdur ki, kürdlər köçəri və oturaq həyat sürənlərə bölünürlər. Onlar adətən, qarışıq yaşayırlar. Köçərilərin əksəriyyəti, ehtimal ki, Mesopotamiyadan³ Şimalda yerləşmişlər. Köçəriləri bizim qaraçılar kimi təsəvvür etmək olmaz. Hər şeydən əvvəl onların böyük əksəriyyəti artıq yarımoturaq həyata keçiblər. Qışda vadilərdə palçıqdan tikilmiş evlərdə yaşayırlar. Yazda tarlaları əkib, adamların bir hissəsini kiçikçi qoyub öz sürüləri ilə dağlara çıxırlar. Çox vaxt yay çadırları (Süleymanidə «havar» deyirlər) qışlaqdan müəyyən məsafədə qurulurdu. Keçən illər Muş erməniləri və b.qışlamaq üçün dağlardan enmiş köçəriləri öz kəndlərində yerləşdirmək üçün son dərəcə ağır və üzücü mükəlləfiyata malik idilər. Hal-hazırda Ermənistanın ən məşhur bilicisi Linçin şəhadətinə görə, «Köçəri kürdlərin (Ermənistan) yaylasında öz xüsusi kəndləri vardır»⁴. Bəlkə qədim erməni mahalı olan, hətta Muş kimi yerlərdə də xeyli kürd kəndlərinin mövcud olması bununla izah olunur. Böyük qəbilələr uzaq məsafələri aşib keçmə adətini saxlayıblar. Məsələn, Caf qəbiləsi Şəhrizurdan İrana - bu hərəkətlər qeyri - adi düzgünlüyə malik idi-

1) Fakt Mayevski, Velski tərəfindən təsdiq olunub.

2) Lalayan, Aysori Vanskoqo vilaeta, Zap. Kav. Otd.İ.R.Q.O., XXVIII, vıp. 4, 1914

3) Kürdlər qəbilə həyatının klassifikasiyası ilə birlikdə onların ən tam siyahıya alınması Sayksın məqaləsindədir (yuxarı bax) mayor Trotterin bəzi məlumatları da əhəmiyyətini saxlayıb. («Malo-aziatskie Kurdi» adı altında tərcümə olunub İzv. Kav.O.İ.R.Q.O., c. VII, 1882-3, əlavə, səh-1-14) Bütün əşirətlərin ümumi, olduqca əziyyətli, ancaq çox köhnəlmiş siyahıya alınması. Bax. P.Lerx, İssledovanie ob İranskix kurday,

Spb.1856,1,63-121. Elə burada da ətraflı bibliografiya məsələsi;

4) A.F.B. Lynch, Armenia, Travelx and Studies, 1901, 11.423. Cunkovskinin rus tərcüməsi var, 1910, izd. Torq, doma Pitoeva. eşelonlarla gedir, ciddi təyin olunmuş məntəqələrdə gecələyir, dağ yaylaqlarında yüz illər boyu dəqiq müəyyən olunmuş yerləri tuturlar.

Nisbətən az yerlərdə kürdlər, necə deyirlər «Kürd millətinin yerli sakinlərinə» çevriliblər. Belə hadisə kənar yerlərdə yer alır. Çox hallarda isə kürdlərin qəbilələrə bölünməsi qalıb. Əşirətlər iki təbəqəyə malikdir .

(Ardı var)

Səhifəni Hazırladı: Tahir Süleyman

Serok Barzanî ligel Serokê Teyyar El-Xed a Sûriyeyê civiya

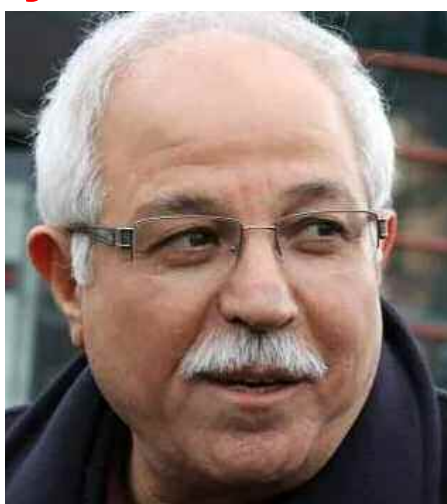
Serok Barzanî û Serokê Teyyar El-Xed ya Sûriyê Ehmed El-Cerba rewşa siyasî û pêşhatên dawî yên Sûriyê û navçeyê gotûbêjê dikin.

Serok Barzanî û Serokê Teyyar El-Xed ya Sûriyê Ehmed El-Cerba rewşa siyasî û pêşhatên dawî yên Sûriyê û navçeyê gotûbêjê dikin.

Baregeha Barzanî ragihand îro 21ê Cotmehê belav kir, Serok Mesûd Barzanî pêşwazî li Serokê Teyyar El-Xed a Sûriyê Ehmed Cerba kir.

Li gorî Baregeha Barzanî, di hevdîtinê de, rewşa siyasî û pêşhatên dawî yên li navçe û Sûriyeyê hatin gotûbêjkirin.

Şerê Israîlê -Hamasê; Dewleta Kurdistanê û Filîstînê

İbrahim GUÇLU

Dewletên Kurdistan kirine kolonî û îşgal kirine (Dewleta Tirk, Dewleta Iraqê, Dewleta Suriyeyê, Dewleta Îranê) jî dewletbûna Filîstîniyan diparêzin û ji bona Filîstîniyan bi çalakî xebatê dikin.

Hamasê, di 7ê Cotmeha 2023an de, gelek aşkere ye ku bi piştgiriya Dewleta Kolonyalist ya Îranê, bi awayekî gelek hovana û terorîstî, encameke amadekariyê mezîna êrîşê Israîlê û Yahûdiyan-Mûsewîyan kir. Hezar Yahûdî û Emerîkanî kûştin, bi sedan jî Yahûdî û Emerîkanî dîl girtin.

Ev tevgerê mezîna ya terorîst û provokator bû. Armanca ew bû ku li Rojhilatê Navîn u li dinyayê kaosê çê bike. Di armanca xwe de jî serkeftî bûn.

Dema ku Hamasê êrîşê Dewleta Israîlê û Yahûdiyan kirin, ew amade nebûn. Lewma jî piştî êrîşê Hamasê ji zefiyete îstîxbaratê Dewleta Israîlê di nav Yahûdiyan de û li dinyayê hat gengeşî (minaqeşe) kirin.

Hamasê û Îranê jî baş dizanî ku li hemberî êrîşê hovane ya û terorîst, Dewleta Israîlê jî dê gelek hovane êrîş bike. Lewma jî zanîna ku Dewleta Israîlê Dewleteke gelek xurt e û navenda dewletên rojava ye û li hemberî êrîşê Hamasê ya terorîst û hovane dê piştgiriya Dewleta Israîlê bikin.

Tê zanîn ku di heman dem de Dewleta Israîlê li hemberî stratejiya beşekî mezîna yên Filîstîniyan û Misilmanan ku dixwazin Dewleta Israîlê ji holê rakin û Yahûdiyan-Mûsewîyan ji Rojhilatê Navîn dûr bixin, di teyakûzekê de ye.

Lewma jî Israîlê heman rojê nebe jî û roja duyemînê êrîşê mezîna li

Gazze kir. Ew êrîşê Dewleta Israîlê dom dike û encamên gelek nexweş û trajîk jî derdixe holê.

Ew trajediya dom dike û bi hezaran siwîl tîna kûştin û tewanên însanî tîna holê.

Israîl di vê qonaxê de şerê hewayî dom dike. Xwediyê biryare ku dest bi şerê reşayî bike. Armanca Dewleta Israîlê xûya dike ku Hamasê tasfiye bike û Gazze jî îşgal û îlxaq bike. Êrîşê Hamasê jî, ji bona Dewleta Israîlê derfeteke mezîna ji bona vê yekê derxist holê. Wê encama çewa bibe, ew jî dê di rojên pêş de diyar bibe.

Diyar bû ku Hamasê dema ku êrîşê Dewleta Israîlê kir, îradeya Filîstîniyan bi tevayî temsîl nedikir. Serokê Filîstînê Mehmûd Abbas jî ev yek diyar kir. Lê hezar mixabin di destpêkê Dewletên Misilman û tevayî Misilmanan êrîşê Hamasê şermazar nekirin û negotin ku "heqê Hamasê tune ye ku êrîşê Dewleta Israîlê bike." Ji êrîşê Hamasê re xwedî derketin. Wê demê şer bû şerê Dewleta Israîlê û Rojava û Emerîkayê û Dewletên Misilman û Misilmanan..

Dewletên Misilman piştî ku bûn beşek ji Şerê Hamasê, ev car jî Dewletê Israîlê daxwaz kirin ku bila şer bide rawestandîna. Diyar bû ku Dewleta Israîlê ev nêrîna nedida ber çav û nade ber çav ji. Loma jî ez di wê baweriyê de me ku ev şera dê dirêj baje. Xeterî heye ku şer bibe Şerê Rojhilatê Navîn û Şerê Cîhanî yê 3emîn.

Encaman hemû şaran û bi taybetî jî 2 Şerên Cîhanî ji bona însanîtiyê bû bedeleke trajediyek û wendakirneke mezîna. Hiç şik tune ye ku ev şera jî dê zirarê bide hemû gelên dinyayê û Dewletan.

Ev şera dikare ku ji nûve "Projeya Mezîna ya Rojhilatê Navîn (BOP)" bîne holê. Gelek dewletên dagirker û îlxakar dikarin parçe bibin. Divê ku parçe jî bibin. Piştî ev trajediya mezîna divê Dewleta Îranê, Dewleta Federal ya Iraqê, Dewleta Sûriyeyê û Dewleta Tirk parçe bibe. Ji van parçebûnan Dewleta Kurdistanê ava bibe. Ev jî mafên neteweya kurd e.

Tê zanîn û dîrok jî şehîd e ku Kurd 200 sal in ku ji bona dewleta xwe di nav sînorê du împatoriyan û 4 dewletên kolonyalist de şerê dewletbunê didomînin. Lê Kurdan nikarî dewleta xwe encama tîfaqa

dewletên Kolonyalist û dewletên dinyayê yên mezin yên emperyalîst yên çep û rast, ava bikin. Dewletên kolonyalist û hevalbendên wan, ji Dewleta Kurdistanê ya Mahabadê (1946) re, ji Otonomiya Başûrê Kurdistanê (11ê Adara 1970yî) re û ji encama referandûma Serxwebûna Kurdistanê re jî tehemmul nekirin, ji bona rîxandina wan êrîşker bûn û neteweya kurd bi dehan caran bi qetlîameke jenosîdî re rû be rû kirin.

Divê kurd û bi taybetî Dewleta Federe ya Kurdistanê ji encama vî şerî re amade bin.

Hemû netewe xwediyê maf in ku dewleta xwe ava bikin. Kurd û Filîstîn jî xwediyê maf in ku dewleta xwe ava bikin. Hemû dinya û dewletên Rohilatê Navîn jî, ji Dewleta Filîstîn re xwedî derdikevin û dewletbûna wan bi awayekî çalak daxwazê dikin. Dewletên Kurdistan kirine kolonî û îşgal kirine (Dewleta Tirk, Dewleta Iraqê, Dewleta Suriyeyê, Dewleta Îranê) jî dewletbûna Filîstîniyan diparêzin û ji bona Filîstîniyan bi çalakî xebatê dikin.

Mixabin dinya bi tevayî û dewletên Rojhilatê Navîn li hemberî Dewletbûna Kurdan bê deng in; dewletên kolonyalist êrîşker in jî.

Di sala 2017an de li Dewleta Federe ya Kurdistanê referandûma serxwebûna Kurdistanê hat li darxistin, di encamê de Kurdistanîya ji dewleta Kurdistanê re bi dengê bilind û bi hejmareke mezîna gotin "erê. Dema ku ji bona kurdan ev encama heja û baş derket holê, li hemberî Kurdistanê tîfaqa dewletên kolonyalist û rêxistinên terorîst û hevalbendên wan ava bûn. Din av kurdan de jî ji bona xwe xiyametkar dîtin û çêkirin, Kerkuk îşgal kirin. Ji bona encama referandûmê cî bi cî nebe serkeftî bûn.

Divê di van şertên awarte de kurd û bi taybetî jî Dewleta Federe ya Kurdistanê, dewletbûna xwe û yan hemû kurdan vbixwe navenda stratejiya xwe ya siyasî û diplomatîk.

Divê em kurd li dijî mafên dewletbûna Filîstîniyan jî nebin.

Lê divê em rewûna Dewleta Israîlê biparêzin. Lewma beşekî mezîna misilman û Filîstînî rewabûna dewleta Israîlê qebûl nakin.

Em kurd dijminê kesî nînin. Em kurd dixwazin mafên xwê yên neteweyî qezençê bikin û dewleta xwe ava bikin.

Tuncer Bakirhan: Bi deshilatê re ti hevdîtinên me tune ne!

Partiya Wekhevî û Demokrasiyê ya Gelan (HEDEP) Tuncer Bakirhan di hevpeyvnêkê de, li ser îdiayên ku hevdîtinên nerasterast bi AK Partiyê re dikin got ku bi deshilatê re ti hevdîtinên wan tune ne.

Bakirhan ji rojnameya Birgunê re gotiye: "Bi deshilatê re ti hevdîtinên me nînin lê kî dibe bila be, ka çi dixwaze bi awayekî vekirî parve bike û çareseriyê teqez bike, em dikarin hevdîtinê bikin."

Bakirhan li ser mijara destpêkirina pêvajoyê nû li pişt deriyên jî diyar kir, "Kurd ji her aliyê sîstemê hatine dîrxistin. Gelek bûyer qewimîn. Piştî ewqas êşê, em dê çi bi kê re veşartî bi rê ve bibin?"

Heserokê HEDEPê daye zanîn, "Di xeta partiyê de guharînek nîne, di xwedî lê derketin û parastinê de guharîna çêbûn. Xeta sereke ya partiyê, wekhevî û hevpariya hemû gelên Tirkiyeyê ye. Li ser vê erdnîgariyê pêwîste ji bo Kurdan, Elewîyan, kedkaran, jinan demokrasiyê wekhev hebe. Em ji bo Tirkiyeyê ku tê de bindestî, bêhêvî, xema kar û xwarinê tinebe têdikoşin."

Tirkiye Rojavayê Kurdistanê topbaran dike

Artêşa Tirkiyeyê herêmên Til Rîfet, Şehba û Zîrganê topbaran kirin.

Hêzên Tirkiyeyê îro derdora bajarokê Til Rîfetê, gundê Şealê yê navçeya Şehbayê û gundê Şewarxayê yê navçeya Şerayê ya Efrînê

topbaran kirin.

Li gorî çavkaniyên Rêveberiya Xweser, artêşa Tirkiyeyê îro serê sibehê ev herêm topbaran kirine.

Herwiha di encama topbaranê de zerera madî geştiyê mal û milkên xelkê navçeyê.

Tirkiyeyê êvara çarşemê gundê Şewarxê yê navçeya Şerayê ya Efrînê topbaran kiribû.

Zîrgan hat topbarankirin

Hêzên Tirkiyeyê bajarokê Zîrganê yê Serê Kaniyê û 5 gundên wî bajarokî jî topbaran kirin.

Rêveberiya Xweser da zanîn ku van topbaran jî îro serê sibehê rû daye.

Li gorî çavkaniyên Rêveberiya Xweser, di van topbaranê de Zîrgan û gundên Xedrawî, Mişêrfe, Rebîat, Esediye û Bûbiyê yên Zîrganê hatine topbarankirin.

Ev herêm di kontrola Hêzên Sûriyeya Demokratîk (HSD) de ne û di encaman van topbaranê de jî zerarên madî geştiyê mal û milkên gundiyan.

Li aliyê din, artêşa Tirkiyeyê şav borî jî bajarokê Zîrganê topbaran kiribû.

Nêçîrvan Barzanî û Konsulê Amerîkayê pêşhatên dawî yên navçeyê gotûbêj dikin

Serokê Herêma Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî û Konsulê Giştî yê Amerîkayê li Herêma Kurdistanê Mark Straw derbarê pêşhatên dawî yên rewşa aloz a navçeyê û bûy-

erên armanckirina hêzên Hevpeymanan civiyan.

Serok Nêçîrvan Barzanî îro 23ê Cotmehê pêşwazî li Konsulê Giştî yê Amerîkayê li Herêma Kurdistanê

Mark Straw kir û pêşhatên dawî yên li herêmê û bûyerên li dijî hêzên Hevpeymanan û hevahengiya ewlehiyê ya Hewlêr – Bexdayê gotûbêj kirin.

Her du aliya dilgiraniya xwe li hember egera firehbûna aloziyan û encamên wê li Rojhilata Navîn nîşan dan û tekez li ser giringiya parastina hêzên Hevpeymanan û nûnerên dîplomatîk li Iraq û Herêma Kurdistanê û berdewamiya hevkarî û hevahengiya ewlehiyê di navbera artêşa Iraqê û Pêşmerge ji bo aştî û aramiyê kirin.

Li gor daxuyaniya civînê, Serokê Herêma Kurdistanê û Konsulê Amerîkayê çend mijarên girîng yên cihê berjewendiya hevbeş gotûbêj kirin.

Kombûna Şanda Hikûmeta Herêma Kurdistanê û Wezîrê Darayî yê Îraqê û Lijneya Darayî dest pê kir

Kombûna Şanda Hikûmeta Herêma Kurdistanê û Wezîrê Darayî yê Îraqê û Lijneya Darayî ya

kir. Di wê kombûnê de, Wezîrê Darayî û Aborî yê Hikûmeta Herêma Kurdistanê dê hûrkariyan li ser

Civata Nûnerên Îraqê li Bexdayê dest pê kir.

Ajansa Kurdistan24ê li Bexdayê ragehand, kêmekê berî niha kombûna Şanda Hikûmeta Herêma Kurdistanê û Wezîrê Darayî yê Hikûmeta Federal bi Lijneya Darayî ya Civata Nûnerên Îraqê re dest pê

dahat û xerciyan berçav bike.

Doh roja Sêşemê, 17ê Cotmeha 2023ê, şandeke Hikûmeta Herêma Kurdistanê ku ji Wezîrê Darayî û Aborî Awat Cenab Nûrî, Serokê Dîwana Civata Wezîran Umêd Sebah, Sikirtêrê Civata Wezîran Amanc Rehîm, Serokê Hema-

hengiya Lidûçûnê Ebdulhekîm Xesrew û hejmareke şewirmend û rêveberên giştî yên Wezareta Darayî û Wezareta Samanên Xwezayî pêk tê, serdana Bexdayê kir.

Endama Lijneya Darayî li Civata Nûnerên Îraqê Nermîn Merûf ji K24ê re ragehand: “Şanda Hikûmeta Herêma Kurdistanê tê Lijneya Darayî, ji bo ku bersiva wan pirsyaran bide yên ku ji aliyê lijneyê ve arasteyî Wezareta Darayî û Aborî ya Hikûmeta Herêma Kurdistanê hatine kirin, li ser mijarên bendên 12 û 13 ji qanûna bodceyê, her titşekî girêdayî dahatên neneftî û dergehên sinorî û wê nefta ku radestî Kompaniya Somoyê tê kirin, herwesa mîlakatên Hikûmeta Herêma Kurdistanê ji medenî, serbazî, xanenişinan û çavdêriya civakî, pereyê ku mehane ji bo mûçeyên wan pêwîst e. Lijneya Darayî ew pirsyar hemî bi nivîsarekê arasteyî Nûnerên Hikûmeta Herêma Kurdistanê kirine”.

Li Efrîn û Serê Kaniyê 21 Kurd hatin girtin: Çarenivîsa jinekê ne diyar e

Li gundê Dêr Siwanê yê navçeya Şêreweyê ya Efrînê, 5 Kurd hatin girtin.

Polîsên serbazî yên ser bi Tirkîyeyê ve, ev 5 kes bi hinceta ku pêwendîya wan Rêveberîya Xweser re heye girtin.

Li gorî Rewangeha Sûriyeyê ya Mafên Mirovan, ev 5 welatiyên Kurd 18ê vê mehê hatine girtin.

Rewangehê da zanîn ku ev kes di demên dawiyê de ji Helebê vegeryabûn ser mal û milkên xwe.

Polîsên serbazî li gundê Mîrkanê yê navçeya Mabatayê ya Efrînê ji bi hinceta ku pêwendîya wî bi Rêveberîya Xweser re heye Kurdek girt.

Serê Kaniyê
Grûpên çekdar ên di kontrola Tirkîyeyê de li navçeya Serê Kaniyê

ya Rojavayê Kurdistanê jî 15 Kurd girtin. Ev 15 kes li gundê Duwêreyê yê Serê Kaniyê hatin girtin û hincet ew e ku “pêwendîya wan bi PKKyê re heye.”

Li gor çavkaniyên Rêveberîya Xweser, Grûpa Sultan Muradê û polîsên serbazî ev 15 kes 18ê mehê girtine û ew veguhastine zindana li Serê Kaniyê.

Di çend mehên borî de, grûpên çekdar ên ser bi Tirkîyeyê ve li navçeya Serê Kaniyê, bi hinceta ku “pêwendîya wan bi PKK-PYD-YPG-HSD û Rêveberîya Xweser re heye” gelek ciwanên Kurd girtine û ew radestî Tirkîyeyê kirine.

Çarenivîsa jinekê ne diyar e
Li aliyê din, polîsên serbazî 17ê ve mehê li gundê Şêxotkayê yê Mabatayê jî bi heman tohmê jinek girtibû.

Çarenivîsa wê jina 32 salî heta niha jî ne diyar e.

Hevseroka HDPyê ya Mûşê hat desteserkirin

Hevseroka Partiya Demokratîk a Gelan (HDP) a Şaxa Mûşê Bermal Nergiz, hat desteserkirin.

Hêzên ewlehiyê yên Tirkîyeyê, li parêzgeha Mûşê ya Bakurê Kurdistanê, îro bi ser gelek malan de girt û çend kes desteser kirin.

Di operasyonê de Hevseroka HDPyê ya Şaxa Mûşê Bermal Nergiz jî hat desteserkirin.

Polîsan deriyên mala Nergizê şikandin û bi zorê ketin mala wê.

Polîsan Nergiz ji bo karên îfadewergirtinê bir Rêveberîya Ewlehiyê ya Mûşê.

Li aliyê din, heta niha nayê zanîn çend kes hatine desteserkirin.

Li Tirkîye û Bakurê Kurdistanê, hêzên ewlehiyê rojane bi ser malan de digirin û bi “hinceta PKKyê” xelkê sivil û siyasetmedarên Kurd desteser dikin.

Herwiha îro li Stenbolê endamê Meclîsa Rêveberîya DBPyê Alî Gultepe û endamê HDPyê Cuneyt Yeşilyurt hatin desteserkirin.

Penaberên Kurd ên li Slovakîyayê dest bi greva birçîbûnê kirin

Bi dehan penaberên Kurd ên ku li bajarokê Medved'ov ê li herêma sînorê Slovakîya û Macarîstanê girtî ne, li dijî pêkanînen dijmirovahî dest bi greva birçîbûnê kirin.

Penaberan bi rêya parêzerên xwe peyamek şandin û diyar kirin ku ji bo şermezarkirina binçavkirin û têkildariya xerab dest bi greva birçîbûnê kirine. 45 penaberên ku li Girtîgeha Medved'ov girtî ne, ragihandin ku di 19ê Cotmehê de dest bi grevê kirine.

Beşek ji penaberên Kurd bi mehane di zindana Medved'ov de girtî ne. Nizandin çima hatine girtin û wê heta kengî bînin binçavkirin. Di vê derbarê de tu agahî nayên dayîn. Hat diyarkirin ku dema penaberan dest bi greva birçîbûnê kirin, polîsan bi nêzî 30 kûçikan mudaxaleyî grevê kirin.

Penaberên girtî diyar kirin ku mafên wan ên ragihandinê tîst astengkirin, neçar dimînin kincên girtîgehê li xwe bikin û heqê xwarina ku dixwin bidin.

Penaberan diyar kirin ku şert û mercên pakijiyê ne baş in û gotin ku ew ji ber metirsiya nexweşiyên enfeksiyonê bi fikar in.

Penaberan di daxuyaniya xwe de gotin: “Em ji bo azadiya xwe di greva birçîbûnê de ne. Li vir em rastî şideta psikolojîk, muameleya dijmirovahî tîst û ji mafên xwe bêpar dimînin. Tu mafên me yên bingeîn ên mirovî pêk nayên. Wergêr nîn e. Gazincên me li ber çavan nayên girtin. Em li ber nîjadperestî û tevgerên biçûkxistinê ne. Destûra me bi nûnerên qanûnî û rêxistinên mafên mirovan re nîn e. Ji ber vê sedemê me biryar da ku ji 19ê Cotmeha 2023an û pêve ji bo azadî û mafên xwe yên bingeîn dest bi greva birçîbûnê bikin”.

Penaberan daxwaz kirin ku şert û merc bînin başkirin û rêgezên qanûnî bînin şopandin û gotin: “Em bang li Midûrê Girtîgeha Medvedovê Krîstîan Kodaî dikin û heta daxwazên me yên bidawîkirina van şert û mercên dijmirovahî û nemirovane neyên guhertin, emê çalakîya birçîbûnê bidomînin heta ku mafên me yên bingeîn pêk bên”.

Biden li Îsraîlê ye: Bi qasî ku xuya dike aliyê din ev êriş kiriye

Serokê Amerîkayê Joe Biden, li ser êrişê li Xezeyê got, "Bi qasî ku xuya dike ev êriş ji aliyê din ve hatiye kirin lê gelek kes ji vê yekê ne piştrast in."

Şava borî êrişî Nexweşxaneyê El-Ehlê Bapîstê ya li Xezeyê hat kirin.

Di vê êrişê de herî kêr 500 Filistinî hatin kuştin, bi sedan kes birîndar bûn.

Serokê Amerîkayê Joe Biden piştî êrişê li Xezeyê serdana xwe ya li Urdinê betal kir û çû Îsraîlê.

Joe Biden, li Tel Evîvê ji aliyê Serokwezîrê Îsraîlê Binyamîn Netanyahu ve hat pêşwazîkirin.

Biden û Netanyahu piştî merasîma pêşwazîkirinê daxuyaniyeke çapemeniyê da.

"Amerîka li kêleka Îsraîlê ye"

Biden dubare kir ku ew piştigiriyê didin Îsraîlê û got: "Bi qasî ku xuya dike ev êriş ji aliyê din ve hatiye kirin lê gelek kes ji vê yekê ne piştrast in. Min divê hemû cîhan zanibe ku Amerîka li kêleka Îsraîlê ye.

Hemasê bi hezarn mirov kuştin, gelek jî dîl girtin. Amerîka jî wekî we difikire, Îsraîl ji bo parastina xwe çî lazîm be dikare bike û em hêvîdar in ku vê bike."

"Divê em baldar bin"

Li aliyê din Joe Biden amaje pê kir ku Hamas tevên Filistinîyan temsîl nake û berdevam kir:

"Hamas hemû gelê Filistinê temsîl nake, wan xeyn ji êşê tiştekî din neanî. Divê em ji bo parastina jiyana Filistinîyên bêguneh baldar bin. Egîdî û wêrekiya gelê Îsraîlê bi rastî jî balkêş e."

"Hamas ji DAIŞê xeternaktir e"

Serokwezîrê Îsraîlê Binyamîn Netanyahu jî ji bo piştigiriyê wê spasiya Amerîkayê kir û got:

"Hemasê 7ê Çiriya Pêşînê herî kêr 400 Îsraîlî kuştin. Hamas ji DAIŞê xeternaktir e, ez bangî welatên din dikim ku piştî me bernedin."

ABD: Me sê moşek û çend dronên Hûsiyan li Deryaya Sor êxistin

Pentagon eşkere dike ku sê moşek û çend dronên Hûsiyan li Deryaya Sor êxistine.

Berdevkê Pentagonê Pat Ryder ragehand, hêzên wan li bakurê Deryaya Sor sê moşek çend dronên Hûsiyan êxistine ku ji Yemenê ber bi Îsraîlê ve hatibûn arastekirin.

Wî amaje da wê yekê jî ku her dema pêdivî be, ew dê sîstemên bergiriyê asmanî ji bo parastina hevparên xwe li Rojhilatan Navîn bi kar bînin.

Berdevkê Pentagonê herwesa got: Desteya keştiya şerî ya USS Carney li bakurê Deryaya Sor sê moşekên kiroş û çend dron êxistine ku ji aliyê Hûsiyan ve ji Yemenê ber bi Îsraîlê ve hatibûn arastekirin. Ev encamê hevgerîna û qayîmiya wê sîstema bergiriyê asmanî ye ya ku me li Rojhilata Navîn danaye.

Herwesa wî got: Her dema pêdivî be, em amade ne vê sîstemê ji bo parastina hevparên xwe û berejewendên Amerîkayê li deverê bi kar bînin.

Li dawiyê jî wî got: Çi qurbanî di vê rûdanê de nebûne.

Mesrûr Barzanî: Em dê li hemberî spîkirina pereyan têbikoşin

Serokwezîr Mesrûr Barzanî girîngiya bihêzkirina sîstema bankê nîrxand û got, "Em dê li hemberî spîkirina pereyan têbikoşin."

Serokwezîrê Herêma Kurdistanê Mesrûr Barzanî di Konferansa Bankên Îraqê ya ku li Hewlêrê hat li darxistin de axivî.

Mesrûr Barzanî bal kişand ser bihêzkirina sîstema bankê û got:

"Hikûmet dê di derbarê komkirin û dayîna dahatan de rêzîknameya nû bide.

Divê gelê me bawerî bi bankan bîne, sedemê vê ya herî girîng faktorên aborî û siyasî ne.

Ji bo avakirina baweriyê di navbera welatî û bankan de, em dê tiştê pêwîst bikin. Divê bank jî di warê xizmetguzariyê de xwe pêş bixin.

Herwiha em dê li hemberî spîkirina pereyan têbikoşin."

"Em dê bingeheke bihêz ava bikin"

Serokwezîr di berdevamiya axaftina xwe de diyar kir ku pêşvebirina sîstema bankê ji bo wan girîng e û wîha pê de çû:

"Ji bo pêşvebirin û modernkirina sîstema aboriyê, ji bo bingeheke bihêz em dixebitin.

Ez dixwazim beşek ji vê xebata me ya bernamaya reformê bi we re parve bikim.

Kesên teqawîf bûyî, dê bi saetan li benda mûçeya xwe nemînin. Li şûna

wê, dê di rojêke diyarkirî de mûçe li ser hesabê wan ê bankê bê veguheztin.

Welatî êdî neçar nemînin ku pereyekî zêde li ser xwe hilgirin, dê pereyê li ser hesabê xwe bi onlineê jî bikar bînin.

Pêvajoya wergirtina krediyê jî dê hêsantir bibe. Pere şandina ji dervey welat, ji malbata xwe û nasên xwe re dê hêsantir bibe. Sala li pêşiya me dê pêvajoya pêşketinê bileztir bibe.

Pêşbîniya me ew e ku heya dawîya sala bê milyonek xebatkar bankê bikaribînin. Em di vê mijarê bi biryar in."

Hejmara ATMyan tê zêdekirin

Mesrûr Barzanî diyar kir ku dê di nava 2 salan de li herêma Kurdistanê

hejmara ATMyan du qat zêdetir bibe û got:

"Heya niha bankan xizmeteke baş nedidan. Mezinbûna me ya di warê aboriyê de sînordar kir û ji bo sextekarî û spîkirina pereyan derfet afirandiye.

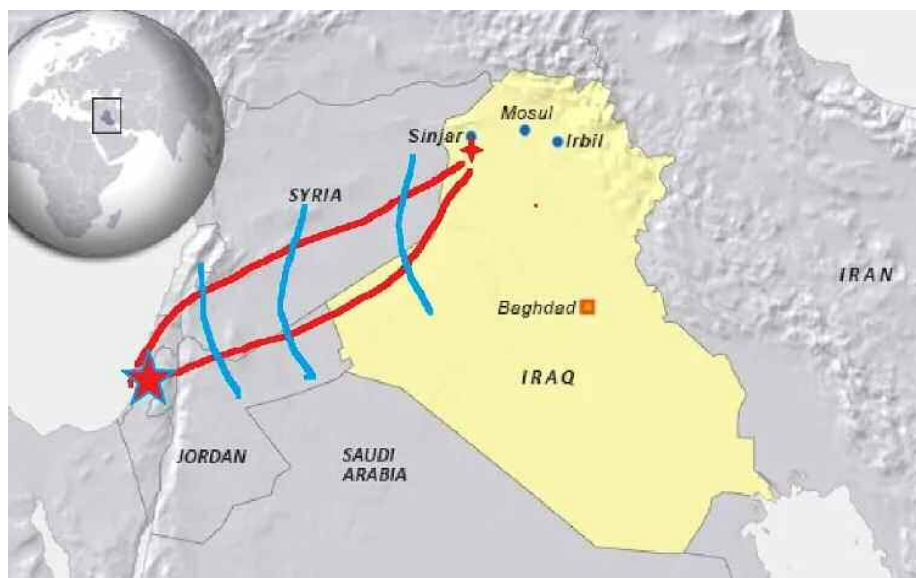
Divê ev bê guherîn. Ji bo pêşveçûn û bihêzbûna bankên taybet jî em dê piştigiriyê pêwîst bidin.

Em dixwazin di navbera bankên li Herêma Kurdistanê de, rikaberiyeke bi tendurist hebe.

Divê sîstema bankan di aliyê xizmeta li ser dijîtalê pêş bikeve.

Welatîyên me dê guherînan bibînin. Di geştên ji dervey welat de, dê welatî bikaribin kartên xwe yên bankê bikar bînin."

"Îran Fûzeyên Balistik li Şingalê cih kirine!"

Gelek cara behsa giringiya stratejîk a devera Şingalê tê kirin. Şingal ji bo Îran û Îraqê gelekî girîng e. Têzanin ku tenê dema Seddam de ji Şengalê fûze avêtine Îsraîl. Yanî

destê Îranê de ji bo bikaribe fûzeyê bavê je Îsraîl xala herî girîng devera Şingalêye. Dema seddam de binge-hên avêtina Fûzeyan hatibû çêkirin. Îro dema behsa Şingalê tê kirin

zêde li ser vê yekê nayê sekinandin. Sedemê ku Heşda Şeibî û çêkdarên PKKê giringiyê didin Şingalê û li wê derê cihbûne ji bo pasewaniya Îranê û berjewendiyên Îranê ye. Heta raderekî hukûmeta Îraqê bi xwe nikare desthilata xwe li deverê cîbicî bike.

Navbera Hukûmeta Bexda û Hewlêr de ji bo rewşa Şingalê rêkvebinek hatiye îmzekirin. Lê di rastiya xwe de hukûmeta Îraqê ji ber milîsên Heşda Şeibî û PKKê nikare desthilatdariya xwe li devera Şingalê bipejirîne. Ji ber ku Îran rê nade vê yekê.

Niha jî hinek çavkanî bala DYA dikşînin ku, Îranê hinek Fûzeyên Balistik li çiyayê Şingalê danîne û dema pêwîst li dijî Amerîka û Îsraîl wan bi kar tîne. Dema Îran gavek bi vî awayî bavêje, kesek nikare xeyal bike ku, di herêmê de çî diqemiyê.

Nexweş Kurd, wergêr Ereba

Li Tirkîyê neyartî û dijminatîya li hember Kurd û zimanê Kurdî didome. Ev dijminatî di her qadên jiyana û di her dem û dezgehên wan de pir eşkere tê kirin. Bijîjk û doktorên ku li ser şeref û namûsa xwe sînda Hîpokrat xwarine ku bê ferq û cudatîyê xizmeta mirovan bikin, xiyaneetê bi xwe û sînda xwe re dikin û neyartîya Kurd û zimanê wî dikin.

Li Stenbolê, li Nexweşxaneyê Perwerde û Lêkolînê ya Fatîh Sultan Mehmet a navçeya Ataşehirê, jina Kurd Karakiz Baymaz a 84 salî, ji ber ku wergêrê Kurdî tunebû, li nexweşxaneyê nehat dermankirin.

Demê Kurê Baymaz ji rêveberîya nexweşxaneyê wergerekî Kurdî xwest, rêveberîyê wergerekî Ereba jê re şand. Ji ber vê yekê, Baymaza ku çûbû nexweşxaneyê û bi Tirkî nizanîbû, nehat dermankirin.

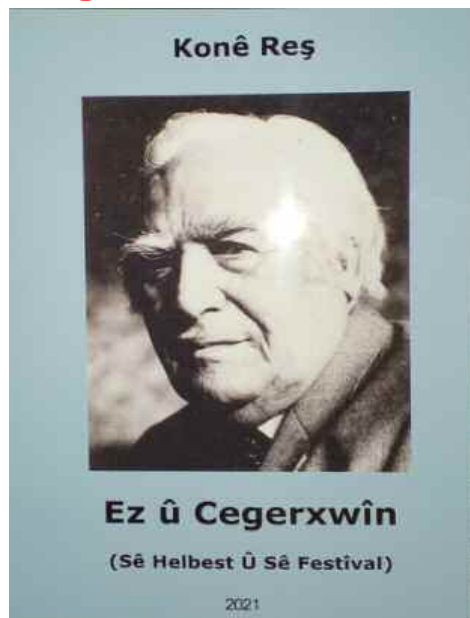
Osman Nûrî Baymaz ê ku bi dayika xwe re çûbû nexweşxanê, bi dayika xwe re axivî û diyar kir ku dayika wî pîrsîgîrêkên xwe bi Kurdî anîye zimên û wî ji doktorê pis-

por wergêrêkî sondxwarî û Kurdîzan xwestiye. Baymaz, anî zimên ku wî ji doktor re gotiye ez dikarim gotinên dêya xwe wergerînim lê daxwaza wî nehat qebûlîkirin.

Baymaz got: "Li ser hemû israra min ez wek wergêr qebûl nekirim. Ji ber vê yekê me bi doktor re nîqaş kir. Min jî daxwazname pêşkêşî serekî bijîjk kir û ezê giîfîyê bijîşk û nexweşxaneyê bikim".

Piştî 39 Salan, Hêjî Cegerxwîn Dibistana Ziman û Kurdewariyê Ye

Di roja 22.10.2023an de, (39) sal di ser koçkirina seydayê Cegerxwîn re derbas dibe, bi min xweş e ku, xwendevanên rojnameya (DÎPLOMAT) jî, wek ku çawa yên kovara (The Hall Kurdî), li Londonê, bi vê kurtenivîsa min, li dor seydayê Cegerxwîn kêfxweş bûn, ew jî kêfxweş bibin. Cegerxwînê ku roja îro gora wî li Qamişlo bûye qublegeha kurdperweran.. Kurdperwer ji her çar perçeyan ve, dema ku tene Qamişlo serdana gora wî dikin; gul û kulîlkan li ser datînin û kêlîkek bêdeng, bi gotinên helbestên wî re diponijîn:

*Min ji bo we gelek tişt
Min diwan û hin nivîşt
Gol ji avê bûye mişt
Ez nizanîm çi bêjim*

*Heta dil ranewestî
Ez nabêjim bi sistî
Kêr gihaye ser hestî
Ez nizanîm çi bêjim..*

Belê, piştî 39 salan ji koçkirinê, hêjî seydayê (Cegerxwîn: 1903-1984), bi fikir û rewşenbîriya xwe ya jiyane, ewa taybetî pê, di nav me de amade ye. Navê wî, bi saya gotinên helbestên wî, ji nav gel nayên jibîrkirin. Ew helbestên ku rojên çetîn û dijwar derbas kirin û hê jî di nav me de amade ne, wek ku ew

nemiriyê! Ne xasim dema ku em li gotineke Kurdî ya resen digerin, hingê em wê gotinê di nav helbestên wî de dibînin, bi taybetî ewên ku dengbîjan kirine stiran û li ser zarê her mirovekî Kurd in.

Cegerxwînê dest zêrîn..! Cegerxwînê ku bi berdewamî û bêrawestan, bi zimanê xwe yê netewî nivîsand.. Ji ziman û edebiyata gelê xwe re xizmet kir û ji dil û can xwe berda nav tev bûyerên welat û welatîyên xwe.. Ta pileyekê ku hîn jî wek dibistaneke ziman û kurde-wariyê tê naskirin..!

Cegerxwîn ji kesên sêyemîm e, ji dervî malbata Bedirxaniyan ku di kovara Hawarê de nivîsandiye, piştî Qedrî Can û Osman Sebrî. Rast e dengê wî bi kovara Hawarê re derketiye, lê bêtir nav û

dengê wî bi saya Feqe û Melayên welat-parêz di nav gel de belav bûye..

Di wî heyamî de, ew gund bi gund, bajar bi bajar li welatê xwe digeriya û helbestên xwe digotin. Rewşenbîr û welat-parêzên wê demê Feqe û Mela bûn, wan jî bi hezkirineke mezin li helbestên wî guhdarî dikirin û wiha helbestên wî di nav gel de belav dibûn.. Gel jî, bi hezkirin û sîngek fireh helbestên wî dipejirandin, hembêz dikirin û sazbandan jî dikirin stran, mitirban jî dikirin dûrkên govendê.

Helbestên diwanên wî, bi formên têvel û cihê cihê hatine hunandin ku, hêj helbestvanekî kurdî bi wek wî bi pirr bûn helbest nenivîsandine. Her neh-deh diwanên wî, li ser zîlana ferheng, gramêr, dîrok û erdnîgariya Kurdistanê dizîvirin û dizîvirin.

Berhemên Cegerxwîn yê çapbûyî:

1- Pîrîşk û Pêt: 1945 – Şam. Bi pêşgotina Mîr Celadet Bedirxan û Qedrî Can e.

2- Cîm û Gulperî (çîrok): 1948 – Şam.

3- Sewra Azadî: 1954 – Şam. Bi pêşgotina Osman Sebrî, 212 R

4- Reşoyê Darî (çîrok): 1956 – Şam.

5- Gotinên pêşyan: 1957 – Şam.

6- Awa û destûra zimanê Kurdî: 1961 – Bexda.

7- Ferhenga Kurdî: Perçeyê yekem û duwem, 1962 – Bexda.

8- Kîme Ez?: 1973 – Beyrût. Bi pêşgotina Abdulhemîd Derwêş, 318 R

9- Salar û Mîdya: 1973 – Beyrût.

10- Ronak, 1980 – Swêd: Bi pêşgotina Kemal Burkay, 208 R

11- Zend – Avesta: 1981 – Swêd. Bi pêşgotina Qenatê Kurdo, 178 R

12- Şefeq: 1982 – Swêd. Bi pêşgotina Casimê Celîl, 180 R

13- Hêvî: 1983 – Swêd. Bi pêşgotina Ordîxanê Celîl, 186R

14- Aştî: 1985 – Swêd. Bi pêşgotina Tîmûrê Xelîl Mûradov 173 R

15- Tarîxa Kurdistan (1): 1985 – Swêd.

16- Tarîxa Kurdistan (2): 1987 – Swêd.

17- Folklorê Kurdî: 1988 – Swêd.

18- Jînenîgariya min: 1995 – Swêd.

19- Nivîsarek li ser dîbaca Ehmedê Xanî: 1995 Stockholm.

20- Şerefnameya Mewzûn: Ev pirtûk

di sala 1997an de li Beyrûtê, hatiye çapkirin. Bi pêşgotina Dilawer Zengî.

21- Xweşxwan: Dîwana Cegerxwîn a 10 ye. Ji helbestên Cegerxwîn yê ku di sala 1927an de nivîsandine pêk tê.. Ev diwan di sala 2016an li Duhokê ji rex Dezgeha Nalbend, bi pêşgotina mamoste Derbas Mustefa hatiye çapkirin.

Wek van berhemên jî hene û hêj nehatine çapkirin.

Eger em helbestên Seydayê cegerxwîn li bêjîng û serdadê xî, li naveroka wan ji rex Mijar, form, felsefe, huner û nûbûnê ve mîze bikin, em ê bibînin ku naveroka helbestên wî li dor

*Ev serbilindî xwendine,
Ev dewlemendî xwendine.*

Roja îro, Cegerxwîn bûye wek stûnek zêrîn li ser zîlana helbesta kurdî û di her çar perçeyan de digere. Di wî heyamê xerab de, ew heyamê ku zimanê kurdî qedexe bû û kesî newêrîbû bi gota kurd û ereb an kurd û tirk birane, Cegerxwîn helbest bi kurdî afirand û bi mêranî û dengê bilind helbestên xwe di nav gel de gotin û belav kirin. Ta radeyekê ku gelek ji nexwendîyan helbestên wî ezber kirin û di civatan de gotin û dibêjin.

Di sala 2021ê de min pirtûkek bi navê (Ez û Cegerxwîn), çap kiriye. Cegerxwînê ku temenê min 10-12 sal bûn, min navê wî bihîstiye.. Cegerxwînê ku ji berî 39 salan ve jî -ji roja mirina wî ve- her sal di 22ê Çêriya Pêşî de serdana gora wî dikim..

Ev pirtûka min, çîroka naskirina min bi Cegerxwîn re ye.. Digel ku min jînenîgeriya wî bi kurtî, navê berhemên wî yê çapbûyî û çapnebûyî anîne ziman.. Wiha jî, min çend xalên giring di jiyana wî de dane naskirin wek; pêwendiyên wî bi Mîr Celadet Bedirxan, Qedrî Can û Osman Sebrî re.. Herwiha min cih daye çîrok û deqa helbesta wî, ya ku wî di pesnê Barzaniyê Nemir gotiye. Ev helbesta ku di diwanên wî de nehatiye belav kirin!

Hêjaye gotinê ku herdu kurên seydayê Cegerxwîn; Kesra (Keyo) û Azad li Swêd dimînin. Kesra ji sala 2019 an de, li Swêdê koça dawî kiriye.. Azad û xwîşkên xwe li Swêdê dimînin.

Berî dawî, bi min xweş e vê gotina seydayê Cegerxwîn, di warê parastina Folklorê Kurdî de bînim ziman:

(.. Gereke ji îro pêve, zana û xwendevan, bîrewer û rêzanê kurd serpêhatîyan di nav rûpelên nivîst û nivîsarên xwe de bidin xuyakirin û binivîsin û ji pêlên windabûn û destê dijminan biparêzin. Bav û kalên me gelek kêmasî kirine, lê bera em wan kêmasî û çewtiyan nekin. Eger nikaribin bi kirasekî torevanî jî binivîsin, lê bera tenê wîda nebin...).

Ev gotin ji pirtûka wî a bi navê (Folklorê Kurdî) hatiye girtin.

Dawî, werin..! kurdino werin! Em (39) saliya koçkirina seydayê Cegerxwîn bi dengê bilind bibîr bînin û li ser gora wî, van gotinên wî ji hev re bêjin:

*Kurdino, merdino pir xweş e serxwebûn,
Ew demên tar û teng ko me dîn vane çûn.
Dest bidin hev hemî pêş kevin em hemî,
Da biçin bo welat yan mirin yan felat.
Roj li me hate der, zû şiyar bin ji xew,
Ev dema ceng û şer paş ketin êdî hew.
Dest bidin hev hemî pêş kevin em hemî,
Da biçin bo welat yan mirin yan felat.
Min divên ol û bext, min divê pêşveçûn,
Min divên tac û text, min divê serxwebûn.
Dest bidin hev hemî, pêş kevin em hemî,
Da biçin bo welat yan mirin ya felat.*

Konê Reş/ Qamişlo

Bexda: Bi mûşekan êrişî baregeha Amerîkayê hat kirin

Bi mûşekan êrişî baregeha Amerîkayê ya li nêzîkî Balafirgeha Navdewletî ya Bexdayê hat kirin. Li gorî agahiyên Reutersê şeva borî bi du

mûşekên Katyuşayê êrişî baregeha Amerîkayê ya leşkerî hat kirin.

Hat ragihandin ku ji ber êrişê ti kesî canê xwe ji dest nedaye.

Piştî êrişê li Nexweşxaneyê El-Ehlê Baptistî ya li Xezeyê, hêzên Amerîkayê yê li Îraq û Sûriyeyê tîn armancgirtin.

Şeva borî jî êrişî baregeha Eyn el-Esedê ya li parêzgeha Enbarê ya Îraqê hatibû kirin.

Cîhada Îslamî ragihandibû ku wan ev êriş pêk aniye.

Êriş zêde bûne

Piştî êrişê li Nexweşxaneyê El-Ehlê Baptistî ya li Xezeyê, hêzên Amerîkayê yê li Îraq û Sûriyeyê tîn armancgirtin.

Şeva çarşemê bi dronan êrişî hêzên Amerîkayê yê li baregeha Tinefê ya başûrrojhilatê Sûriyeyê jî hatibû kirin.

Rewangeha Sûriyeyê ya Mafên Mirovan destnîşan kiribû ku ev êriş ji aliyê milîsên ser bi Îranê ve hatiye encamdan.

Li aliyê din, Femandariya Hêzên Navendî ya Amerîkayê (CENTCOM) doh ragihandibû ku di 24 saetên dawiyê de 3 caran êrişî hêzên Hevpeymanîya Navdewletî û Amerîkayê hatiye kirin.

CENTCOMê da zanîn ku ev êriş bi dronan hatine kirin û hinek leşkerên wan birîndar bûne.

Ji ber êrişên Îsrailê herdu balafirxaneyên Şam û Helebê ji xizmetê derketin!

Hate ragihandin ku Îsrailê careke din balafirxaneyên navdewletî yê Şam û Helebê bombe kir û geştên asmanî li herdu balafirgehan jî rawestiyên.

Li gorî ragihandina ajansa fermî ya Sûriyê SANAYê, jêderêkî daye xuyakirin, artêşa Îsrailê îro 22yê Cotmehê danê sibê li demjimêr 05:25 jî deryaya Naverast ve bi mûşekan êrişî balafirgehên navdewletî yê Şam û Helebê kir.

Hate diyarkirin, di encama êrişan de, kesek hat kuştin û kesekî din jî birîndar bû û herdu balafirxane jî ji kar derketin.

Wezareta Veguhastinê ya Sûriyeyê jî ragihand, ji ber êrişê Îsrailê geştên asmanî li balafirxaneyên Şam û Helebê hatin rawestandî û ji bo balafirgeha Laziqiyê hatin veguhastin.

Hêjayî gotinê ye, heftaya borî jî piştî destpêkirina şerê ligel Hamasê, Îsrailê herdu balafirgeh bi hinceta veguhastina milîsên Îranê û çekan kiribûn armanc.

Bi amadebûna Mesrûr Barzanî konferansa Banka Iraqî li Herêma Kurdistanê tê kirin

Bi amadebûna Serokwezîrê Herêma Kurdistanê Mesrûr Barzanî, îro 21ê Cotmehê konferansa salane ya Banka Iraqî li Herêma Kurdistanê tê kirin.

Di konferansê de, behsa geşepêdana sîstema bankî û kêşeyên li pêşya sîstema bankî ya Iraqê tîn kirin. Serokê Banka Navendî Elî El-Allaq û hejmerek berpirsên Hikûmeta Herêma Kurdistanê û Hikûmeta Federal beşdarî konferansê dibin.

Parêzgarê Banka Navendî ya Iraqê Elî El-Allaq pêr 19ê Cotmehê gihîştibû Hewlêrê û di hevdîtina ligel Serokwezîr Mesrûr Barzanî de, guftûgo li ser pêşxistina hevahengiya di navbera Herêma Kurdistanê û Hikûmeta Federal, bi taybetî banka navendî de, di warê çaksaziya sektora bankî û hewlên rûbirûbûna şûştina pereyan û karê ji bo aramiya aborî hatin kirin.

Serokwezîr amaje bi proje û dest-

pêşxeriya (Hejmara Min) kir û spasiya piştgirî û hevahengiya Serokê Banka Navendî û Serokwezîr Mihemed Şiya Sûdanî kir û tekez li ser wê yekê kir ku pêşketina Herêma Kurdistanê, pêşketina ji bo tevahiya Iraqê û berjewendiya hemû welatiyan e.

Kabîneya Nehem a Hikûmeta

Herêma Kurdistanê ji bo bihêzkirina jêrxaneya aborî, giringiyeke mezin daye sîstema bankî û Serokwezîr Mesrûr Barzanî pêştir gotibû: "Em pêdagiriyê li ser standardkirina sîstema bankî ya Herêma Kurdistanê dikin, ji ber wê jî em bi Serokê Banka Navendî ya Iraqê re di peywendiyê de ne û ew alfkariya me dikin."

PKKyê li çiyayê Qereçûxê xalên xwe yê serbazî dane destê supayê Îraqê

Çekdarên PKK'yê xalên xwe yê serbazî li çiyayê Qereçûxê berdan û dane destê supayê Îraqê.

PKKyê li navçeya Mexmûrê 4 xalên kontrolê yê li Çiyayê Qereçûkê radestî artêşa Îraqê kirin.

Rayedarekî Îraqî ji ajansa Rûdawê re ragihand ku ev xalên kontrolê ji bo parastin û çavdêriya Kampa Mexmûrê hatibûn danîn.

Rayedarî Peşmergeyan jî li ser mijarê got, "Ev 4 xal li gorî peymanê hatin dewirandin. Jî bo Kampa Mexmûrê bikeve kontrola Hikûmeta Îraqê, ev gav destpêk e."

Li aliyê din, PKK'yê doh ragihandibû ku wan hemû hêzên xwe yê li Kampa Mexmûrê vekişandine.

"Niha li Kampa Mexmûrê hêzeke me nemaye" Femandariya Biryargeha Navenda Parastina Gel (NPG) li ser mijarê daxuyaniyek da û got:

"Rêveberiya tevgera me gihîşt wê encamê ku hêzên me yê li vê derê wezîfeya xwe temam kiriye û biryar da ku hêzên me yê li Mexmûrê werin vekişandin.

Ji destpêka meha îlonê û pê ve me hêzên xwe yê HPG û YJA Starê

yê li vê derê ji ber ewlehiyê bi rengekî veşartî, rêxistinî û plankirî qonax bi qonax vekişandin Herêmên Parastinê yê Medyayê.

Niha li Kampa Penaberan a Mexmûrê hêzeke me nemaye.

Bila gelê me yê welatparêz û raya giştî zanibe ku hêzên me wezîfeya xwe temam kiriye û êdî pêwîstî pê nemaye ku vê wezîfeyê dewam bikin.

"Kesî ev daxwaz nekir"

Di mijara vekişina hêzên me yê parastina gel ji qada Mexmûrê ber bi Herêmên Parastinê yê Medyayê ve ti hêzê daxwazek nekiriye, bi temamî

li ser bingeha fikir û biryara tevgera me hêzên me ji qadê hatine vekişandin.

"Me ev wezîfe bi dawî kir"

Hêzên me yê ku ji ber êrişên DAÎŞê me şandibûn van herêman, ji Kerkûk û navçeyên wê, ji Rojava ji Kobanî, herî dawî jî di Nîsana 2018an de ji Şengalê, li hin deveran bi rengekî eşkere, li hin deveran jî bi rengekî veşartî hatin vekişandin.

Niha jî wekî qonaxa dawî ya vê pêvajoyê, me hêzên xwe yê li Mexmûrê bi rengekî ewle vekişandin û ev wezîfe bi dawî kir."

Li Dêrsimê hemû çalakî 5 rojan hatin sînordakirin

Li parêzgeha Dêrsimê ya Bakurê Kurdistanê hemû cureyên çalakîyan en wekî meş, xwepêşandan û civînên giştî 5 rojan hatin sînordakirin.

Parêzgariya Dêrsimê di daxuyaniyekê de ragihand ku ji demjimêr 00.01ê 20ê Çiriya Pêşîn a 2023yan heta demjimêr 23.59ê 24ê Cotmeha 2023yan ji bo 5 rojan hemû çalakîyên wekî civîn, xwepêşandan, konser, meş û grev, vedana konan û çalakîyên din ên di nav sînore parêzgeha Dêrsimê de dê bi destûra parêzgarî û qeymeqamiyan bîn sazkin.

Parêzgariya Dêrsimê di daxuyaniya xwe de îdia kir ku ev biryar bi armanca "parastina bingehên serekî

yê komarê, yekparçeyiya dewlet û netewê, bînpênêkirina maf û azadiyên kesên din, asayîşa xelkê û anîna aramiyê, rêgirtin li tawan, parastina maf û azadiyên xelkê û rêgirtin li her bûyereke din" hatiye dayîn.

Li gorî daxuyaniyê, biryara sînor-

darkirinê, çalakîyên fermî li xwe nagire ku parêzgar û qeymeqam destûrê didin.

Ev çend sal in li bajarên Bakurê Kurdistanê bi hincetên cûda yê ewlehiyê qedexeyên çalakîyan tîn ragihandin û dema wan qedexeyan bi berdewamî tê dirêjkirin.

Mesrûr Barzanî: Divê hêzên navxweyî û welatî hevdu temam bikin

Bi amadebûna Serokwezîrê Herêma Kurdistanê Mesrûr Barzanî îro 19ê Cotmeha 2023an, ahenga derçûna Polîsa Hewlêrê ya taybet hat lidarxistin.

Serokwezîr Mesrûr Barzanî di merasimê de gotarek pêşkêş kir û tekez li ser wê yekê kir ku beşeke giring ji erkê polîs û hêzên ewlekariya navxweyî, parastina asayîşê, dabînkirina aştî û aramiyê, jinavbirina tawanan û şerê tawankaran e. Ya girîngtir jî ew e, çawa bi awayekî wekhev û dadperwerane û di çarçoveya yasa, rêzgirtin û parastina mafên mirovan de, bi welatiyan re tevbigerin û çawa bînpêker û tawanbaran derdixin pêşberî dadgeriyê.

Deqa gotara Serokwezîr Mesrûr Barzanî:

Ez pîrozbahiyên xwe yên germî pêşkêşî hemû derçûyên vê xuyê dikim. Hêvîdar im ku xuleyên weha, bibib sedema zêdetir pêşdebirin, bihêzkirin û pêşxistina karînen karmendên polîsan.

Rêz û pêzanîna min a mezin bo hêzên asayîşa navxwe heye û destxweşiyê lê dikim, ji ber ked û xewnekirin, dilsozî û bikêrhatina wan, di cîbicîkirina erkên xwe ji bo aramî û asayîşa Herêma Kurdistanê. Ez bi xwe şahidê xebat û xizmetguzariyên berçav ên polîs û hêzên ewlekariya navxweyî bûm ku bi fedakarî û di şert û mercên dijwar de erkên xwe pêk tînin.

beşeke giring ji erkê polîs û hêzên ewlekariya navxweyî, parastina asayîşê, dabînkirina aştî û aramiyê,

jinavbirina tawanan û şerê tawankaran e. Ya girîngtir jî ew e, çawa bi awayekî wekhev û dadperwerane û di çarçoveya yasa, rêzgirtin û parastina mafên mirovan de, bi welatiyan re tevbigerin û çawa bînpêker û tawanbaran derdixin pêşberî dadgeriyê.

Herwiha karmendên polîs ku nûnertiya desthilatdariyê, serweriya yasa û serweriya yasayê dikin, divê ji welatiyan re bibin mîna keke ciwan û geş a desthilatê. Bi taybetî ji ber ku rojane ji nêzîk ve pêwendiya wan a rasterast bi xelkê re heye, divê xwe di roftara xwe de ji tundî, ezyetdan, zulm û zordariyê û hemû kiryarên neyasayî dûr bigirin. Divê welatî we wekî beşek ji xwe bibînin û her du alî hevdu temam bikin ji bo armanceke hevbeş, ew jî parastina ewlehî, aramiya welat û serûmalên welatiyan e.

Xweşbextane yek ji sedemên asayîş û aramiya Kurdistanê ku bûye destkeftêk û sîmayeke geş a Herêma Kurdistanê, bo hevahengî, hevkarî û pêwendiya bihêz a di navbera gelê Kurdistanê û dezgehên ewlekariyê de vedigere.

Polîs û hêzên din ên ewlekariya navxweyî, nabe bi ti awayî xemsaî û nermiyê li hember tawanbaran û hemû kesên ku dixwazin aramî û asayîşa welatê me têk bidin û jiyana welatiyan bixin metirsiyê, nîşan nedin.

CPTyê hejmara welatiyên ku ji ber êrişên Tirkîyeyê canê xwe ji dest daye eşkere kir

Rêxistina Amerîkî CPTyê ragihand ku ji destpêka îsal ve ji ber êrişên Tirkîyê û Îranê yên li Başûrê Kurdistanê 22 sivil hatine kuştin û birîndar bûne.

Endamê Tîma Kurdistan-Îraqê yê rêxistina Amerîkî Tîmên Aştiyê yên Cîvakî (CPT) Kameran Usman li ser êrişên Tirkîyê û Îranê yên li Başûrê Kurdistanê ji ajansa Rûdawê re axivî.

Kameran Usman got "Di encama bombebaran û operasyonên Tirkîyê yên li ser Başûrê Kurdistanê ji destpêka îsal ve heta niha 10 welatiyên sivil şehîd ketine û 12 welatiyên din jî birîndar bûne.

6 ji van welatiyan di êrişên dronan de şehîd ketine

3 ji wan di encama bombebaran balafirên şer de û welatiyek jî di encama teqîna mayineke de li nêzîkî baregeha leşkerî şehîd ketine."

Têkildarî birîndaran Kamaran Usman wiha got: "Di encama gulebaran rasterast a leşkerên Tirk de 2 sivil birîndar bûn.

9 kes bi dronan û yek jî ji ber teqîna mayinê birîndar bûn."

Endamê CPTyê Usman li ser kuştin û birîndarkirina hev welatiyan wiha axivî:

"3 hev welatî dema giya yê biharê berhev dikirin, 6 kes di otomobîlan de yek li malê şehîd ketin.

2 kes dema pez û dewar diçêrandin, 5 kes di otomobîlan de, 3 kes li kampa penaberan a Mexmûrê, hev welatiyek dema giya yê biharê berhev dikir û yek jî di mal de birîndar bûn."

Li gorî Tîma CPT ya Kurdistan-Îraqê, hejmara sivilên ku li Herêma Kurdistanê ji ber êrişên dewleta Tirk jiyana xwe ji dest daye û birîndar bûne wiha ye:

- Duhok 4 kuştî û 2 birîndar
- Hewlêr 1 kuştî û 8 birîndar
- Silêmanî 5 kuştî û 2 birîndar

Doh otomobîleke taybet li pişt Çiyayê Heybet Sultanê yê qezaya Koyeyê ya Hewlêrê ji aliyê dronekê ve hatibû bombebaran kirin.

Di encama bombebaranê de kesekî canê xwe ji dest da 3 kes jî birîndar bûbûn.

Endamê CPTyê Kameran Usman li ser vê bûyerê jî wiha got:

"Otomobîla ku roja Sêşemê li nêzîkî Çiyayê Heybet Sultanê ji aliyê dronekê ve hatibû armanckirin, çar kes tê de bûn.

Kesekî bi navê Dîlovan Işlik ê ji Bakurê Kurdistanê canê xwe ji dest da.

3 kes jî birîndar bûn ku birîna yek ji wan giran e.

Kuştî û 3 birîndar jî xelkê kampa Mexmûrê ne û ji heman malbatê ne.

Li gorî agahiyên hêzên ewlehiyê yên navçeyê, ti çek di wê otomobîlê de tinebûye."

Li gorî CPTyê ji Tebaxa 2015an heta niha di êrişên dewleta Tirk de 149 kes canê xwe ji dest daye û 227 kes jî birîndar bûne.

Balyozê Japonê: Me 30 dibistan li Herêma Kurdistanê ava kirine

Balyozxaneya Japonê li Bexdayê dibêje, hikûmeta wan 30 dibistan li

erên din ên Iraqê ye, ku ji ber şerê DAIŞê koçber bûne û niha li kampên

parêzgehên cuda yên Herêma Kurdistanê ava kirine.

Balyozê Japonê li Bexdayê Futoshi Matsumoto îro 19ê Cotmehê di merasima vekirina dibistanekê li taxa Memzawa ya Hewlêrê de ragihand, perwerde kilîta paşerojê ye û derfetên kar ji nîfşê nû re peyda dike.

Dibistan ji 18 polan pêk tê, ji bo xwendekarên Deşta Neynewa û dev-

cuda yên Herêma Kurdistanê dijîn û hikûmet alîkariyên mirovî û darayî pêşkêşî wan dike. Balyozê Japonê derbarê kar û projeyên hikûmeta welatî wî li Herêma Kurdistanê de got, hikûmeta Japonê heta niha zêdetir 30 dibistan li Herêma Kurdistanê ava kirine.

Ji aliyê xwe ve, Berpirsê Fermangeha Pêwendiyên Derve ya

Hikûmeta Herêma Kurdistanê Sefîn Dizeyî got: "Hêvîdar im rojekê ew penaber vegerin ser cihên xwe û jiyanê serkeftî û aram bijîn."

Dizeyî herwiha got: "Lê heta ku ew li Herêma Kurdistanê bin û mêvanên me bin, Hikûmeta Herêma Kurdistanê dê her cure alîkariyan pêşkêşî wan bike."

Got jî: "Em spasiya hikûmeta Japonê dikin ku ji destpêka salên 90 ya sedsala borî ve, gelek projeyên cuda pêşkêşî gelê Kurd kirine û ez hêvîdar im ku ew li ser karê xwe berdewam bin." Herwiha got jî: "Em hêvîdar in ku projeyên hevpar ên bi saziyên navdewletî re ji bo zêdetir xizmetkirina sektora perwerdeyê û beşên cuda yên civakê berdewam bikin."

Dizeyî tekez kir jî: "Perwerdeyeke tendirust, civakek pêşkeftî û tendirust çêdike. Em hêvîdar in ku em wek Hikûmeta Herêma Kurdistanê her dem perwerdeyeke tendirust ji xwendekarên xwe re pêşkêş bikin û bikarin civakek serkeftî pêk bînin."

Li Sûriyê bi SîHAYê êrişê kirin ser baregeha Amerîkayê

Li Rojavayê Kurdistanê li bajarê Hesîçayê li navça Malikiyê ku di bin desthilata Rêvebiriya Xweser de ye, bi SîHAYê êrişê birin ser baregeha leşkerî ya Amerîkayê. Di êrişê de zera maddî çêbûye lê ya canî nehate zanîn.

Navça Malikiye dikeve ser sînorê Iraqê û baregeha Amerîkayê ya bi navê Robarya jî li wê derê ye. SîHA ya ku êrişê bir ser baregehê nehat zanîn bê ya ki ye.

Polîsan êrîşî çalakiya Dayikên Şemiyê kir: 26 kes hatin binçavkirin - NÛ BÛ

Polîsan careke din êrîşî çalakiya Dayikên Şemiyê yên ku dixwestin bimeşin Qada Galatasarayê, kir. 26 kes hatin binçavkirin.

Dayikên Şemiyê bi daxwaza li aqûbeta xizmên xwe yên winda bipirsîn û faîl bîn dîtin û darizandin, di hefteya 969'emîn de li hev kom bûn û xwestin li Qada Galatasarayê çalakiya xwe li dar bixin. Heberdevkê Kongreya Civaka Demokratîk (HDK) û parlamenterê HEDEP'ê Cengîz Çiçek, parlamenterên HEDEP'ê Celal Fîrat, Ozgul Sakî, Seroka Giştî ya ÎHD'ê Eren Keskîn û gelek kes beşdarî çalakiyê bûn.

Cadeya Îstîklalê û hemû kuçeyên ku derdikevin Qada Galatasarayê ji aliyê polîsan ve hatin girtin. Girseya Dayikên Şemiyê ku xwest li bîçe qadê ji aliyê polîsan ve hatin astengkirin. Polîsan tevî biryara "binpêkirinê" ya Dadgeha Mafê Mirovan (AYM) jî biryara "qedexeyê" ya Qeymeqamiya Beyoglu'yê hincet nîşan dan û çalakiya dayikan asteng kirin. Girse demek dirêj di dorpêça polîsan da ma. Rojnamevanên xwestin dîmen û wêneyên dorpêçê bigirin jî ji wir hatin dûrxistin.

Parlamenterên HEDEP'ê nerazîbûn nîşanî polîsan dan û destnîşan kirin ku astengkirin û qedexeya Dayikên Şemiyê sêcêk destûra bingehîn e û ew ê her kîlî li cem Dayikên Şemiyê bin.

Dayikên Şemiyê li ser hesabê xwe yê medya dijîtal nerazîbûn nîşanî polîsan dan û wiha hat gotin: "Mertalan têr nekir, vê carê jî bi wesayîten binçavkirinê hevalên me dorpêç kirin. Kes nikare şahidiya tiştên di dorpêçê de diqewimin bike. Em bi fikar in."

Polîsan 26 dayik û parêzvanên mafê mirovan ji pişt ve kelemçe kir û wan xistin binçavan.

Li Wanê hemû çalakî 2 rojan hatin qedexekirin

Li Wanê hemû cure xwepêşandan û çalakî 2 rojan hatin qedexekirin. Li bajarên Bakurê Kurdistanê qedexeyên bi hincetên cuda bi dawî nabin. Li Parêzgeha Wanê ya Bakurê Kurdistanê, hemû cure xwepêşandan, meş, civîn, konferansên rojnamegeriyê, çalakiyên rûniştinê û vedana konan 2 rojan hatin qedexekirin. Parêzgariya Wanê ragihand ku hemû cure xwepêşandan, meş, çalakiyên rûniştinê, daxuyaniyên medyayê, vedana konan û standan û çalakiyên din 21 û 22ê Çiriya Pêşînê hatine qedexekirin.

Di daxuyaniyê de tê îdiakirin ku "bi armanca asayîşa xelkê û anîna aramiyê, rêgirtin li tawan û êrişan, parastina maf û azadiyên xelkê" biryara qedexeyê hatiye dayîn.

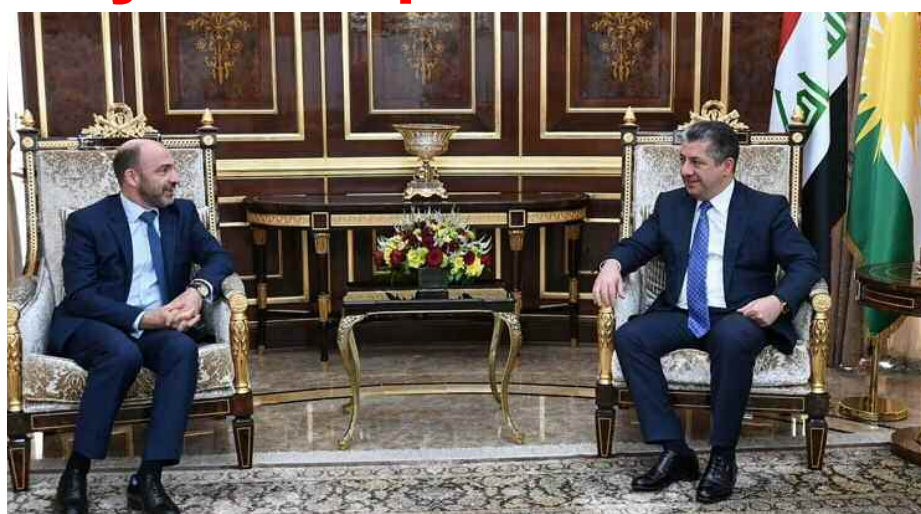
Serokwezîr Mesrûr Barzanî pêşwazî li Balyozê Belcîkayê li Iraq û Urdinê dike

Serokwezîrê Herêma Kurdistanê Mesrûr Barzanî îro 18ê Cotmehê pêşwazî li Balyozê nû yê Belcîkayê li Iraq û Urdinê Serge Dickschen kir.

Serokwezîrê Herêma Kurdistanê Mesrûr Barzanî îro 18ê Cotmehê pêşwazî li Balyozê nû yê Belcîkayê li Iraq û Urdinê Serge Dickschen kir.

Di hevdîtinê de Serokwezîr Mesrûr Barzanî pîrozbahî li Balyoz kir bi boneya destbikarbûna wî û hêviya serkeftinê di erkê wî de xwest.

Her di vê hevdîtinê de, pêşhatên dawî yên Iraq û navçeyê, giringiya çareserkirina pîrgirêkên navbera Herêma Kurdistanê û hikûmeta federal li ser bingeha destûrê û pêşxistina pêwendiyên navbera Belcîka û

Herêma Kurdistanê bi taybetî di warê bazirganî de hatin gotûbêj kirin.

Mijareke din a hevdîtinê, taybet

bû bi pêwîstiya cîbicîkirina rêkeftina Şingalê, asayîkirina rewşa navçeyê û vegera koçberan li ser cihên xwe.

Ebdûlazîz Qasim: Şerê Gazayê ber bi kûve diçe?

Piştî vê xwendina kurt û herwiha ji ber têkiliyên xurt yên di navbera Hamas, Tîrkîya û Îranê de, dikarin bêjin ku êrîşa Hamas li ser Israelê di van şert û mercên niha de, yekser dikeve di berjewendiya Îran û Tîrkîyê de, di heman demê bi şerekî bi wekalet di berjewendiya çend dewletên Asaya de, wekî Çîn, Îran û Tîrkîyê jî, herwiha ji aliyek din ve bi şerekî li dijî berjewendiyên Amerîka, Ewropa, Hindistan û Erebiştana Saudî tê zanîn, û axaftina Wezîrê Derve yê Amerîka Anthony Blinken vê yekê piştrast dike, dema gotî: (ku operasyona Hamas bi deh qatan ji ya 11ê Septembara 2001ê mezintir e).

Wekî dizanin ku (Şerê Gazayê) ji aliyê Tevera Hamasê ve berî çend rojan bi çend êrîşên çekdarî û kiryarên berfireh yên kuştin û revandina serbaz û xelkê sîvîl yên Israelê di roja Şemiyê 7ê Cotmehê de destpê kir, ku hin jî didomîne, di demê ku danûstandin di navbera hinek dewletên Erebi û Israel de dihatin pêkanîn û gihîştibûn astekî bilind, bi taybetî danûstandin di navbera Erebiştana Saudî û Israel de, ku bi awayekî berçav pêşve diçûn, ku berî çend rojekî ev yek di daxuyaniyekê de digel kanala Fox News li ser zarê Şahzadê Saudiyê Mîr Mihemed kurê Selman di roja Çarşemê 20ê meha êlûna borî de hatibû dîpatkirin û balkişand bû ku danûstandin digel Israelê (Roj bi roj pêşdikevin).

Hevdem ku ev danûstandin û têkiliyên ji demeke dirêj tene pêkanîn ji bo asayîkirina têkiliyan di navbera Saudî, Îmarat û Israel de, ku dikevin di çarçoveya projeyekê mezin yê Wîlatiyên Yekgirtî yên Amerîkayê de, nemaze piştî zêdebûna bizavên Rûsya û Çînê, ku li vê dawiyê hindek pêngav bi serpiştîya Çînê hatin pêkanîn bi armanca normalîzekirina têkiliyên Saudiyê digel Îranê, û ji ber zîyanên vî şerî yên mezin li ser jiyana xelkê sîvîl û rewşa Rojhilata Navîn, Serokê Amerîkayê Biden di daxuyaniyekê de êrîşa Hamas şermezar kir û got: "ku wisa xuya dike ku kiryarên Hamas ji yên DAIŞê xirabtir in".

Tevlî zîyanên mirovî yên vî şerî, lê ya herî girîng ku çarenivîsa pêvajoya asayîkirina têkiliyan di nav Israel û

Ereban careke din ket di metirsiyek mezin de, ku Amerîka bi hemû hewlên xwe bi salan dixebite ji bo aştîyê, nemaze îro dixebite ji bo dûrîkirina Erebiştana Saudiyê ji bazarên aborî û siyasetên Çîn û Rûsyayê, nemaze piştî beşdarbûna

Saudî tê zanîn, û axaftina Wezîrê Derve yê Amerîka Anthony Blinken vê yekê piştrast dike, dema gotî: (ku operasyona Hamas bi deh qatan ji ya 11ê Septembara 2001ê mezintir e).

Lewra me dît, ku Amerîka her di demjimêrên pêşiyê de, biryar da bi

wê di Lûtkeya BRICS de û asayîkirina têkiliyên diplomatîk digel Îranê.

Goman di wê yekê de nîne, ku her rêkeftinek di navbera Erebiştana Saudî û Israelê de, helbet dê bibe sedema têkçûna têkiliyên wê bi Îranê re, û paşî dê bibe dergê bo berfirehkirina têkiliyên Israel bi tevaya dewletên Erebi re û herwiha dê zemîneke xweş peyda bibe li pêş xurtkirina têkiliyên Amerîka û Israelê jî ber bi dewletên Asaya wek Malezya, Endonezya û Pakîstanê ku dê têkiliyên Amerîkayê bi Asyayê xurtir bibin, zêdebarî çêbicêkirina projeya Korîdora Kesk ya ku Asyayê bi rêya Hindistanê di nav axa Erebiştana Saudî û Israel re derbasî Ewropa bibe, herwiha dê bibe alternatîf û rêgir li pêşiya projeya Çînê yê bi rêya Tîrkîyê û Îranê.

Piştî vê xwendina kurt û herwiha ji ber têkiliyên xurt yên di navbera Hamas, Tîrkîya û Îranê de, dikarin bêjin ku êrîşa Hamas li ser Israelê di van şert û mercên niha de, yekser dikeve di berjewendiya Îran û Tîrkîyê de, di heman demê bi şerekî bi wekalet di berjewendiya çend dewletên Asaya de, wekî Çîn, Îran û Tîrkîyê jî, herwiha ji aliyek din ve bi şerekî li dijî berjewendiyên Amerîka, Ewropa, Hindistan û Erebiştana

şandina çek û cebîlxane û gemiya firokehilgir ya Amerîkî Gerald Ford nêzikî peravên Israelê bo rê li berfirehbûna şer bigire, ku serdana serokê Amerîka Biden bo Israelê û Rojhilata Navîn dikeve di heman çarçoveyê de û herwiha bo dîpatkirina piştgiyaya Israel, di heman demê de, ku Artêşa Israelê ji aliyê xwe ve, hêzên xwe li ser eniya şer li ser sînorên Gaza û Lubnanê xurt dike û xwe bo şerekî mezin amade dike, da bikaribe bersiva her êrîşekî bide li ser eniyên şer û her jêder û çavkaniyên metirsiyê, bi taybetî li ser eniyên şer li hember Hamas û Hizibulah, tevî ku hêjî şer bi dawî nehatiye û di destpêka xwe de, wisa xuya dibe ku ev şer di demekî kurt de wekî şerên din bi dawî nabe, û vê carê Israel rijde li ser têkbirina Hamas bi yekcarî û dûr nîne ku sazîyên nuklerî û navendên atomiya Îranê jî bêne armanç kirin, nemaze ku Netanyahu û Gantz bi siyaseta Biden ya li hember Îranê nerazî ne, lê niha piştî şerê Gazayê, wisa xuya dike ku siyaseta Amerîka li hember Îranê û Hizibulah dê hişktir be, nemaze piştî armanckirina berjewendiyên wê li Rojhilata Navîn bi awayekî micid, lewra tê pêşbînîkirin ku bersiva Amerîka li hember Îranê bi taybetî piştî şerê Gazayê diwar û grantir be.

Ebdûlazîz Qasim

Bîranîna Rojnameger, Helbestvan û Derdkêşê Çanda Kurd Hesenê Hecîsilêman

(26.11.1951-21.10.2015)

Salih Kevirbirî

Hesenê Hecîsilêman angî 'Hesenê Eylazê Mihê Hecîsilêman' 26ê Cotmeha sala 1951ê li Ermenistanê, nehiya Vêdiyê (Araratê), gundê Taytanê (Vanaşênê) di malbateke rênçber de ji diya xwe bûye. Emir, jîyana wî pir bi dijwarî û sexîrtî derbas bûye.

Xwediyê madalyaya zêrîn a bi navê "Yekiti" angî "Bîrnik-Birlik-ê"

Hecîsilêman beriya mirina xwe bi merasîmeke taybet ji hela dewleta Kazakistanê ve bi madalyaya zêrîn hatibû xelatkirin.

Ji bo 15 Saliya Festîvala Biratî û Dostaniya Gelên Kazakistanê, li Astana ya paytexta Kazakistanê festîvaleke mezin hatibû lidarxistin. Di festîvalê de, ji bo ku ked û emegeke mezin dane rojnamegeriya li Kazakistanê, çend rojnameger û redaktorên kovar û rojnameyên kê-m-neteweyan hatibûn pîrozkirin û xelatkirin.

Rojnameger û Helbestvanê Kurd Hesenê Hecîsilêman yek ji wan kesan bû ku bi madalyaya zêrîn a bi navê "Yekiti" angî "Bîrnik-Birlik-ê" hatibû xelatkirin. Şayanê gotinê ye ku ev xelat, ji bo wan kesan tê dayîn ku xizmeta çand, biratî, dostanî û bihevrebûna gela li Kazakistanê dijîn dikin.

Dewleta Kazakistanê di festîval û xelatdayînê de di ast û dereceya herî bilind de hatibû temsîlkirin. Cîgirê Serokê Asambleya Gelên Kazakistanê E.L. Tûxjanov, li ser navê Serokdewletê Kazakistanê Nûr Sultan Nazarbayev beşdarî li merasîma xelatdayînê kiribû û tevî Hesenê Hecîsilêman, çend rojnamegerên "kedkar" bi madalyaya zêrîn rewa kiribû.

Kinyazê Îbrahîm (2019):

"Hecîsilêman, mîrxasekî çand û edebiyata kurdên Kazakistanê ye"

Hesenê Hecîsilêman yek ji berpirs û kedkarên Rojnameya Jiyana Kurd û Kovara Nûbarê bû ku bi salan e li Alma Ataya Kazakistanê weşana bi zimanê kurdî dikin. Berpirsê sereke yê her du weşanên kurdî jî Prof. Dr. Kinyazê Îbrahîm bû.

Ew bixwe Serokê Asambleya Kurdên Kazakistanê "Berbangê" ye. û li ser navê civaka kurdên Kazakistanê ye. Li gorî Kinyazê Îbrahîm, Hesenê Hecîsilêman "mîrxasekî çand, wêje û kelepura kurdên Kazakistanê" ye.

Hesenê Hecîsilêman, ji sala 1998ê heta roja mirina xwe her tiştê rojnameyê Jiyana Kurd bû. Ew hem hemalê rojnameyê, hem nivîskarê wê, hem jî belavkarê wê bû! Wî di piştî 60 saliya xwe jî bi dil û can, di nav serma û seqema zivistanê û germa havînê de bi eşq û heyecaneke mezin kar û barê kovar û rojnameyê dikir.

Kovara Nûbar û Rojnameya Jiyana Kurd, bi han û hewldanên mezin ên Hesenê Hecîsilêman, li herêmên Alma Ata, Astana, Taldikorxan, Çimkent, Taras, Qarataw, Qeqşebûlax, Îssîk, Kaskilên, Cambûl, Bîşkek, Oş û Celalabada Qazakistan û Qirgîzistanê, li cihê ku kurd lê hene dihate belavkirin.

Wê gavê û niha jî beşek ji hejmarên kovar û rojnameyê, bi hewldanên Mamoste Kinyaz û Redaktorê Nû yê rojnameyê Mamoste Hesenê Evdoyê

Elî diçe nav kurdên Moskova û Krasnadarê.

Rehmetiyê Hesenê Hecîsilêman gelek caran ji hela rêveberên Dewleta Kazakistanê ve hatiye xelatkirin. Ew Endamê Yekitiya Rojnameger û Nivîskarên Kazakistanê bû. Hecîsilêman her wiha endamê Navenda Pen-a Kurd bû.

Hesenê Hecîsilêmanê helbestvan ku xwediyê çend berhemên edebî ye, çend caran jî bi boneya beşdarîkirina festîvalên hunerî û wêjeyî serdana Herêma Kurdistanê Federe kiriye û di van festîval û çalakîyan de hatiye xelatkirin.

Hesenê Hecîsilêman bi eslê xwe ji Birûkiyên Wanê ye. Piştî şikestina Serhildana Şêx Seîd, wekî bi hezaran malbatên kurdan, malbata wan jî Çemê Aras derbas kiriye û li Ermenistanê bi cih û war bûye.

Hecîsilêman piştî salên 90-î, di serdema Şerê Qerebaxê de ku bû sedema fermalûbûn û koçberiya bi deh hezarê kurdan, tevî malbata xwe koçî Alma Ataya Kazakistanê kiribû û vê gavê jî malbata wî di nava ber û pis-mamên xwe de dijî.

Heta niha çend berhem-kitêbên Hesenê Hecîsilêman ronahî dîtine û hatine çapkirin.

Kerem bikin ji bo bîranîna Mamoste Hesenê Hecîsilêman ez li vir çend helbestên wî pêşkêşî we dikim...

Ez vî derdî kê ra bejim?
Derdê pirin ketine ser hev,
Birînê kûrin nayêne hev,
Xelaz nabin jimara dev,
Ez vî derdî, kêra bêjim?!
Xirav kirin gund û bajar,
Wan em hiştin hêşir-hejar,
Mêtin xûna meye nejar,
Ez vî derdî, kêra bêjim?!
Talan kirin hebûna me,
Em derxistin ji mala me,
Kuştin zar û zêrçê me,
Ez vî derdî, kêra bêjim?!
Em kirine dijmin zarî,
Rojê li me dike tarî,
Me dukuje bi xedarî,
Ez vî derdî, kêra bêjim?!
Ev derdekî bê dermane,
Bê hekîmî, bê loxmane,
Ewî derdî, dinya zane,
Ez vî derdî kêra bêjim?!
Sedsalanva em bindestin,
Ne azane, ne serbestin,
Eme her tim, helwest, hestin,
Ez vî derdî, kêra bêjim?!

Dijmin duxe me wek zîya,
Gel bela kir, li her çîya,
Hêşir maye, li ser rîya
Ez vî derdî, kêra bêjim?!
Kurd kirine nav zulmeda,
Nava qetlê û qireda,
Bela bûne nav dinêda
Ez vî derdî, kêra bêjim?!
(Ev helbest gelek dirêj e, min kurt kir. S.K.)

Welat Gazî Min Dike
Welat gazî min, dike,
Ji xewê min, radike.
Dide minda, ruh-qewat,
Bindest digrî, bişewat.
Ji çar alî, dike axîn,
Dil we bûye, kul-birîn.
Pir sedsalin ew bindeste,
Aza nîne, ne serbeste.
Bira rabe Goderz, Kawa,
Gel wek wana, hezarava.
Bikin şoreş, boy axa xwe,
Erd û ezman, cî-warê xwe!

Ewladê Kurd

Dinya kevnar zehf rind zane,
Gelê me kurd ewlad dane.
Bûne rêber, bûne serok,
Kare wana bûye dîrok.
Navê gelan bilind kirine,
Dîroka wan xemilandine.
Kar kirine, bi ruh û can,
Bûne sitêrk, ji bona wan.
Şer kirine pêş dijmina,
Wek mîrxasa, weke zana.
Dijmin girtne, hêşir û dîl,
Aza kirine, kasiv, sêfil.
Bûne egît, bûne efat,
Ji Bakûr û li Rojhilat.
Aqilbend bûn, zane û jîr,
Bûne boy me, bawer û bîr.
Yek ji wana Selahddîne,
Ew efate rû zemîne.
Aza kirye Qûdus, Misir,
Şam û Heleb, Diyarbekir!
Hezar-hezar, sal bîn-herin,
Tu car, tu wext ew namirin.
Gelê meye, wan bîr neke,
We navê wan her tim jorke!

WELAT

Welat şirîne,
Ew aza nîne,
Tim ew bi xeme
Dil kul-birîne.
Welat dayîke,
Minra per-baske,
Ez jêra ewlad
Wê min libaske.
Welat nûra min,
Mal-dewleta min,
Minra ezîze,
Wek namûsa min.
Welat jî male,
Warê bav-kale,
Hêlîne boy min
Ew nûre-şemal.
Welat cî-ware,
Ji minra emre,
Ewa par kirine
Bi destê zorê.
Kurdistan dêye,
Xwezil roj bêye,
Bira bêjin ku
Serbest, azaye!

Gohar Mamo

Hilm û bêhna axa welat
Her kurdên me dikişîne.
Huba dil û kul derdê me
Tek azadîya Kurdistanê.
Hê ji dema kal, bavê me
Eve êş, daxweza dilê me.
Wê kê derdê me bikişîne?
Çevê hemîya ser axa me
Tek berjewendiya xwe ne-
Çawa welatê me talanke.
Em ji bêçarî wan bawarin,
Ji dilsozî nanê xwe didin.
Qey nanê me de xoy nîne,
Nanê me bo wan jehrîne.
Me got: tek çîyayê me ne
Ku piştî kurda tim digire.
Dagirkera ev jî pêhesiyan
Dar, daristanê ser çîya de
Ber çevên me dişewutîne.
Qey bo star mera nemîne.
Nalîn dilê neyaran bikeve,
Çiqas kîn nav dilê wan de
Dijî kurd û Kurdistan heye?
Lê ka kîna nav dilê me de
Dijî dagirkerên me kurdan?
Em ji bêtifaqî tim tevlihev
Ne yekrêzî, ne yekîtya me,
Hetanî îro jî bêtifaq mane.
Nizam bindestî para meye
An xîreta me qe nemaye?
Teko- teko serê xwe rakîn.
Ev hêz têra me kurda nake.
Dijminê me ji çar alî ve ne,
Şev, roj me kurda dişopîne,
Her rengî me re zirara dide.
Rabin, bese halê me ev be,
Em hêzek mezinin bi hevra
Ger yekîtya mîletê me hebe.
Bese bindestî û bêtifaqî be-
An Kurdistan an mirina me,
An emê her der pinaber bin
Hêşir çavan de emê binalin,
Hewciye dewleta xwe bibin.
Serê me berjêre ji bêdewletî,
De bese kurdno, bese şerme.
Dilê me tim tenge ji bindestî,
Gilî û gazine me dawî nabe.
Kes xêncî me welat avanake!
Dem diçe, welat hê bindeste.
Ez çi bêjim, kêra bêjim bese-
Mîletê me neçîra neyaran be.

HÊSÎRÊ BINDEST

Hela hê nebûne Xweyî Dewlet
Xwedan risq û Welat
Yek dibêje ez çep im
Yek dibêje ez rast im.
Yek dixweze Dewleta Îslamî
Ye din dixweze Komara Demokrasî
Usa jî mane bê kiras, derpî û kilasî.
Îjar ketine heyîla birayê xwe Filistinî?
Gelo tê çî ji wê biratîyê bistînî?
Ereb Xwedanê 22 Dewletan
Lê te ava kir çend Kurdistan?
Şerm nîne derdkebî li kolanan?
Kurdo Xwelîsero, bindesto
Pêxas û belengazo
Tî û birçîyo
Welatê te bûye hewar û gazî
Şîn û girî
Lê tu çî dixwezî
Pê paşîya xwe tezî?

Hesenê Mehmed Celîlov
Bajarê Çimkentê, Komara Qazaxîstanê

AMÊDÎ: Bombedaranên Tirkîyeyê jiyana xelkê dijwar kiriye

Artêşa Tirkîyeyê bi hinceta hebûna gerîlayên PKK'yê gelek deverên Herêma Kurdistanê

bombedaran dike.

Vê yekê jî rewşa gundiyan li deverê dijwar kiriye û ji Hikûmeta Herêma Kurdistanê dixwazin ku çareyekê ji rewşa wan re bibîne.

Balafirên keşfê yên dewleta Tirkîyeyê bi şev çiyayên Metînayê yê navçeya Amêdîyê ya parêzgeha Dihokê bi dijwarî bombedaran kirin.

Bombedaranên artêşa Tirkîyeyê zîyanên mezin dide jîngeh û daristanan.

Yek ji mexdûrê vê bombedaranê Elî Bergarî ji Rûdawê re axivî û got:

“Pezên me hemû li vir bûn, agir ji her du alîyan ve belav bû. Eger em negihîştiban, dê 150 pez û 6 dewarên min şewitîban. Em ji hikûmeta herêmê dixwazin ku vê meseleyê çareser bike.”

Tirkîyeyê, di sê hefteyan borî de li herêma Amêdîyê 4 xalên leşkerî yê nû zêde kirine.

Ev xalên leşkerî li ser Sorê Sigêrê, çiyayê Reş, Elhu û Çalçelayê hatine bicihkirin.

Tê payekirin ku li herêmê zêdetir 500 leşkerên Tirkîyeyê hene û her ku diçe rewşa ewlehiyê li herêmê dijewartir dikin.

Ji ber bombedaran û zêdebûna hêza leşkerî, gundiyan li quntara Çiyayê Metînanê nîgeran in.

Karmendê bi navê Remzî Nehêlî jî wiha axivî:

“Rewşa me ya li vir pir xirab e. Bi taybetî gundiyan Sergelê, Guharzê, Kanê û Marstekê di rewşeke pir xirab de ne.”

Dewleta Tirkîyeyê di çarçoveya operasyona 2 salan a li Zap, Metîna û Avaşînê de, 17 xalên leşkerî li Herêma Kurdistanê ava kirine û bi berdewamî xalên leşkerî zêde dike.

Îsraîlê di operasyona bejahî ya ser Xezeyê de nasnameya 222 dîlan tespît kir

Hate ragihandin ku Îsraîlê şeva borî operasyoneke bejahî li ser Xezeyê pêk aniye û di wê operasyonê de kariye nasnameyên 222 Îsraîlîyan ji aliyê Hamasê ve hatine revandin tespît bike.

Artêşa Îsraîlê ragihandîye ku ji bo tespîtîkirin û tunekirina şaneyên komên çekdarên li Şerîda Xezeyê û wergirtina agahiyan derbarê dîlên Îsraîlî de şeva borî operasyoneke bejahî hatiye kirin. Hate ragihandin ku heta niha nasnameyên 222 dîlên di destê Hamasê de hatiye tespîtîkirin.

Berdevkê Artêşa Îsraîlê Daniel Hagari eşkere kir ku heta niha nasnameya 222 dîlên Îsraîlî hatiye tespîtîkirin û malbatên wan hatine agahdarkirin. Herwiha Hagarî daye zanîn ku ew dê ji bo bi awayekî ewle kesên hatine revandin vegeştin, ew ê her cûre xebatên leşkerî, îstixbarî û siyasî bidomînin.

Aslîka Qadir îro li Stockholmê di nav hezkiriyên xwe da bû

Sitranebêja bi nav û deng, hezkiriya ber dilê kurdan, xwediya sitrana “Welatê me Kurdistan e, cî meskenê me kurdan e, welat ji me ra ruh û can e, kurd hemû bira ne”, Aslîka Qadir îro li Stockholmê bû.

Kurdên her çar perçeyên Kurdistanê Aslîka Qadir bi dengê wê yê xweş û bi taybetî jî bi sitrana wê “Welatê me Kurdistan e” nas dikin.

Hetanî nuha me Aslîka Qadir bi dengê wê yê xweş nas dikir, lê ew ne tenê sitranbêjeka mezin e, ew di eynî wextê da qelemeke xurt e jî.

Aslîka Qadir, bi nivîsandina bîranînên xwe (Jiyan û bîraanîn, welatê me Kurdistan e) îspat kir ew him sitranbêjeka mezin e, him jî xwediya qeleke xurt e.

Bîranînên Aslîka Qadir di nav kurdan da deng da ye. Di medyya sosyal da gelkî qala bîranînên wê tê kirin, pesnê sitîla wê, wêrekîya wê tê dayin.

Bîranînên Aslîka Qadir ne tenê serpêhatiyên jinekê ne, di eynî wextê da beşekî tarîxa kurdên Sovyetê û Êrmenîstanê ye jî. Bi saya bîranînên wê emê gelek kesan nas bikin, gelek tiştê hetanî nuha nedihat zanîn fêr bibin.

Çimkî Aslîka Qadir him aktor, him jî şahida tarîxa kurdên Sovyetê ya demekê ye.

Asê xanim îro li Stockholmê li Kitêbxaneyê Kurdî kitêba xwe da naskirin û bi zarekî wek gezo şîrîn qala hin serpêhatî û jiyana xwe kir.

Gava meriv li Asê xanimê gudaîrî dikir meriv tavilê ferq dikir ew jineka kibar, minewer, zana, zarşîrîn, întellektuel, nuktedan û dildareka millet û welatê xwe ye.

Hin kesê meriv ji dîr va nas dike, dema meriv dibîne, lê gudaîrî dike, meriv xeyalîkeştî dibê, dibêje xwezî min nedîta.

Lê bi naskirin û gudaîrkirina Aslîka Qadir ez pir kêfxweş û dilşa bûm, min got xwedê kir min ev jina zana. Întellektuel ji nêz va dît û nas kir.

Xanimê li zanîngeha Êrîvanî Fakulteya rojhi-

Min û xanima xwe bi jina zana ra bîstekê sohbet kir û bi hev ra çend

risim girtin. Xanimê kitêba xwe ji min ra îmze kir.

Min kitêb nexwendîye, lema jî nikanim tiştêkî li ser naveroka wê bibêjim.

latnasiyê beşa farisî qedandîye. Mamoste û pispora edebîyata êrmenkî ye. Farisî, darî baş zane, di nabêna salên 1985-1987a da li Afganîstanê tercumanîya darî-rûsî kiriye. Keçek (Stêlla) û lawekî (Arman) wê heye. Di şerê azerî û êrmenîyan ê Qerebaxê da mecbûrî koçberiyê bû, nuha li Almanyayê, li bajarê Nurnbergê dijî.

Lê tiştên li ser kitêbê hatine nivîsîn û tiştê ci semînera îro da min lê gudaîrî kirin, bîranînên Aslîka Qadir berheme hêjayî pesin û teqdîrê ye.

Belkî tu jineka kurd hetanî nuha xatirayên hewqas bi cesaret, bêsan-sor nenivîsî ye.

Kitêb 415 rûpel e, weşanxaneyê Avestayê çap kiriye. Di dawîya kitêbê da albumek dewlemend heye.

Îro salvegera şeşemîn a destana Pirdê ye

Şeş sal berî naha dema çekdarên milîsên Iraqê bi çekên pêşketî û bi alîkariya grubeke navxweyî û welatên herêmî xwestin bi rêya Pirdê ve bigihin Hewlêr a paytext, lê li wê eniyê rastî berevaniyekî bihêz û bêhempa ya Pêşmerge hatin û bi sedan çekdar ji wan hat kuştin û gelek bi tundî hatin têkşikandin. Îro 20.10.2023yê ango salvegera şeşemîn a destana Pirdê ye, ku piştî êrîşa ser bajarê Kerkûkê ya 16ê cotmeha 2017ê ya ji aliyê milîsên Heşdî Şeibî ya bi alîkariya hêzeke navxweyî pêkhat, milîsên Iraqê ji Pirdê ve hewla êrîşa ser Hewlêrê dan, lê hêzên Pêşmergeyên Kurdistanê wê rojê bersiva êrîşên li dû hev dan û hemû ew êrîş

têkşikandin. Di wî destanê de tankeke Ambraz a Amerîkayê ku yek ji tankên herî bihêz ê cîhanê ye û Heşdî Şeibî li hember hêzên Pêşmerge bikartanî ku xwe bigehînin Herêma Kurdistanê. Lê ji aliyê Pêşmerge ve hat teqandin û di wî şerî de bi sedan çekdarên grubên wan milîsan hatin kuştin û

destana Pirdê bi xwîna 6 Pêşmergeyên şehîd û hejmarek birîndaran ve hat tomar kirin. Ew destana piştî xiyaneta 16ê cotmehê, bû moraleke bilind ji bo xelkê Kurdistanê û piştî hêzên Pêşmergeyên Kurdistanê, li Sihêla jî gelek bi tundî êrîşên neyarên Kurdistanê têkşikandin.

Ercan Çağlayan: Yüzyıllık muhasebe...Türkiye Cumhuriyeti'nin Kürtçe politikaları

(Övvəli ötən sayımızda)

Türkçe dışındaki dillerin tasfiyesi ve Türkçenin yaygınlaştırılması için başvurulmuş yollardan bir diğeri de Soyadı Kanunu ile iskân ve zorunlu göç politikalarıdır. 1934 yılında kabul edilen 2525 sayılı Soyadı Kanunu'nun 3. maddesi "rütbe ve memuriyet, aşiret ve yabancı ırk ve millet isimlerinin" soyadı olarak kullanılmasını yasaklamıştır. Bu maddeyle Kürt vatandaşların Kürtçe soyadı alması engellenmiştir. Soyadı Kanunu dışında, 14 Haziran 1934 tarihinde çıkarılan İskân Kanunu, Dâhiliye Vekili (İçişleri Bakanı) Şükrü Kaya'nın deyişiyle, "tek dille konuşan, bir düşünen, aynı hissi taşıyan bir memleket yaratmak" için çıkarılmış önemli bir yasaydı. Bu yasayla bir taraftan Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelere Türk nüfus iskân edilirken, diğer taraftan Vilayet-i Şarkîye'deki Kürtler Batı vilayetlerinde Türklerin arasına serpiştirilerek Kürtlerin asimile edilmesi amaçlanıyordu. İskân Kanunu sonrasında tedavüle koyulan politika ve pratiklerle Kürtçenin kamusal alandan silinmesine dönük büyük çaba harcandığı tarihin tescilindedir. Son olarak, Umumi Müfettişlik bölgelerinde "Türkçenin dışında dil konuşanların" İskân Kanunu ile Vilayetler İdaresi Kanunu'na muhalefetten cezalandırılması da Türkçenin yaygınlaştırılması için başvurulmuş yollardan biriydi.

Vatandaş Türkçe konuş kampanyası

13 Ocak 1928'de Darülfünun Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti'nin başlattığı "Vatandaş, Türkçe konuş!" kampanyası da Kürtçenin baskı altına alınmasında önemli bir kilometre taşı olmuştur. Kampanyayla hem gayrimüslimler hem de anadili Türkçe olmayan Müslüman topluluklar kamusal alanlarda Türkçe konuşmaya zorlanarak Türkçenin yaygınlaştırılması amaçlanmıştır. 1928'de kabul edilen "Türkleştirme Genelgesi"nde yer alan "yabancı lehçelerle görüşen köyler"den küçük dağınık olanları "civar Türk köylerine" dağıtılacaktır (md. 3) ve "bilhassa kadınlar arasında" Türkçenin yaygınlaştırılmasına çalışılacak, "Türk kızlarının Türkçe konuşmayan köylülerle evlendirilmesi teşvik" edilecek, "Türkçe bilmeyen köylü kadınları şehirlere celbedilerek Türk evlerine münasip hizmet ve suretlerle yerleştirilecektir" maddeleri, devletin Kürtçe konuşanlara tahammül bile edemeyeceğini ortaya koymaktadır.

Sözü edilen Türkleştirme politikalarına bağlı olarak

Türkçe dışındaki dillerde yayın ve matbuat yasaklarının da sıklıkla gündemde olduğunu ve hususens Kürtçe söz konusu olduğunda mevzu bahis yasakların yoğun bir biçimde

karşımıza çıktığını ifade etmek gerekiyor. Kürtler, Kürtçe ve Kürdistan'a yönelik baskı ve yasaklar, bilhassa 1925 Şeyh Said hadisesi ile 1931 tarihli ve 1881 sayılı Matbuat Kanunu'nun kabulünden sonra artarak devam etti. Sözü edilen konularla ilgili olarak yasaklanan eserlerin yasaklanma nedenlerine bakıldığında, eserlerin tamamının, "zararlı yazılar/sözler içermesi", "Kürtçülük propagandası yapma" ve "Türkiye aleyhine yazılar ihtiva etme" nedenleriyle yasaklandığı görülmektedir. Türkçe dışındaki dillere uygulanan yayın ve matbuat yasaklarına dair örneklerle ve tartışmalara, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinde, TBMM zabıtlarında, Belediye Meclis Kararlarında, Türk Ocakları kurultay zabıtlarında, Halkevleri çalışma talimatnamelerinde ve en nihayetinde 1931 tarihli Matbuat Kanunu'nda sıklıkla tesadüf etmek pekâlâ mümkündür.

Tek partili Cumhuriyet, Türkiye'de başta Kürtçe olmak üzere Türkçe dışındaki diğer dilleri tasfiye etmek için zorunlu eğitim, basın, Türk Ocakları, Millet Mektepleri, Halkevleri, Halkodaları, Kız Enstitüleri, Köy Enstitüleri, Umumi Müfettişlikler, zorunlu iskân vb. gibi çok sayıda kurum, kuruluş ve pratikle çaba harcıyordu. Bunun yanında Türkçenin yaygınlaştırılması için Türkçe dışındaki dillerle konuşanların memurluğa alınmaması, para ve hapis cezalarına çarptırılması ve bahsi geçen dillerin kamusal alandan tamamen tasfiye edilmesi gibi çok radikal uygulamalara imza atıldığını vurgulamak gerekir. Bu politikanın bir neticesi olarak Kemalist Cumhuriyet, tek parti iktidarında Türkçe dışındaki dillere dair matbu ne varsa koyu bir yasaklama politikası uygulamıştır. Söz konusu dönemde Kürtçe, Rumca, Ermenice ve Türkiye'de konuşulan diğer dillerde yayımlanmış olan çok sayıda

kitap ve dergi yasaklanmıştır. Bu uygulamaların tamamı Türkiye'de Türkçenin yaygınlaşmasına ve buna karşılık Kürtçenin kamusal hayattan silinmesine yönelik uygula-

malar olduğu söylenebilir.

Demokrat Parti iktidarından Ak Parti iktidarına (1950-2002)

Malum olduğu üzere, çeyrek yüzyıllık CHP iktidarından sonra başa gelen Demokrat Parti döneminde Kürtlere dönük politikalarda görece bir yumuşama söz konusu olsa da Kürtçe üzerindeki asimilasyon politikaları hız kesmeden devam etmiştir. DP döneminde yürürlükte olan anayasa, yasa ve mevzuatın tamamı Kürtçenin inkârına dayanıyordu ve başta Kürtçe eğitim ve yayın olmak üzere hayatın hiçbir alanında Kürtçeye yer vermiyordu. Bunun en güzel örneği ise Türkiye dışında Kürtçe yazılan her türden evrakın Türkiye'ye girişinin yasaklanmasına dair onlarca Bakanlar Kurulu kararıdır. Ayrıca, Diyarbakır'da yayın yapan İleri Yurt gazetesinde 31 Ağustos 1959 tarihinde Musa Anter tarafından yayımlanan "Qimil" isimli Kürtçe şiirin, Ankara Hükümeti'nin çok sert tavrıyla karşılaştığı ve konunun yargıya taşındığı hadise de devletin Kürtçeye yaklaşımını açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

Yer adları da Türkleştiriliyor

Kemalist Türkiye'de benimsenen dil politikalarında önemli bir yer işgal eden mevzuların biri de yer adlarının Türkleştirilmesidir. Türkiye'de yer adlarının Türkleştirilmesi mevzusu İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin iktidarına dek uzansa da asıl Türkleştirme politikaları Cumhuriyet devrinde olmuştur. Bu bağlamda, Cumhuriyet'in ilk yıllarında çok sayıda yer isminin idari kararlarla Türkleştirildiğini müşahade etmekteyiz. Bununla birlikte, Türkiye'nin Batı Ege ve Güneydoğusundaki şehir ve köylere dair ilk yer adları listelerinden biri İçişleri Bakanlığı tarafından 1928 yılında yayımlandı. Bu listede, çok sayıda eski Rum, Ermeni ve Kürt köy-

lerinin isimleri Türkleştirildi. Daha sonra tek parti döneminde çok sayıda köy ve kaza ismi değiştirildi. Bu bağlamda 1936 tarihinde kabul edilen İller Kanunu'nda Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde Türkçe olmayan yer isimlerinin Türkçe isimlerle değiştirilmesi şart koşuluyordu. 1940 yılında ise İçişleri Bakanlığı'nın çıkardığı 8589 sayılı genelge ile yabancı dilde veyahut orijinal yer isimlerinin Türkçe isimlerle değiştirilmesi resmileşti. Bu tarihten itibaren Anadolu'da Türkçe olmayan binlerce yer ismi Türkleştirildi. Bilhassa Kürtçe, Arapça, Rumca, Lazca, Ermenice ve diğer dillerdeki yer isimlerinin yoğunlukta olduğu Doğu, Güneydoğu ve Karadeniz bölgelerindeki yer isimleri değiştirildi. 10 Haziran 1949 tarihinde kabul edilen 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu ile "il ve ilçelerin kurulması ve adlarının değiştirilmesi" İçişleri Bakanlığı'nın uhdesine verildi. Bu kanun gereği Türkçe dışındaki diğer dillerin yanı sıra Kürtçe çok sayıda yer ve yerleşim birimi ismi değiştirildi. Kuşkusuz, yer isimlerinin Türkleştirilmesiyle ilgili en kapsamlı adım Demokrat Parti döneminde atıldı. 1950'lerin ikinci yarısından itibaren Türkleştirme adeta siyasi iktidarları aşan bir "devlet politikası" olarak benimsendi. 1957 yılında Bakanlar Kurulu kararnamesiyle 'Ad Değiştirme İhtisas Kurulu' tesis edildi ve bilhassa 1960 ve 1980 askeri darbelerinden sonra binlerce "Türkçe olmayan" yer ismi değiştirildi. 1960 darbesinden sonra daha ziyade Batı Anadolu'daki Yunanca ve Ermenice yer isimleri değiştirilirken, 1980'den sonra ise bilhassa Kürt coğrafyasındaki Kürtçe, Ermenice, Arapça ve Süryanice yer isimleri Türkleştirildi.

Cemal Gürsel 'Kürdüm diyenin suratına tükürülmeli'

27 Mayıs 1960 darbesinden sonra Kürtçeye dair baskılar artarak devam etti. Bu minvalde Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, Kürt diye bir milletin olmadığını ve Kürdüm diyenin suratına tükürülmesi gerektiğini söyleyerek Kürtler ve Kürtçe üzerindeki baskıların artmasının fişğini çekti. 1961'de devletin desteğiyle Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü kurularak yayınlanan dergi ve kitaplarda Kürt diye bir milletin olmadığı Kürtçenin de Türk lehçelerinden biri olduğu söylemi yaygınlaştırmaya çalışıldı. Enstitünün bahse konu söylemi 2000'li yıllara dek yüksek sesle devam ettiyse de, devletin 2000'li yıllardaki görece reform politikalarına bağlı olarak sonraki

yıllarda bu söylemin zayıfladığı görülmektedir.

27 Mayıs 1960 darbesinin akabinde, 1961 yılında Milli Birlik Komitesi'nin, Devlet Planlama Teşkilatı'na hazırlattığı ve Bakanlar Kurulunca kabul edilen Devletin Doğu ve Güneydoğu'da Uygulayacağı Kalkınma Programının Esasları başlıklı raporda, ekseriyetle Kürtlerin yaşadıkları Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde Türk dilini ve kültürünü yaymak için "medeniyet merkezi olacak" yatılı okulların kurulmasının gerekli olduğu belirtiliyordu. Bu öneri üzerine 5 Ocak 1961 tarihinde TBMM'de kabul edilen 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'yla Yatılı Bölge Okulları'nın (YİBO) açılması kararlaştırılmış ve 1962 yılında ilk yatılı bölge okulları açılmıştır. Aynı kanuna dayanılarak hazırlanan Bölge Okulları Yönetmeliği'nde Bölge Okulları'nın amaçlarından biri de "belli köylerde Türk dilini ve kültürünü yayma faaliyetine yardımcı olmak" idi. Bu amacından dolayı yatılı bölge okulları ekseriyetle Kürt coğrafyasında açılmış ve birkaç isim değişikliğine rağmen yatılı okullar, bugüne dek bölgedeki asimilasyon faaliyetlerini sürdürmüştür.

Kürt Sorunu nedeniyle kapatılan ilk partiler

1970-1992 arasında faaliyet sürdüren partilerden Türkiye İşçi Partisi (TİP), Türkiye Emekçi Partisi (TEP), Türkiye Birleşik Komünist Partisi (TBKP) ve Sosyalist Parti (SP) Kürtlerin dil ve kimliklerinin "varlığını" tanıdıkları için "Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bölmek", "Ülkede azınlıklar bulunduğunu ileri sürmek, azınlık yaratarak millet bütünlüğünün bozulmasını amaçlamak" ve "Partiyi bölge ve ırk esasına dayandırmak" gerekçeleriyle kapatıldı.

5 Mayıs 1972 tarihinde çıkarılan 1587 sayılı Nüfus Kanunu'nun 16. maddesinde yer alan "millî kültürümüze, ahlâk kurallarına, örf ve âdetlerimize uygun düşmi(e)yen veya kamuoyunu inciten adlar konulmaz" maddesi ile çocuklara Kürtçe isim verilmesi engellenmiştir.

12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra kabul edilen 1982 Anayasası'nda yer alan "(Devletin) dili Türkçedir" maddesiyle ilk defa anayasaya anadil yasağı girmiş oldu. Anayasanın "Düşüncelerin açıklanmasında ve yayınlanmasında kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dil kullanılmaz", "(...)

(Davamı səh. 18-də)

Ercan Çağlayan: Yüzyıllık muhasebe...Türkiye Cumhuriyeti'nin Kürtçe politikaları

(Əvvəli səh. 17-də)

Türkçeden başka hiçbir dil eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına anadilleri olarak okutulamaz ve öğretilmez” ve “Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlı herkes Türk'tür” maddeleri hem Kürtlüğü, hem de Kürtçeyi inkâr ediyordu. Daha açık bir ifadeyle, söz konusu maddeler, Kürtçenin öğretilmesine hiçbir şekilde imkân tanııyordu.

1982 Anayasası: Kürtçe isimler de yasak

1982 Anayasası'ndan sonra kabul edilen nüfus, siyasi partiler, seçim ve dernekler kanunu da Kürtçeyi hayatın her alanında yasaklıyordu. Bu bağlamda, “Çocuğun adını ana ve babası koyar. Ancak, milli kültürümüze (...) uygun düşmeyen (...) adlar konulamaz”, “(...)

Aday adayları Türkçeden başka dil ve yazı kullanamazlar”, “(Siyasi partiler, faaliyetlerinde) Türkçeden başka dil kullanamazlar”, “(...) seçim propagandalarında Türkçeden başka dil ve yazı kullanılması yasaktır” ve “(...) dil farklılığına dayanarak azınlıklar bulunduğunu ileri sürmek veya Türk Dilinden veya kültüründen ayrı dil ve kültürleri korumak, geliştirmek ve yaymak suretiyle azınlık yaratmak (...) amacıyla dernek kurmak yasaktır” maddelerinin, Kürtçeyi hayatın tamamından silmeyi hedeflemiş olduğu tartışma götürmez bir gerçektir. Özellikle 21 Ekim 1983 tarihinde kabul edilen 2932 sayılı “Türkçeden Başka Dillerde Yapılacak Yayınlar Hakkında Kanun”un “Türk Devleti tarafından tanınmış bulunan devletlerin birinci resmî dilleri dışındaki herhangi bir dille düşüncelerin açıklanması, yayılması ve yayınlanması yasaktır” maddesi ile “Türk vatandaşlarının anadili Türkçedir” maddesi, Türkiye'de Kürtçeyi, özel hayatta bile yasaklıyordu. 2932 sayılı yasa, Türk vatandaşlarının anadilinin Türkçe olduğunu ilan etmekte ve başka bir dilin bir anadil olarak kullanımına ilişkin her türlü etkinliği yasaklamakta ve Türkçe dışında herhangi bir dilde plak, teyp ve görsel-işitsel malzemeyi yasadışı saymaktaydı. 2932 sayılı yasa 1991 yılında iptal edilmiş olmakla birlikte, Türkçe hala Anayasaya göre tek resmi dil durumundadır ve eğitimde, medyada, siyasi hayatta ve birçok başka alanda başta Kürtçe olmak üzere Türkçe dışındaki diğer dillerin kullanımına ilişkin hala birçok kısıtlama bulunmaktadır.

1990'lardan 2010'lu yıllara dek çok sayıda Kürt Partisi “devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü

bölmek”, “ülkede azınlıklar bulunduğunu ileri sürmek, azınlık yaratarak millet bütünlüğünün bozulmasını amaçlamak”, “partiye bölge ve ırk esasına dayandırmak” ve “Türkçe dışındaki dillerde siyasi propaganda yapmak” gibi gerekçelerle kapatıldı. 1980-2010 yılları arasında Kürt partilerine ilave olarak çok sayıda gazete, dergi, kitap, kaset, plak, CD, TV, radyo ve internet sitesi kapatılmış/yasaklanmıştır. Bahse konu ürünleri üreten, temin eden ve yayan çok sayıda kişi de para ve hapis cezalarına çarptırılmıştır.

Ak Parti dönemi (2002-2023)

AK Parti iktidarının Kürtçeye dönük politikaları iki dönem halinde ele alınabilir. Birinci dönem 2002-2015 arası olup AB reformları çerçevesinde Kürt dilinin kısmi olarak tanındığı bir dönemdir. Bu dönemde 2001-2009 yılları arasında AB uyum paketleri çerçevesinde yapılan çok sayıda reformla Kürtçenin önündeki birtakım engeller kaldırıldı ve Kürtçenin eğitimde, siyasette, medyada, matbuatta, basında ve gündelik hayatta kullanılması mümkün kılındı. 2002'de olağanüstü halin kaldırılması, 2004'te Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin ve 2012'de de özel yetkili mahkemelerin kapatılması, Kürt dili ve kültürünün görece bir nefes almasını sağladı. Yargı alanındaki bu reformlar dışında anayasa ve yasalarda Kürt dili ve kültürünün önündeki birçok yasak ve engel de tedricen ortadan kaldırıldı. Bu meyanda; a. Anayasadaki “(...) kanunla yasaklanmış olan bir dil kullanılamaz” maddesi anayasadan çıkarıldı (2001). b. “... azınlıklar bulunduğunu ileri sürmek veya Türk dilinden ve kültüründen ayrı dil ve kültürleri korumak, geliştirmek veya yaymak” amacıyla dernek kurma yasağı kaldırıldı (2002). c. “Anadilde yayın”, “Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları yerel dil ve lehçelerde yayın yapılabilir” mümkün hale geldi (2002). Fakat yasal ve bürokratik engellerden dolayı “anadilde yayın” ancak 2004'te mümkün olabildi. 2004'te yapılan son yasal değişiklikle Haziran 2004'te günde 35 dakika yayın imkânı tanındı. Tam gün yayın ancak Ocak 2009'da TRT 6 (Kurdî)'in açılmasıyla hayatımıza girdi. d. “... yerel dil ve lehçelerde...” özel kurslar açılmasına izin verildiyse de (2002) yasal ve bürokratik nedenlerden dolayı uzun bir süre kursların açılması engellendi. Tüm engellemeleri ortadan kaldırmak için hükümet gereken değişiklikleri yaptı ve

bunun neticesinde ilk özel Kürtçe dil kursu Batman'da 2003'te açıldı. e. 2003'te yapılan değişiklikle “Kürtçe isim koyma yasağı” kaldırıldıysa da bazı nüfus müdürlükleri/memurları, nüfus cüzdanlarına Kürtçe isim yazmama ısrarını sürdürdü.

Yasaların demokratikleşmesi yetmiyor

Hükümetin AB uyum yasaları gereğince tedavüle koyduğu tüm demokratik girişimlere rağmen uzun bir süre bürokrasi, eski yasaçtı ve otoriter düzeni sürdürmekten yana tavır koydu. Bu nedenle reformların yoğun bir biçimde gerçekleştirildiği 2001-2009 yılları arasında, sözü edilen demokratik reformlara rağmen Kürt dili ve kültürü baskı altında tutulmaya devam edildi. Bu cümleden olarak, davet edildikleri ABD'de sekiz dilde şarkı söyleyen Diyarbakır Sur Belediyesi Çocuk Korosu'ndan üç çocuğa, 1940'ta yazılmış “Ey Raqîp” adlı Kürtçe bir marş okudukları için “terör örgütü propagandası yapmak”tan beş yıl istemiyle dava açıldı ve koroda görev alan öğretmene on ay ceza verildi. Sözü edilen yıllarda “Hapiste annesiyle Kürtçe konuşmak”, “cep telefonu sokakta Kürtçe konuşmak”, “parka Kürtçe çiçek adı vermek”, “Kürtçe bayram tebriği yollamak”, “Türkçe seçim konuşması yaparken arkaya dönüp Kürtçe su istemek”, “q, w, x harflerini kullanmak” “oğullarının mezarına Kürtçe ‘Şehidin ruhuna el fatiha’ yazdırmak” vb gibi çok sayıda olay adli ve idari takibata uğradı. İlave olarak, Diyarbakır Sur Belediye Başkanı Abdullah Demirbaş, turizm broşürlerini beş dilde (Türkçe, Kürtçe, Ermenice, Süryanice, İngilizce, Rusça) bastırınca Danıştay tarafından görevden alındı.

Çözüm Süreci'nde Kürt dilinin önündeki engeller kalktı

Kürtçenin basında, medyada, akademide, okullarda, matbuatta, gündelik hayatta ve kamusal alanın diğer tüm alanlarında görünür olması, 2009 ile 2015 yılları arasında tedavüle koyulan demokratikleşme reformlarıyla mümkün olabilmıştır. Diğer bir ifadeyle, Temmuz 2009'da yürürlüğe konulan “Millî Birlik ve Kardeşlik Projesi” ve 2013'te başlatılan “Çözüm/Barış Süreci” Kürt dili ve kültürünün önündeki çok ciddi engellerin kaldırılması anlamına geliyordu. Bu bağlamda zikredilecek gelişmeler arasında TRT 6 (Şeş-Kurdî) adıyla tam gün yayın yapan Kürtçe tv ve radyo kanalının yayına başlaması, Anadolu Ajansı'nın Kürtçe yayın yapması, www.trtxeber.com adıyla Kürtçe haber

sitesinin açılması, Kürtçe mevlit okunması ve hutbe verilmesi ilk akla gelen gelişmelerdir. Ayrıca, Mardin Artuklu, Muş Alparslan, Dicle, Bingöl, Van Yüzüncü Yıl ve Siirt üniversitelerine bağlı Türkiye'de Yaşayan Diller Enstitüsü ve Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde Kürt Dili ve Kültürü, Kürt Dili ve Edebiyatı ve Zaza Dili ve Edebiyatı adıyla yüksek lisans ve doktora eğitimi veren programlar açıldı. Yine, Mardin Artuklu, Muş Alparslan ve Bingöl üniversitelerinde Kürt Dili ve Edebiyatı; Bingöl ve Munzur üniversitelerinde ise Zaza Dili ve Edebiyatı adıyla lisans programları açıldı. İlköğretim Kurumları Haftalık Ders Çizelgesinde yapılan değişiklikle seçmeli dersler arasında haftada iki saatlik Yaşayan Diller ve Lehçeler dersi konuldu. Bu değişiklik kapsamında Kürt öğrenciler ilköğretimde Kurmancî ve Zazakî dersleri almaya başladı. Seçim Kanunu'nda yapılan değişiklikle partilerin ve adayların Kürtçe propaganda yapmalarının önündeki engel kaldırıldı. Yürürlüğe konulan demokratikleşme reformları çerçevesinde Kültür ve Turizm Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Türk Dil Kurumu ve belediyeler tarafından Kürtçe sözlük, Kur'an-ı Kerim mealı, divan ve diğer edebî eserler yayımlandı. Bunlara ilave olarak anadilde savunma, eski yer isimlerinin kullanılması, Kürtçe eğitim-öğretim yapan özel okulların açılmasının önündeki engel ve yasaklar kaldırıldı. Türkçe alfabede bulunmayan W, Q, X harflerinin kullanımının önündeki engel ve yasaklar kaldırılarak Kürtçe şahıs isimleri ve yer isimleri başta olmak üzere diğer tüm alanlarda Kürtçe harflerin kullanılması serbest oldu.

Çözüm süreci bitti devlet aslına rücu etti

AK Parti'nin Kürtçeye yönelik ikinci dönem politikaları 2015-2023 yılları arasındaki uygulamalarla tebellür etmiştir. Türkiye'de 2001-2015 yılları arasında yaşanan tüm bu görece demokratikleşme reformlarıyla Kürt dili ve kültürü ciddi manada görünür oldu ve buna bağlı olarak dilde ve kültürde ciddi gelişmeler yaşandı. Ancak 2015'te “Çözüm Süreci”nin sona erdirilmesi ve akabinde 15 Temmuz 2016 darbesinin yaşanmasıyla birlikte devlet, hızlı bir biçimde eski milliyetçi, merkezîyetçi ve asimilasyonist kodlarına dönüş yaptı. Bu sert dönüş, Kürt dili ve kültürü ile ilgili çok sayıda kazanımın yeniden yasak, inkâr ve cezayla karşılanması anlamına geliyordu. 2015'ten bugüne devletin

otoriter bir pozisyon benimsemesi, Kürtçenin basında, medyada, matbuatta, müzikte, tiyatrodan, akademide, okullarda, gündelik hayatta ve kamusal alanda yeniden kriminalize edilmesini beraberinde getirdi. Pek tabii olarak bu da, Kürtçenin yeniden ev içine hapsedilmesi demektir. Ancak radyo, televizyon, gazete ve bilhassa internet gibi kitle iletişim araçlarının mevcudiyetinin Kürtçenin her daim görünür olmasına imkân tanıdığını da not etmek gerekiyor.

Toparlamak ve özetlemek gerekirse, imparatorluk bakiyesi üzerine inşa edilen Kemalist Cumhuriyet'in yeni bir “ulus” yaratma fikri ve hedefi, Kürtçenin dışındaki dillerin yok edilmesi veya kamusal alanda görünür olmaması anlamına geliyordu. Bu da devletin diğer dillere karşı fiziksel şiddet dâhil birçok yola başvurusuyla sonuçlandı. Tek parti iktidarıyla birlikte benimsenen yasaklayıcı, asimilasyonist ve tek dillilik politikaları, yüzyılın sonunda imparatorluktan tevarüs eden birçok dilin kamusal hayattan çekilmesiyle ve en nihayetinde tarihten silinmesiyle sonuçlandı. Kemalist Türkiye'nin tek dillilik politikaları, ülkenin dil bakımından çoraklaşmasına sebebiyet verdi. Kuşku yok ki devletin tek dillilik politikasına en fazla maruz kalan dil Kürtçe olmuştur. Bahse konu dil politikası, Cumhuriyet tarihi boyunca bir devlet politikası olarak toplumsal hayatın her alanına uygulanacak şekilde tatbik edildi. Dile dönük asimilasyonist politikalar, süreç içerisinde hayatın diğer alanlarına da teşmil edildiğinden bu durumun yol açtığı devasa sorunlar tarihin tescilindedir. 2000'li yıllarda AK Parti iktidarında Avrupa Birliği uyum süreci çerçevesinde Kürtçe ile ilgili göz ardı edilemez ölçüde önemli kazanımlar elde edildiyse de, 2015'ten sonra devletin yeniden fabrika ayarlarına dönüp, otoriter, milliyetçi ve asimilasyonist bir pozisyon takınması, Kürtçenin yeniden kriminalize edilmesiyle sonuçlandı. Günün sonunda, tam bir asırlık tecrübe, Kürtçenin anayasa ve yasalarda güvence altına alınmadığı müddetçe; kaybolma, kriminalize edilme, ötekileştirme, tanınmama ve normalleş(e)meme gibi bir pozisyonla her daim karşı karşıya kalacağı gerçeği izahtan varestedir.

Doç. Dr. Ercan Çağlayan, Muş Alparslan Üniversitesi.

**Bu yazı, 2021 yılında HEZKURD için hazırlanan “Türkiye Cumhuriyeti'nin Kürtçe Politikaları” raporunun gözden geçirilmiş ve kısaltılmış halidir

LÜĞƏTLİ ƏLİFBA-ALFABÊYA BI FERHENG

Aa

av

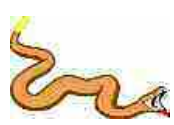
Ev çîye? Ev **a**ve.
Bu nêdir? Bu sudur.
Что это? Это вода.
What is it? It is water.

dir**a**n

Ev çîye? Ev dir**a**ne.
Bu nêdir? Bu dişdir.
Что это? Это зуб.
What is it? It is a tooth.

a**g**ir

Ev çîye? Ev **a**gire.
Bu nêdir? Bu oddur.
Что это? Это огонь..
What is it? It is fire.

m**a**r

Ev çîye? Ev m**a**re.
Bu nêdir? Bu ilandır.
Что это? Это змея..
What is it? It is a snake.

Bb

b**i**zin

Ev çîye? Ev **b**izine.
Bu nêdir? Bu keçidir.
Что это? Это коза.
What is it? It is goat.

b**a**lon

Ev çîye? Ev **b**alane.
Bu nêdir? Bu şardır.
Что это? Это шар.
What is it? It is a balon.

b**a**can

Ev çîye? Ev **b**acane.
Bu nêdir? Bu pomidordur.
Что это? Это помидор.
What is it? It is a tomato.

o**t**omob**i**l

Ev çîye? Ev o**t**omob**i**le.
Bu nêdir? Bu maşındır.
Что это? Это машина.
What is it? It is a car.

Cc

ta**c**

Ev çîye? Ev ta**c**e.
Bu nêdir? Bu tacdır.
Что это? Это корона.
What is it? It is a crown.

Ca**n**î

Ev çîye? Ev Ca**n**îe.
Bu nêdir? Bu daydır.
Что это? Это жеребенок.
What is it? It is a horse.

c**û**cik

Ev çîye# Ev **c**ûcike.
Bu nêdir? Bu cûcêdır.
Что это? Это цыпленок.
What is it? It is a chicken.

fin**C**an

Ev çîye# Ev fin**C**ane.
Bu nêdir? Bu fîncandır.
Что это? Это чашка.
What is it? It is a cup.

Çç

ç**a**v

Ev çîye? Ev **ç**ave.
Bu nêdir? Bu gözdür.
Что это? Это глаз.
What is it? It is an eye.

ç**ê**lek

Ev çîye? Ev **ç**êleke.
Bu nêdir? Bu inêkdir.
Что это? Это корова.
What is it? It is cow.

ç**a**ynîk

Ev çîye? Ev **ç**aynîke.
Bu nêdir? Bu çaynikdır.
Что это? Это чайник.
What is it? It is a teapot.

ç**a**kûç

Ev çîye? Ev **ç**akûçe.
Bu nêdir? Bu çekicdir.
Что это? Это молоток.
What is it? It is hammer.

Dd

de**f**ter

Ev çîye? Ev **d**eftere.
Bu nêdir? Bu dəftərdır.
Что это? Это тетрадь.
What is it? It is a copybook.

d**a**r

Ev çîye? Ev **d**are.
Bu nêdir? Bu ağacdır.
Что это? Это дерево.
What is it? It is a tree.

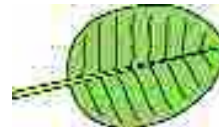
de**s**t

Ev çîye? Ev **d**este.
Bu nêdir? Bu əldır.
Что это? Это ладонь.
What is it? It is a hand.

di**l**

Ev çîye? Ev **d**ile.
Bu nêdir? Bu ürəkđır.
Что это? Это сердце.
What is it? It is a heart.

Ee

be**l**g

Ev çîye? Ev **b**elge.
Bu nêdir? Bu yarpaqđır.
Что это? Это лист.
What is it? It is a leaf.

e**l**ok

Ev çîye? Ev **e**loke.
Bu nêdir? Bu hinduşqadır.
Что это? Это индюк.
What is it? It is a turkey.

k**e**r

Ev çîye? Ev **k**ere.
Bu nêdir? Bu ulaqđır.
Что это? Это осёл.
What is it? It is a donkey.

ze**b**eş

Ev çîye? Ev **z**ebeşe.
Bu nêdir? Bu qarpızdır.
Что это? Это арбуз..
What is it? It is a water melon.

Êê

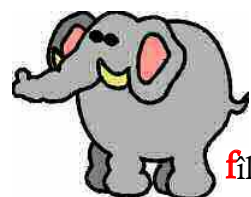
ê**l**eg

Ev çîye? Ev **ê**lege.
Bu nêdir? Bu jiletđır.
Что это? Это жилет.
What is it? It is a jumper.

h**ê**k

Ev çîye? Ev **h**êke.
Bu nêdir? Bu yumurtadır.
Что это? Это яйцо.
What is it? It is an egg.

Ff

f**i**l

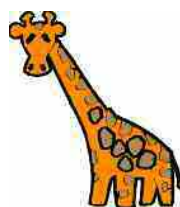
Ev çîye? Ev **f**ile.
Bu nêdir? Bu fildir.
Что это? Это слон.
What is it? It is an elefoant.

f**i**rok

Ev çîye? Ev **f**iroke.
Bu nêdir? Bu təyyarəđır.
Что это? Это самолёт.
What is it? It is a plane.

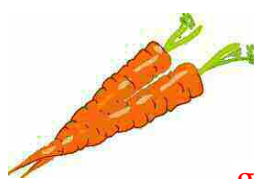
f**i**nd

Ev çîye? Ev **f**inde.
Bu nêdir? Bu şamdır.
Что это? Это свеча.
What is it? It is a candle.

ze**r**a**f**e

Ev çîye? Ev ze**r**a**f**eye.
Bu nêdir? Bu zürafəđır.
Что это? Это жираф.
What is it? It is a giraffe.

Gg

g**i**zêr

Ev çîye? Ev **g**izêre.
Bu nêdir? Bu kökdür.
Что это? Это морковь.
What is it? It is a carot.

g**ê**zî

Ev çîye? Ev **g**êziye.
Bu nêdir? Bu süpürgəđır.
Что это? Это веник.
What is it? It is a broom.

g**o**re

Ev çîye? Ev **g**oreye.
Bu nêdir? Bu corabđır.
Что это? Это носки.
What is it? It is a stocking.

g**u**h

Ev çîye? Ev **g**uhe.
Bu nêdir? Bu qulaqđır.
Что это? Это уха..
What is it? It is an ear.

p**ê**

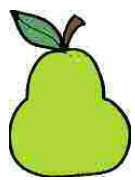
Ev çîye? Ev **p**êye.
Bu nêdir? Bu ayaqđır.
Что это? Это пятка.
What is it? It is a heel.

k**ê**r

Ev çîye? Ev **k**êre.
Bu nêdir? Bu bıçaqđır.
Что это? Это нож.
What is it? It is a knife.

LÜĞƏTLİ ƏLİFBA-ALFABÊYA BI FERHENG

Hh

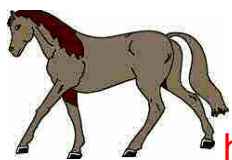
hirmê

hırç

Ev çîye? Ev hirmêye.
Bu nêdir? Bu armuddur.
Что это? Это груша.
What is it? It is a pear.

Ev çîye? Ev hırç.
Bu nêdir? Bu ayıdır.
Что это? Это медведь.
What is it? It is a bear.

hesp

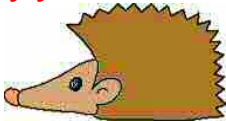
hêştir

Ev çîye? Ev hespe.
Bu nêdir? Bu atdır.
Что это? Это лошадь.
What is it? It is a horse.

Ev çîye? Ev hêştire.
Bu nêdir? Bu dævêdir.
Что это? Это верблюд.
What is it? It is a camel.

Jj

jûjî

roj

Ev çîye? Ev jûjiye.
Bu nêdir? Bu kirpîdir.
Что это? Это ёжик.
What is it? It is a hedgehog.

Ev çîye? Ev roje.
Bu nêdir? Bu günəşdir.
Что это? Это солнце.
What is it? It is the sun.

rojname

kevjal

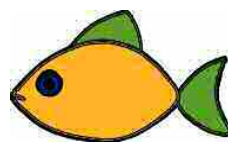
Ev çîye? Ev rojnameye.
Bu nêdir? Bu qəzetdir.
Что это? Это газета.
What is it? It is a newspaper.

Ev çîye? Ev keviale.
Bu nêdir? Bu xəçəngdir.
Что это? Это краб.
What is it? It is a crayfish.

Mm

mûz

masî

Ev çîye? Ev mûze.
Bu nêdir? Bu banandır.
Что это? Это банан.
What is it? It is a banana.

Ev çîye? Ev masîye.
Bu nêdir? Bu balıqdır.
Что это? Это рыба.
What is it? It is fish.

gamêş

meymûn

Ev çîye? Ev gamêşe.
Bu nêdir? Bu camışdır.
Что это? Это буйвол.
What is it? It is a buffalo.

Ev çîye? Ev meymûne.
Bu nêdir? Bu meymundur.
Что это? Это обезьяна.
What is it? It is a monkey.

Li

dil

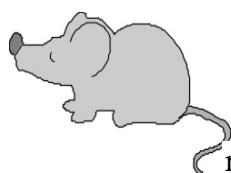
lepik

Ev çîye? Ev dile.
Bu nêdir? Bu ürəkdir.
Что это? Это сердце.
What is it? It is a heart.

Ev çîye? Ev lepîke.
Bu nêdir? Bu əlcəkdir.
Что это? Это перчатки.
What is it? It is gloves.

ling

miş

Ev çîye? Ev linge.
Bu nêdir? Bu qıçdır.
Что это? Это нога.
What is it? It is a leg.

Ev çîye? Ev mişke.
Bu nêdir? Bu siçandır.
Что это? Это мышь.
What is it? It is a mouse.

Îî

dîk

îsot

Ev çîye? Ev dîke.
Bu nêdir? Bu xoruzdur.
Что это? Это петух.
What is it? It is a cock.

Ev çîye? Ev îsote.
Bu nêdir? Bu bibardır.
Что это? Это перец.
What is it? It is a pepper.

gustîl

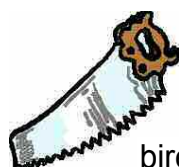

keştî

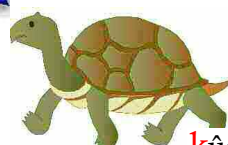
Ev çîye? Ev gustîle.
Bu nêdir? Bu üzükdür.
Что это? Это кольцо.
What is it? It is a ring.

Ev çîye? Ev keştîye.
Bu nêdir? Bu gəmidir.
Что это? Это пароход.
What is it? It is a ship.

Kk

birek

kûsî

Ev çîye? Ev bireke.
Bu nêdir? Bu mişardır.
Что это? Это пила.
What is it? It is a saw.

Ev çîye? Ev kûsiye.
Bu nêdir? Bu bağadır.
Что это? Это черепаха.
What is it? It is a tortoise.

kund

kevçî

Ev çîye? Ev kunde.
Bu nêdir? Bu bayquşdur.
Что это? Это сова.
What is it? It is an owl.

Ev çîye? Ev kevçiye.
Bu nêdir? Bu qaşıqdır.
Что это? Это ложка.
What is it? It is a spoon.

Ll

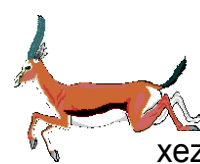
lêv

lîmor

Ev çîye? Ev lêve.
Bu nêdir? Bu dodaqdır.
Что это? Это губы.
What is it? It is a lip.

Ev çîye? Ev lîmone.
Bu nêdir? Bu limondur.
Что это? Это лимон.
What is it? It is a lemon.

xezal

kûlî

Ev çîye? Ev xezale.
Bu nêdir? Bu seyrandır.
Что это? Это джейран.
What is it? It is a deer.

Ev çîye? Ev kûliye.
Bu nêdir? Bu çeyirtkədir.
Что это? Это саранча.
What is it? It is a grasshopper.

Nn

nan

trên

Ev çîye? Ev nane.
Bu nêdir? Bu çörəkdir.
Что это? Это хлеб.
What is it? It is bread.

Ev çîye? Ev trêne.
Bu nêdir? Bu qatardır.
Что это? Это поезд.
What is it? It is a train.

hûrbivîn

reng

Ev çîye? Ev hûrbivîne.
Bu nêdir? Bu zərrəbindir.
Что это? Это лупа.
What is it? It is a magnifying-glass.

Ev çîye? Ev rene.
Bu nêdir? Bu boyadır.
Что это? Это краска.
What is it? It is a colour.

Oo

ode

otobûs

Ev çîye? Ev Odeye.
Bu nêdir? Bu otaqdır.
Что это? Это комната.
What is it? It is a room.

Ev çîye? Ev Otobûse.
Bu nêdir? Bu avtobusdur.
Что это? Это автобус.
What is it? It is a bus.

sol

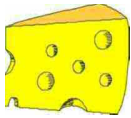
top

Ev çîye? Ev sOle.
Bu nêdir? Bu ayaqqabıdır.
Что это? Это обувь.
What is it? It is a shoe.

Ev çîye? Ev tOpe.
Bu nêdir? Bu topdur.
Что это? Это мяч.
What is it? It is a ball.

LÜĞƏTLİ ƏLİFBA-ALFABÊYA BI FERHENG

Pp

penîr

Ev çîye? Ev penîre.
Bu nədir? Bu pendirdir.
Что это? Это сыр.
What is it? It is a cheese.

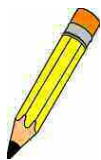
pîvaz

Ev çîye? Ev pîvaze.
Bu nədir? Bu soğandır.
Что это? Это лук.
What is it? It is an onion.

perçemek

Ev çîye? Ev perçemeke.
Bu nədir? Bu yarasadır.
Что это? Это летучая мышь.
What is it? It is a bat.

pênûs

Ev çîye? Ev pênûse.
Bu nədir? Bu qələmdir.
Что это? Это карандаш.
What is it? It is a pencil.

Qq

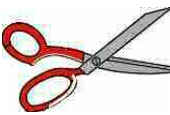

beq

Ev çîye? Ev beqe.
Bu nədir? Bu qurbağadır.
Что это? Это лягушка.
What is it? It is a frog.

Ev çîye? Ev qaze.
Bu nədir? Bu qazdır.
Что это? Это гусь.
What is it? It is a goose.

meqes

Ev çîye? Ev meqese.
Bu nədir? Bu qayçıdır.
Что это? Это ножницы.
What is it? It is a scissors.

portqal

Ev çîye? Ev portqale.
Bu nədir? Bu portağaldır.
Что это? Это апельсин.
What is it? It is an orange.

Rr

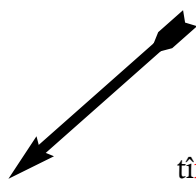
şêr

Ev çîye? Ev şêre.
Bu nədir? Bu şirdir.
Что это? Это лев.
What is it? It is a lion.

kêwrişk

Ev çîye? Ev kêwriške.
Bu nədir? Bu dovşandır.
Что это? Это заяц.
What is it? It is a rabbit.

tîr

Ev çîye? Ev tîre.
Bu nədir? Bu oxdur.
Что это? Это стрела.
What is it? It is an arrow.

rovî

Ev çîye? Ev roviye.
Bu nədir? Bu tülküdür.
Что это? Это лиса.
What is it? It is a fox.

Ss

sêv

Ev çîye? Ev sêve.
Bu nədir? Bu almadır.
Что это? Это яблоко.
What is it? It is an apple.

stêrk

Ev çîye? Ev stêrke.
Bu nədir? Bu ulduzdur.
Что это? Это звезды.
What is it? It is a star.

se

Ev çîye? Ev seye.
Bu nədir? Bu itdir.
Что это? Это собака.
What is it? It is a dog.

sêvik

Ev çîye? Ev sêvike.
Bu nədir? Bu kartofdur.
Что это? Это картофель.
What is it? It is a potato.

Şş

şûr

Ev çîye? Ev şûre.
Bu nədir? Bu qilncıdır.
Что это? Это меч.
What is it? It is a sword.

şeh

Ev çîye? Ev şeye.
Bu nədir? Bu daraqdır.
Что это? Это гребешок.
What is it? It is a comb.

şîr

Ev çîye? Ev şîre.
Bu nədir? Bu süddür.
Что это? Это молоко.
What is it? It is a milk.

şûşe

Ev çîye? Ev şûşeye.
Bu nədir? Bu şüşədir.
Что это? Это стекло.
What is it? It is a glasses.

Tt

tiîr

Ev çîye? Ev tiriye.
Bu nədir? Bu üzumdür.
Что это? Это виноград.
What is it? It is a grape.

tûtî

Ev çîye? Ev tûtîye.
Bu nədir? Bu tutuquşudur.
Что это? Это попугай.
What is it? It is a parrot.

pirtûk

Ev çîye? Ev pirtûke.
Bu nədir? Bu kitabdır.
Что это? Это книга.
What is it? It is a book.

tîmsal

Ev çîye? Ev tîmsahe.
Bu nədir? Bu timsahdır.
Что это? Это крокодил.
What is it? It is a crocodile.

Uu

utî

Ev çîye? Ev utîye.
Bu nədir? Bu ütüdür.
Что это? Это утюг.
What is it? It is an iron.

guh

Ev çîye? Ev guhe.
Bu nədir? Bu qulaqdır.
Что это? Это ухо.
What is it? It is an ear.

Ûû

bilûr

Ev çîye? Ev bilûre.
Bu nədir? Bu tütəkdir.
Что это? Это свирель.
What is it? It is a pipe.

brûsk

Ev çîye? Ev brûske.
Bu nədir? Bu ildırımdır.
Что это? Это молния.
What is it? It is a lightning.

Vv

çav

Ev çîye? Ev çave.
Bu nədir? Bu gözdür.
Что это? Это глаз.
What is it? It is an eye.

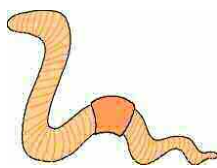
keVo

Ev çîye? Ev keVoke.
Bu nədir? Bu göyərçindir.
Что это? Это голубь.
What is it? It is a pigeon.

gul

Ev çîye? Ev gule.
Bu nədir? Bu güldür.
Что это? Это цветы.
What is it? It is a flower.

kurm

Ev çîye? Ev kurme.
Bu nədir? Bu qurddur.
Что это? Это червяк.
What is it? It is a worm.

çûk

Ev çîye? Ev çûke.
Bu nədir? Bu quşdur.
Что это? Это птица.
What is it? It is a sparrow.

dûpişk

Ev çîye? Ev dûpiške.
Bu nədir? Bu əqrəbdır.
Что это? Это скорпион.
What is it? It is a scorpion.

biVir

Ev çîye? Ev biVire.
Bu nədir? Bu baltadır.
Что это? Это топор.
What is it? It is an axe.

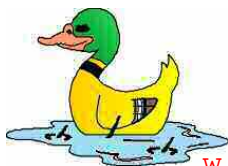

berçaVik

Ev çîye? Ev berçaVike.
Bu nədir? Bu eynəkdir.
Что это? Это очки.
What is it? It is glasses.

LÜĞƏTLİ ƏLİFBA-ALFABÊYA BI FERHENG

Ww

werdek

wêne

Ev çîye? Ev werdeke.
Bu nêdir? Bu ôkdêkdir.
Что это? Это утка
What is it? It is a duck.

Ev çîye? Ev wêneye.
Bu nêdir? Bu şêkildir.
Что это? Это картина
What is it? It is a map.

ew r

kew

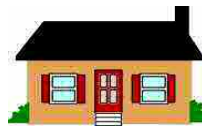
Ev çîye? Ev ewre.
Bu nêdir? Bu buluddur.
Что это? Это туча.
What is it? It is a cloud.

Ev çîye? Ev kewe.
Bu nêdir? Bu kêkildir.
Что это? Это цесарка
What is it? It is a partridge.

Xx

xalxalok

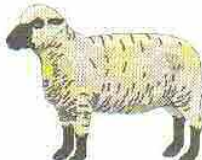
xanî

Ev çîye? Ev xalxaloke.
Bu nêdir? Bu arabüzendir.
Что это?
Это божья коровка.
What is it? It is a lady-bird.

Ev çîye? Ev xanîye.
Bu nêdir? Bu evdir.
Что это? Это дом.
What is it? It is a home.

xaç

berx

Ev çîye? Ev xaç e.
Bu nêdir? Bu xaçdır.
Что это? Это крест.
What is it? It is a cross.

Ev çîye? Ev berxe.
Bu nêdir? Bu quzudur.
Что это? Это баран.
What is it? It is a sheep.

Yy

xîyar

heyve

Ev çîye? Ev xîyare.
Bu nêdir? Bu xiyardır.
Что это? Это огурец.
What is it?
It is a cucumber.

Ev çîye? Ev heyve.
Bu nêdir? Bu aydır.
Что это? Это луна.
What is it? It is a moon.

1

yek

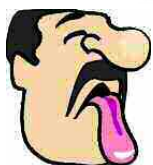

çiya

Ev çîye? Ev yeke.
Bu nêdir? Bu birdir.
Что это? Это единица.
What is it? It is a one.

Ev çîye? Ev çiyaye.
Bu nêdir? Bu dağdır.
Что это? Это горы.
What is it? It is a mountain.

Zz

ziman

zengil

Ev çîye? Ev zimane.
Bu nêdir? Bu dildir.
Что это? Это язык.
What is it? It is a tongue.

Ev çîye? Ev zengile.
Bu nêdir? Bu zengdir.
Что это? Это звонок.
What is it? It is a bell.

zerik

derzi

Ev çîye? Ev zerike.
Bu nêdir? Bu vedrêdir.
Что это? Это ведро.
What is it? It is a bucket.

Ev çîye? Ev derziye.
Bu nêdir? Bu îynêdir.
Что это? Это игла.
What is it? It is a needle.

ALFABÊ

KURDÎ

Azerî

N b/s	ya bi tîpên latinî	ya bi tîpên kirîlî	Latinî
1	Aa	Aa	Aa
2	Bb	Бб	Bb
3	Cc	Цц	Cc
4	Çç	Чч	Çç
5	Dd	Дд	Dd
6	Êê	Ее	Ee
7	Ee	Яя	Əə
8	Ff	Фф	Ff
9	Gg	Гг	Gg
10	Hh	Нн	Hh
11	Îî	Ии	Ii
12	Ii	Ьь	İi
13	Jj	Жж	Jj
14	Kk	Кк	Kk
15	Ll	Лл	Ll
16	Mm	Мм	Mm
17	Nn	Нн	Nn
18	Oo	Оо	Oo
19	Pp	Пп	Pp
20	Qq	Qq	-
21	Rr	Рр	Rr
22	Ss	Сс	Ss
23	Şş	Шш	Şş
24	Tt	Тт	Tt
25	Ûû	Уу	Uu
26	Uu	Юю	Üü
27	Vv	Вв	Vv
28	Ww	Ww	-
29	Xx	Хх	Xx
30	Yy	Йй	Yy
31	Zz	Зз	Zz

DIKARÎ BIXWÎNÎ

Artêş, armanc, av, agir, azadî, adar, azerî, aram, artêş,
Bazîd, beran, berf, Baran, ba, bahoz, berbang, bedew, berx
Cûdî, cêr, çeş, Decle, Cefer, Cemîl, cêv, Cello,
Çekdar, çem, çar, çepik, çav, çeleng, çil,
Dayîk, dewr, dar, dest, Dara, dû, deh, defter, don, dîwar, dinê
Êlnûr, êvar, êzîng, êş, êlek, Êldar,
Enî, ewr, erê, Ewreman, Elî, elek, Elegez, Erzurum,
Ferat, frtone, Fariz, fil, fûtbol, Ferman, Firat, Fatma
Gerîlla, Gebar, genim, gellî, germ, golig, gore, goh
Hewlêr, havîn, hirç hêsir, hewar, havîn, hurmê, hesp
Îsal, îmî, bîr, pîr, sır, Îdrîs, Îsa, îcar, valî, Îbrahîm, Îran
Kirin, birin, fîrîn, kirîn, Miraz, mirin, minminîk,
Jîyan, jûjî, Nûjîn, jor, jêr, jehr, jale, jajik, Janna,
Kurdistan, karker, kevan, Kemal, Kerkuk, Kerem, kelem
Lûr, legleg, gul, bilbil, dil, Laliş, Lêyla, lazim, lempe, limon
Mîdîa, merd, mêr, mêvan, masî, meş, Misir,
Nan, nêrî, nig, Nîva, nevî, ner, nav, nas, hinar, Hesên,
Osê, Oskan, dor, sor, Oric, ode, orxan, Oslo, Duhok
Par, piling, pîr, pola, pis, Paşa, Perîşan, pitî, petek, perçe
Quling, qawe, qîr, qelem, qaîş, qat, qeysî, Qasim, qesir, qend
Ro, Rostem, zer, ber, gerîlla, reş, ru, rast, ram, aram, zirav
Serok, Sîpan, Sencar, sêv, sor, sût, serî, saz, serbaz, Sefer, sê
Şoreş, şev, şe, şene, şêr, şûr, şapik, şalik, şîrîn, sekir, şewaş
Tîr, tîrêj, tam, tas, tî, tendûr, Temam, temaşe, tîfing, top,
Kûr û dûr, pênuş, hûr, şûr, nûr, bûyîn, çûyîn, bûyar
Gul, sur, dudu, guh, buhur, kurd, Kurdistan, guhdar, nuh
Vala, vrvêşî, vira, vîalî, av, valî, vajî, Vagîf, Van, vala, eva
War, welat, Wecîh, weşandin, Xwedê, Wezîr, Wekîl, walî
Xiyal, xewn, xanî, xurtî, Xelîl, xalo, xatî, Xalid, xaç, xêr, xas
Yasin, Yusif, Yagub, Yasemen, yeqîn, Yehya, yarmarka
Zozan, zer, zêr, zor, zengil, zend, zîv, zelal, Zîver, zêytûn

Курдянка награждена золотой медалью на конкурсе инноваций в Великобритании

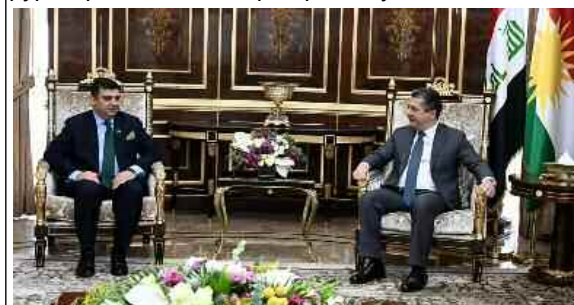
Изобретательница из Иранского Курдистана получила золотую медаль и специальную награду британского правительства на Всемирном конкурсе инноваций 2023 года, проходившем в Великобритании.

В этом престижном международном мероприятии приняли участие изобретатели, представляющие 34 страны и различные области науки, такие как химия, искусственный интеллект, нанотехнологии, Интернет, а также различные отрасли техники и здравоохранения.

Сарва Гурджикур, активный член Иранской ассоциации изобретателей и директор Курдистанской ассоциации искусственного интеллекта, получила особую награду за свои достижения в области инженерного проектирования и искусственного интеллекта.

Премьер-министр Курдистана и посол Пакистана обсудили углубления торговых связей

Премьер-министр Иракского Курдистана Масрур Барзани 23 октября принял уходящего посла

Пакистана в Ираке Ахмеда Амджада, чтобы обсудить укрепление торговых и инвестиционных отношений между двумя странами.

"На встрече премьер-министр выразил благодарность послу Али за роль в укреплении отношений между Курдистаном и Пакистаном, и оба подчеркнули важность дальнейшего укрепления связей, особенно в сфере торговли и инвестиций", - говорится в заявлении пресс-службы курдского лидера.

Посол Али высоко оценил развитие Курдистана и поблагодарил Региональное правительство Курдистана (КРГ) за сотрудничество во время его пребывания в должности.

США советуют гражданам избегать поездок в Ирак из-за роста региональной напряженности

22 октября правительство США приняло решение отозвать нечрезвычайный персонал своего посольства в Багдаде и призвало своих граждан не ездить в Ирак после недавних атак на базы США в стране.

"Не путешествуйте в Ирак из-за терроризма, похищений людей, вооруженного конфликта, гражданских беспорядков и ограниченных возможностей Миссии Ирака по оказанию поддержки гражданам США", — говорится в сообщении Госдепартамента США.

В пятницу правительство США распорядилось организовать выезд из посольства США в Багдаде и генерального консульства США в Эрбиле членов семей и правительственного персонала, не являющегося экстренным, из-за возросших угроз безопасности.

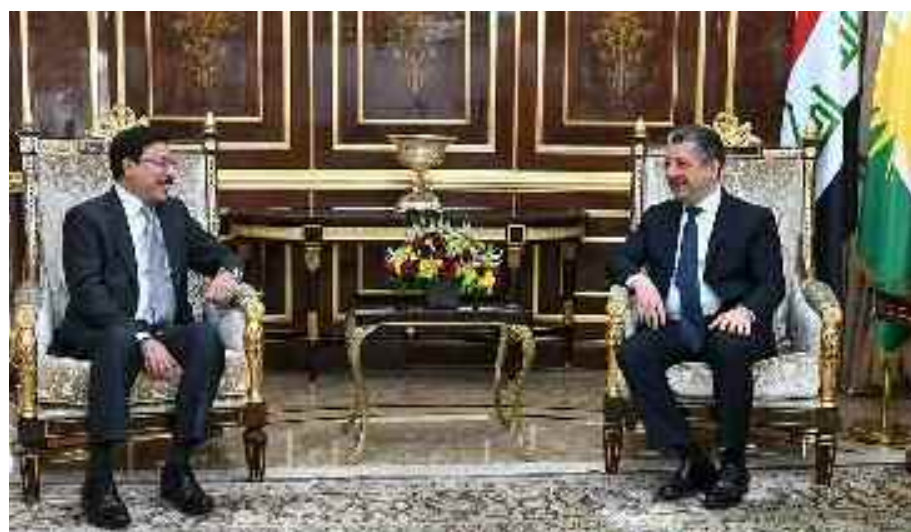
После того, как разразился конфликт между Израилем и палестинским "ХАМАС", произошел всплеск нападений на силы США в Ираке и Сирии.

В последние дни неоднократным нападениям подвергалась авиабаза "Айн аль-Асад" в иракской провинции Анбар. На прошлой неделе американский военный корабль успешно перехватил более дюжины беспилотников и четыре крылатые ракеты, которые, как сообщается, были выпущены поддерживаемыми Ираном силами хуситов в Йемене.

Это происходит на фоне эскалации конфликта между Израилем и Палестиной, который возобновился после того, как "ХАМАС" совершил внезапное нападение на Израиль две недели назад, что привело к значительному числу жертв и ранений с обеих сторон.

Премьер-министр Курдистана принял главу ЦБ Ирака

Премьер-министр Иракского Курдистана Масрур Барзани 19 октября принял управляющего Центральным банком Ирака Али Мохсена Аль-Алака, чтобы обсудить укрепление сотрудничества в искоренении отмывания денег в стране. В ходе встречи чиновники подчеркнули важность укрепления координации между регионом Курдистан и федеральным правительством Ирака, в частности Центральным банком Ирака, для проведения комплексных банковских реформ, устранения финансовых нарушений и отмывания денег. Они подчеркнули растущую необходимость создания стабильной и диверсифицированной экономики и согласились с тем, что продолжение сотрудничества между двумя сторонами имеет важное значение для развития

экономики и стабильности на всей территории Ирака.

Курдский лидер поблагодарил Центральный банк Ирака за поддержку и сотрудничество в разработке программы для перевода заработной платы государствен-

ных служащих Курдистана на электронную оплату.

Премьер-министр подчеркнул, что развитие Курдистана следует рассматривать как развитие всего Ирака и вклад в общее благо всех народов страны.

РПК похитила двух девочек на северо-востоке Сирии

Женские подразделения сил обороны "Рабочей партии Курдистана" (РПК) похитили двух девочек в Сирийском Курдистане. Семьи детей требуют их немедленного освобождения.

Члены семей двух курдских девочек, похищенных в Камышлы "Женскими отрядами самообороны" (YPJ), частью "Сирийских Демократических Сил" (СДС), связанных с турецкой "Рабочей партией Курдистана" (РПК), обратились в правозащитные организации, чтобы добиться их освобождения.

В интервью "BasNews" дядя девочек Нуреддин Хану рассказал подробности ситуации.

"Симель Зедан Исмаил, 14 лет, дочь моей сестры, и Мираф Аднан Хашо, 15 лет, дочь моего брата, пошли на рынок за товарами. Через несколько часов "Женские отряды самообороны" связались с их семьями, сообщив им, что девочки находятся под их стражей, и не следует их искать".

"Мы получили информацию о том, что Симель находится в тяжелом положении, плачет и отчаянно хочет вернуться к своей семье. Однако "Женские отряды самообороны" пока отказываются ее освободить". "Благодаря обширным усилиям через офисы "Хезболлы" нам удалось встретиться с

Симель и Мираф. На их лицах отражались признаки страха и беспокойства, - они не решались встретиться с нами взглядом во время разговора. Симель и Мираф, судя по всему, подвергались угрозам, поскольку их поведение было неестественным. В конце концов они отказались вернуться домой", - добавил он.

Дядя заявил, что девочки являются ученицами одиннадцатого класса и заботятся о своих больных бабушке и дедушке, и что они еще не достаточно взрослые, чтобы вступать в какую-либо политическую или вооруженную организацию.

Этот инцидент противоречит обещаниям СДС, данным ООН, относительно запрета вербовки и вооружения детей.

Хашо обратился к правозащит-

ным организациям и всем курдским силам и партиям с призывом оказать давление на YPJ, чтобы добиться освобождения девочек.

Многие дети, как мальчики, так и девочки, стали жертвами похищений со стороны РПК и связанных с ней организаций. Детей забирают на военные базы в Ираке и Сирии, особенно в Синджаре, Рамилане и Хасаке.

По сообщениям, детские тренировочные лагеря действуют в нескольких регионах Сирийского Курдистана, включая деревню Талмозан в районе Амуда в Камышлы, лагерь Кепка на юге Камышлы, огромный лагерь на горе Абдулазиз в Хасаке и еще один в Тель-Рафахе на севере Алеппо. По оценкам наблюдателей, в этих учреждениях находятся сотни детей.

Шиитские группировки Ирака заявили, что атаковали базу США Эт-Танф

Исламское сопротивление Ирака, в которое входят шиитские вооруженные формирования, объ-

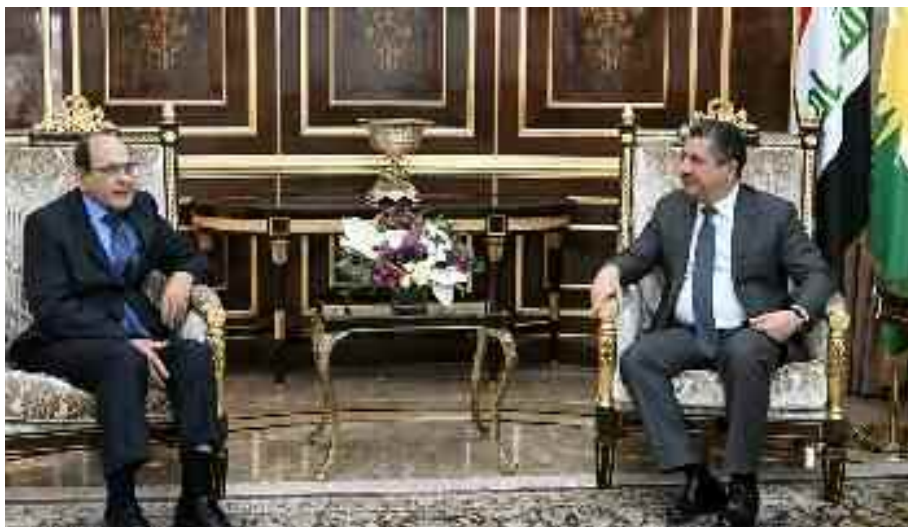
явило, что обстреляло при помощи беспилотников американскую базу Эт-Танф в Сирии, сообщает

телеканал Al-Mayadeen.

Ранее телеканал сообщал об обстреле базы США Эт-Танф расположенной вблизи месторождения Коноко в сирийской провинции Дейр-эз-Зор.

"Исламское сопротивление в Ираке объявляет об ответственности за атаку на американские силы у газового месторождения Коноко... Наши борцы за веру атаковали при помощи трех беспилотников базу Эт-Танф, которые прямо и точно достигли своих целей", - передает телеканал заявление вооруженной группировки.

Премьер-министр Барзани и президент КНК обсудили вопросы курдской диаспоры в Северной Америке

23 октября премьер-министр Иракского Курдистана Масрур Барзани принял президента "Курдского национального конгресса Северной Америки" (КНК) Ибрагима Салиха, чтобы обсудить статус и инициативы курдской диаспоры в США и Канаде.

Встреча, которая прошла в Эрбиле, включала в себя всестороннее обсуждение нынешнего положения курдской диаспоры, а также деятельности и целей КНК.

Премьер-министр Барзани и Салих согласились в вопросе пер-

востепенной важности объединения усилий курдской диаспоры, подчеркнув, что это единство имеет решающее значение для защиты курдских прав и повышения осведомленности о курдском вопросе в западных странах.

Основанный в июле 1988 года, "Курдский национальный конгресс Северной Америки" представляет собой беспартийную организацию со специальной миссией по продвижению политических, экономических и социальных прав курдского народа.

КНК фокусируется на консолидации курдской общины в Северной Америке. Кроме того, организация стремится пролить свет на проблемы, с которыми сталкиваются курды во всем мире, и предоставить необходимую помощь тем, кто проживает в охваченных конфликтами районах.

В Ираке намерены выследить причастных к обстрелам баз, на которых присутствуют военные США

Службы безопасности Ирака получили указание выявить и отследить лиц, причастных к обстрелам иракских военных баз, на которых присутствуют американские военнослужащие. Об этом говорится в заявлении официального представителя главкома ВС республики генерала Яхьи Расула, размещенном в Telegram-канале канцелярии иракского премьера.

"Хотя правительство Ирака неоднократно осуждало агрессию [Израиля] против населения сектора Газа и призывало положить конец тем бедствиям, от которых страдает палестинский народ, <...> мы также подтверждаем наше неприятие атак, направленных против иракских баз, на которых располагаются штабы присутствующих в Ираке по официальному приглашению властей инструкторов из международной [антитеррористической] коалиции. Для того, чтобы они продолжали свою работу по поддержке наших сил безопасности с точки зрения их обучения, тренировки и оказания им консультативной помощи, <...> нельзя пренебрегать безопасностью этих штабов", - указывается в тексте. В связи с этим, отме-

чается в заявлении, "главнокомандующий ВС Ирака дал указание всем службам безопасности стра-

ны выполнить свой долг и закон и выследить лиц, совершающих такие атаки <...>".

22 октября, как информировали арабские СМИ, бойцы шиитских вооруженных отрядов, входящих в движение "Исламское сопротивление Ирака", атаковали военную базу Айн-эль-Асад в провинции Анбар, выпустив по ней несколько ракет. 19 и 20 октября базу Айн-эль-Асад подвергли нападениям беспилотников. 20 октября отразили атаку двух беспилотников на

военный аэродром Харир в окрестностях административного центра Эрбиль (425 км от Багда-

да). Иракским средствам ПВО удалось также сбить один из БПЛА над американской базой Кэмп-Виктория, которая расположена в районе международного аэропорта Багдада. Ранее бойцы шиитских отрядов потребовали от США вывести своих военнослужащих из Ирака и других стран Ближнего Востока. В заявлении подчеркнули, что "американские войска должны немедленно покинуть регион, иначе их базы будут постоянно подвергаться нападениям".

Иранский курдский беженец погиб в результате взрыва мины в Сулеймании

Иранский курдский беженец погиб в результате взрыва мины в провинции Сулеймания Иракского Курдистана, где большие участки территории остаются заминированными, несмотря на продолжающиеся усилия по их

расчистке. Как сообщила правозащитная организация "Hengaw", Пешаве Алиару было 25 лет. Он родом из курдского города Бана в Иране. Молодой человек прибыл в Курдистан в поисках убежища вместе со

своей семьей из-за политического давления в Иране.

В результате взрыва мины на окраине города Чварта в провинции Сулеймания Алиар потерял ногу и позже скончался от сильного кровотечения.

В 80-х годах прошлого века на протяжении восьмилетнего конфликта между Ираком и соседним Ираном в приграничных районах и некоторых населенных пунктах Курдистана проводились обширные операции по минированию с целью воспрепятствовать продвижению иранских войск. На сегодняшний день некоторые из этих районов по-прежнему сильно загрязнены минами, что создает проблемы для местных фермеров и угрожает жизням людей.

В ФРГ предостерегли Иран и "Хезболлах" от вмешательства в палестино-израильский конфликт

Министр иностранных дел Германии Анналена Бербок заявила, что Иран и

союзные ему шиитские формирования, такие как "Хезболлах", не должны вмешиваться в палестино-израильский конфликт.

"Хезболлах", по словам министра, не должна втягивать в конфликт весь Ливан. "Я предупреждаю Иран, я предупреждаю шиитских ополченцев в Ираке, я предупреждаю хуситов в Йемене, чтобы они не разжигали конфликты и не переходили на сторону террора", - заявила Бербок после встречи с министром иностранных дел Израиля Эли Коэном в Тель-Авиве.

С террором ХАМАС, как заметила глава МИД ФРГ, "необходимо бороться, иначе не будет ни мира, ни безопасности - ни для Израиля, ни для палестинцев".

Глава внешнеполитического ведомства Германии утверждала, что "этот террор никогда бы не состоялся без вклада Ирана". "И в то же время в эти дни существует множество каналов связи с Ираном, чтобы дать понять, что дальнейшей эскалации быть не должно, необходимо сделать все, чтобы этот пожар не распространился дальше, и все эти каналы связи должны использоваться различными субъектами именно с этой целью, чтобы гарантировать отсутствие масштабного конфликта в регионе", - заключила Бербок.

У курдской девочки, пострадавшей от рук иранской полиции нравов, диагностирована смерть мозга

У курдской девочки, подвергшейся физическому насилию со стороны иранской полиции нравов за нарушение дресс-кода, зафиксирована "смерть мозга". Об этом сообщила правозащитная организация "Hengaw".

"Врачи, лечившие Армиту, сказали нам, что сейчас у нее мертв мозг, и они сказали, что не могут ничего сделать, чтобы изменить ее состояние. К сожалению, нет никакой надежды на то, что она переживет эту болезнь", - сообщил 22 октября отец девочки Бахман Гараванд.

Государственные СМИ Ирана также подтвердили эту информацию. В воскресенье "The Telegraph" процитировала государственные СМИ: "Последующие наблюдения за последним состоянием здоровья Гараванд показывают, что ее состояние смерти мозга кажется очевидным, несмотря на усилия медицинского персонала".

16-летняя Армита Гараванд родом из курдского города Керманшах, проживала в Тегеране. Ранее в этом месяце, направляясь в школу, Гараванд, как сообщается, подверглась "физическому насилию" со стороны полиции нравов в городском метро за то, что не носила хиджаб. С тех пор она находится в коматозном состоянии в тегеранской больнице. Однако иранские государственные СМИ предполагают, что ее состояние стало результатом обморока из-за "пропуска завтрака и низкого кровяного давления".

ДИПЛОМАТ

№ 39 (551) 18 - 24 октябрь 2023-год ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ ГАЗЕТА

Премьер-министр Барзани и лидер сирийского движения "Завтра" обсудили события в Сирии

23 октября премьер-министр Курдистана Масрур Барзани провел встречу с Ахмадом Джарбой, лидером сирийского движения "Завтра". Их переговоры касались недавних событий в Сирии и регионе.

Стороны заявили о первостепенной важности

поиска решений проблем в Сирии посредством мирного диалога и необходимости защиты прав сирийских курдов, подчеркнув важность содействия сосуществованию и миру между всеми общинами, в том числе между курдами и арабами.

Ахмад Джарба занимал

пост президента Национальной коалиции сирийских революционных и оппозиционных сил с 2013 по 2014 год. Его опыт включает в себя должность генерала в сирийской армии, хотя позже он перешел на сторону "Свободной сирийской армии" в самом начале гражданской войны.

В марте 2016 года Джарба основал в Каире сирийское движение "Завтра". Эта продемократическая и светская оппозиционная группа в Сирии заручилась поддержкой различных сирийских оппозиционных организаций, находящихся в изгнании, что свидетельствует о ее приверженности делу защиты демократии и позитивных перемен внутри страны.

Министерство пешмерга подтвердило сотрудничество с Багдадом

Министерство пешмерга Иракского Курдистана в заявлении в понедельник, 23 октября, подтвердило свою приверженность продолжению сотрудничества и координации с федеральным правительством Ирака после столкновений между подразделениями пешмерга и иракской армии в Махмуре.

"К сожалению, в воскресенье в Махмуре произошел неприятный инцидент, повлекший за собой человеческие жертвы и ранения с обеих сторон. Выражаем глубокие соболезнования семьям погибших, желаем скорейшего выздоровления пострадавшим", - сообщили в ведомстве.

"Мы подтверждаем нашу приверженность совместной работе с федеральным правительством для достижения постоянного и долгосрочного решения, которое обеспечит безопасность и стабильность на всей терри-

тории Ирака".

Министерство также "выразило поддержку" заявлению премьер-министра Ирака Мухаммеда Шиас-Судани, предписывающему провести быстрое и прозрачное расследование событий 22 октября, чтобы определить причины и обеспечить решение, которое гарантирует безопасность и стабильность в этом районе.

В воскресенье вечером вспыхнули столкновения между силами пешмерга и подразделениями иракской армии в Махмуре из-за военных постов, недавно оставленных боевиками

"Рабочей партией Курдистана" (РПК) на горе Карачуг.

По данным СМИ, в результате инцидента с обеих сторон погибли как минимум три человека и семь получили ранения.

РПК покинула свои позиции в горах Карачуг в Махмуре после того, как ООН оказала давление на иракское правительство с целью обеспечить их вывод, пригрозив прекратить доставку гуманитарной помощи жителям лагеря "Махмур". Присутствие РПК в Махмуре в последние годы навлекает турецкие авиаудары по лагерю.

Глава Еврокомиссии обвинила Иран в конфликте в Израиле

Глава Еврокомиссии Урсула фон дер Ляйен фактически обвинила Иран в конфликте в Израиле и призвала ужесточить против него санкции. Такое заявление она сделала,

выступая в Гудзоновском институте в Вашингтоне, куда глава ЕК прибыла для участия в саммите ЕС - США.

"Израиль перенес самое страшное террористическое нападение, которое стало самым страшным убийством евреев с момента Холокоста", - заявила она, призвав США и ЕС "подняться вместе на защиту демократии". "Иран, хозяин ХАМАС, хочет лишь разжечь огонь хаоса", - продолжила она, утверждая, что Иран поставляет 93% всего оружия, которое получает ХАМАС. Фон дер Ляйен призвала "ужесточить санкции" против Ирана и бороться с их нарушениями.

Говоря о жертвах палестинского населения, фон дер Ляйен не упомянула обстрелы сектора Газа со стороны Израиля, зато объявила, что "палестинский народ тоже пострадал от террора ХАМАС, поэтому нет противоречия между поддержкой Израиля и предоставлением гуманитарной помощи палестинскому народу".

Ранее в четверг палестинский посол в РФ Абдель Хафиз Нофаль заявил ТАСС, что женщины и дети составляют 65% всех погибших в секторе Газа при эскалации конфликта с Израилем. "До сих пор около 4 тыс. убитых в Газе и 13 тыс. раненых. 65% - женщины и дети", - сказал он, отвечая на вопрос о количестве жертв на текущий момент.

Япония построила в Эрбиле школу для вынужденных переселенцев

Посол Японии в Ираке Футоши Мацумото 19 октября принял участие в церемонии открытия школы в городе Эрбиль, которая примет перемещенных

учащихся из Ирака. Строительство 18-классной школы финансировалось правительством Японии. Школа предназначена для приема учащихся из семей вынужденных переселенцев (ВПЛ) с равнин Ниневии и других провинций Ирака.

Во время церемонии открытия глава департамента иностранных дел Регионального правительства Курдистана (КРГ) Сафин Дизайи выразил благодарность японскому правительству за его щедрость по отношению к ВПЛ, а также к народу Курдистана. Японское правительство построило в Курдистане уже более 30 школ в рамках благотворительной инициативы, направленной на облегчение огромного давления на школьные заведения курдского региона из-за наплыва беженцев и ВПЛ.

ТӘСІСÇІ VƏ BAŞ REDAKTOR:

TAHİR SÜLEYMAN

İMTİYAZ Ü SERNİVİSAR:

TAHİR SİLÊMAN

УЧРЕДИТЕЛЬ И ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

TAXİR СУЛЕЙМАН

Tel: +994 50 352-33-18

Baş redaktorun müavini:

Tariyel Cəlil

Xüsusi müxbir:

Nofəl Ədalət

Региональный корреспондент:

Усуб Тейфур

Müəlliflərin mövqeyi ilə redaksiyanın mövqeyi üst-üstə düşməyə bilər.

Ünvan: Bakı şəhəri Az1040, küçə S.Mehmandarov ev 25, mənzil 17

Navnisan: Bakû Az1040, soqaq S.Mêhmandarov xani 25, mal-17

Адрес: Баку Az1040, улица С.Мехмандаров дом 25, кв.-17

Qəzet "Diplomat" qəzetinin bilgisayar mərkəzində yığılıb səhifələnilib və "Mətbuat" mətbəəsində çap olunmuşdur. e-mail: hewler@mail.ru

Şəhadətnamə: NƏŞ 005004966

BUSB-un Sabunçu rayon filiali

VÖEN 1800061582

H/h 438010000

Sifariş: 1500